

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Andra kammaren.

Nr 22.

Lördagen den 25 maj.

Kl. 2 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 18 innevarande maj.

§ 2.

Herr statsrådet *Erlander* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 297, angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1945/46 m. m.; och nr 299, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för ekklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**, som yttrade: Herr talman! I en med kammarens medgivande framställd interpellation har herr Persson i Stockholm riktat vissa anmärkningar mot de i Sportpalatset i Stockholm anordnade kurserna för utbildning av badpersonal. Interpellantens kritik riktar sig främst mot avgifterna — 400 kronor för en kurs om fyra månader — samt mot att utbildningens omfattning inte skulle stå i rimlig proportion till tillgången på platser. Herr Persson uppger, att vissa elever, som inte erhållit platser, stannat kvar i Sportpalatset och »praktiserat» mot en ringa avlöning.

Jag bör i detta sammanhang nämna, att ett stort antal vid olika badinrättningar i Stockholm tjänstgörande badmästare i skrivelse till mig hemställt, att Sportpalatsets badmästarskola tills vidare skall nedläggas eller ställas under statlig kontroll. Framställningen motiveras med de ringa möjligheterna till anställning inom yrket.

Föreståndaren för Sportpalatsets badinrättning, direktör Harald Julin, har i en till mig lämnad promemoria bestritt de gjorda anmärkningarna. Likaså har inspektorn för skolan, medicinalrådet Byttner, under hand meddelat, att han inte funnit anledning till anmärkning mot det sätt, varpå utbildningen ordnats.

Jag anser mig inte böra närmare gå in på det försvar, som direktör Julin presterat, liksom jag endast i korthet berört de gjorda anmärkningarna. Det synes nämligen svårt att skipa rättvisa. Uppgift står mot uppgift. Interpellanten torde inte heller främst ha syftat till att få en undersökning rörande förhållandena vid nämnda badmästarskola till stånd. Hans avsikt synes i stället ha varit att med utgångspunkt från denna skola som ett konkret exempel ta upp det betydligt större problemet om samhället och den privata yrkesutbild-

*Svar på
interpellation.*

Svar på interpellation. (Forts.)

ningen. Detta framgår till fullo därav, att han låter interpellationen utmynna i följande fråga:

»Borde inte företag, som bedriver yrkesundervisning av påtalat slag, underkastas sådan kontroll så att elever och kurser begränsas till att någorlunda motsvara rekryteringsbehovet samt så att avgifterna ställdes bättre i överensstämmelse med vad som kan anses vara rimligt?»

Jag är knappast beredd att lämna ett preciserat svar på denna onekligen komplicerade fråga. Enligt min mening är det självklart, att samhället skall ägna stort intresse åt yrkesutbildningen. Detta kan ske genom att utbildningen i största möjliga utsträckning sker vid statliga och kommunala utbildningsanstalter samt att viss kontroll utövas över privata yrkesskolor. Huruvida denna kontroll kan sträckas så långt, att det allmänna liksom garanterar att de avgifter, som utkrävas av eleverna vid viss utbildningsanstalt, äro skäliga, och att anställning i det tillämnade yrket kan med tämligen stor säkerhet erhållas, är mera tveksamt. På vissa områden är det mycket svårt att överblicka behovet av arbetskraft ens på ganska kort sikt. Så torde vara fallet bland annat beträffande badpersonal. När de nuvarande restriktionerna på byggnadsmarknaden upphävas, är det sannolikt att intresset för moderna badanläggningar kommer att taga sig uttryck i en stark ökning av de kommunala eller halvkommunala varmbadhusens antal. Därmed skulle behovet av badmästare och annan utbildad badpersonal bli betydligt större än vad nu är fallet.

Frågan om kontroll över den privata yrkesutbildningen har berörts i en av överstyrelsen för yrkesutbildning den 9 november 1945 till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse, vari begärdes en allmän översyn av yrkesutbildningen. Överstyrelsen anförde:

»Likaså synes frågan om eventuell kontroll från samhällets sida över enskilda läroanstalter överhuvud, som meddela teknisk eller annan yrkesutbildning, böra tagas under övervägande. Överstyrelsen är väl medveten om att detta spörsmål kanske hör till de mera svårlösta i förevarande sammanhang, men frågan är också av stor betydelse ur skilda synpunkter. Även om det är ställt utom tvivel, att en del dylika läroanstalter på ett värdefullt sätt komplettera åtgärderna från det allmännas sida i förevarande hänseende, torde sålunda utbildningen vid en del skolor å andra sidan lämna åtskilligt övrigt att önska. Icke minst hänsynen till den bildningssökande ungdomen gör det angeläget att härvidlag söka skapa bättre förhållanden.»

Överstyrelsens framställning om utredning har överlämnats till 1946 års skolkommission för att tagas i övervägande vid fullgörandet av kommissionens uppdrag. Som framgår redan av direktiven skall kommissionen mera allmänt behandla också frågan om yrkesundervisningen, varefter detta spörsmål skall överlämnas för utredning av särskilda sakkunniga. Därvid kommer givetvis den av interpellanten berörda frågan om kontroll över privata yrkesutbildningsanstalter att bli föremål för ingående överväganden. Det finns så mycket mera anledning härtill som årets riksdag nyligen på grund av motion beslutat hemställa om utredning angående kontroll av den privata kursverksamheten för yrkesutbildning.

Mitt svar på interpellantens fråga måste alltså inskränkas till att jag erinrar om den kommande utredningen rörande yrkesutbildningen, varvid de av interpellanten berörda principfrågorna skola noggrant prövas.

Härpå anförde:

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Jag tackar statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för svaret på min interpellation. Det är riktigt,

Svar på interpellation. (Forts.)

att jag med min interpellation inte bara avsåg att söka bidra till att få ordning på yrkesutbildningen vid Sportpalatsets badmästarskola. Jag nämnde den skolan som ett av de mest typiska fallen beträffande hänsynslöst utnyttjande, och jag vill också säga missbruk, av medellös eller mindre bemedlad ungdoms önskan och behov av yrkesutbildning. Nu har anläggningens direktör i en skrivelse till ecklesiastikministern bestritt de gjorda anmärkningarna, och ingen mindre än ett medicinalråd har intygat, att han inte har funnit anledning till anmärkning mot det sätt, varpå utbildningen anordnats. I den mån det sistnämnda intyget gäller själva utbildningen och dess resultat i fråga om bibringande av yrkesskicklighet på området är intyget egentligen överflödigt, då inga anmärkingar i det avseendet ha framställts. Anmärkningarna ha i stället gällt, att ett så stort antal ungdomar lockats till skolan, så att inte ens hälften av de utbildade sedan haft möjlighet att få sysselsättning inom det yrke, där de betalt för sina förhållanden stora penningbelopp för att bli utbildade.

Skälet till att ett så stort antal utbildats, kan inte gärna vara något annat än att Sportpalatset genom badmästarkurserna tillföres arbetskraft, som i egenkap av elever få betala för det arbete de utför åt Sportpalatset, då i undervisningen till en del också ingår praktiskt arbete. Dessa elever ha därefter många gånger, på grund av omöjligheten att erhålla arbete i yrket, varit tvungna att arbeta hos företaget som s. k. praktikanter för en lön, som i av mig kända fall uppgått till, under första året allt i allt 100 kronor i månaden, under andra året 150 kronor i månaden och under tredje året 200 kronor i månaden. Sedan ha dessa praktikanter funnit yrket hopplöst och övergått till annat yrke, men då ha flera värdefulla ungdomsår gått förlorade för dem, bara därför att Sportpalatset upprätthåller en skola och bedriver yrkesutbildningen som självändamål.

Sådana äro förhållandena fortfarande på Sportpalatset, och jag frågar: Är det detta, direktör Julin bestrider? I så fall bestrider han fakta, och sådana bestridanden kunna bara styrka det förhållande, mot vilket jag har riktat anmärkingar. En enda, på sitt sätt särskilt intresserad person vittnar nu mot påståendet, att detta förhållande föreligger, mot de omkring 40 aktivt arbetande badmästarna i Stockholm, vilka efter att jag framställt min interpellation i skrivelse till ecklesiastikministern hemställde om att Sportpalatsets badmästarskola åtminstone för en tid skulle stängas eller också ställas under statlig kontroll.

I de värvningsprospekt, som tidigare utsändes från skolans ledning, utlovades, att man skulle anskaffa platser åt de utbildade. Det lovar man inte numera, och det beror givetvis på att platser inte kunna anskaffas, men utbildningen fortsätter ändå på sätt som jag skildrat i interpellationen. Det är en klen tröst för de yrkesutbildade, när man talar om att varmbadhusens antal kommer att öka, så snart restriktionerna på byggnadsmarknaden en gång i framtiden upphävas, varigenom också arbetstillgången för badmästarnas del kommer att öka. Alla erfarenheter ha nämligen visat, att man ute i landet föredrar att förbigå de yrkesutbildade, och man anställer i stället främst aktiva idrottsmän, som äro hemmahörande på platsen.

När jag den 6 februari framställde min interpellation, hade jag inte uppmärksammat, att herr Fahlman m. fl. några dagar tidigare hade motionerat om yrkesutbildningen i dess helhet och därmed syftat till detsamma som jag i min interpellation. Hade jag uppmärksammat det, skulle jag inte interpellerat i frågan utan framställt mina anmärkingar rörande detta speciella fall i samband med behandlingen av deras motion. Det framgår emellertid av ecklesiastikministerns svar, att den av riksdagen i anledning av herr Fahlmans motion begärda utredningen kommer att företagas, och jag vill då bara samtidigt

Svar på interpellation. (Forts.)

som jag än en gång tackar för svaret uttala den förhoppningen, att utredningen kommer att igångsättas med minsta möjliga tidsutdräkt och att direktiven till utredningen bli sådana, att den undersöker förhållandena i en sådan skola som Sportpalatsets badmästarskola och utreder de sociala konsekvenser, den där bedrivna utbildningen medför för eleverna.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag hänvisade i mitt svar till en promemoria av direktör Julin i Sportpalatset. Enligt denna promemoria skulle de uppgifter, som lämnats av interpellanten, vara missvisande och felaktiga. Jag anser det nu inte vara riktigt att undanhålla offentligheten innehållet i denna promemoria på de punkter, där bestridande ägt rum. Jag tar alltså inte ställning till direktör Julins uppgifter men för att det inte skall heta, att här bara lämnas påståenden om att uppgifterna varit felaktiga under hänvisning till en promemoria, som inte är tillgänglig, vill jag läsa upp vad direktör Julin skriver beträffande de punkter som interpellanten i dag gick in på, så få vi se vad andra kunna ha att anföra.

Beträffande antalet utbildade och deras placering heter det i denna promemoria: »Under sin tioåriga verksamhet har skolan utbildat 119 manliga och 62 kvinnliga elever, d. v. s. i runt tal 12 manliga och 6 kvinnliga elever pr år. Denna yrkesutbildade personal är placerad vid anläggningar runt om i landet, några vid äldre badanläggningar men de flesta vid de nybyggda stora baden i Stockholm (Sportpalatset och Medborgarbadet), Lund, Hälsingborg, Nyköping, Borås, Karlskoga, Östersund, Uppsala, Karlskrona, Enköping, Örebro m. fl. Efterfrågan på dylik personal har hela tiden varit stor. Vid varje kurs har därför många elever redan före kursens slut så att säga tingats av olika badanläggningar för att fylla luckorna i funktionärsstaben. Ja, i en del fall ha badhusstyrelserna för att säkra sig arbetskraft skickat elever till skolan och bekostat deras utbildning. Personalbristen är särskilt framträdande beträffande den kvinnliga personalen, och detta sammanhänger med att åtskilliga av dem som yrkesutbildats ingått giftermål och därmed lämnat förvärvsarbetet för att ägna sig åt hemmet. Ett fåtal elever, som trots föreställningar icke velat tillgodogöra sig utbildningen och därför erhållit mindre goda betyg eller blivit underkända, hava emellertid icke trots den rådande bristen på arbetskraft kunnat erhålla platser. Det sprids nämligen ganska snart genom badpersonal till första badmästaren på resp. orter, att den eller den personen är olämplig, och dessa första badmästare äro ju måna om att få pålitliga medhjälpare, varför de noga akta sig för att få någon knuten till företaget, som ej är lämplig. Under de gångna tio åren hava sex elever blivit underkända i skolan.»

Det var vad direktör Julin anförde beträffande uppgiften, att man icke skulle kunna erhålla anställning efter skolans genomgång. Han anför vidare en uppgift om att Sportpalatset förlorat omkring 48 000 kronor i direkta utgifter på skolan, en uppgift, som han anser sig kunna verifiera genom hänvisning till auktoriserade revisorn I. Wennström. Han säger vidare: »Interpellanten vänder sig mot, att eleverna under utbildningstiden användas i praktiskt arbete, till vilket företaget i annat fall har att anställa vanlig arbetskraft. Det är ju självfallet, att de elever som utbildas icke endast kunna utbildas teoretiskt, ty i så fall skulle skolan dåligt fylla sin uppgift. Det teoretiska måste gå hand i hand med det praktiska. Eleverna få emellertid icke fylla några luckor i arbetsstyrkan, ty arbetsstyrkan är fulltalig, och för övrigt äro ju eleverna så pass oerfarna på området, att det i stället vållar ökat arbete för den ordinarie personalen med att lära och giva handledning i den dagliga driften. Interpellanten påstår, att fall inträffat, då i skolan utbildade elever fått anställning som aspiranter under tre år, första året med 100 kronor, andra året

Svar på interpellation. (Forts.)

med 150 kronor och tredje året med 200 kronor i månaden. Detta påstående saknar varje grund och faller på sin egen orimlighet. Med den knapphet på arbetskraft, som förefunnits och förefinnes på olika yrkesområden, skulle detta ha varit omöjligt. För övrigt äro badpersonalens löner vid Sportpalatset reglerade genom kollektivavtal med Svenska Grov- och Fabriksarbetareförbundet.»

Jag har, herr talman, velat lämna dessa uppgifter. Jag har inte kunnat kontrollera dem, men de äro nu offentliggjorda, och den kommande undersökningen får visa om de eller interpellantens uppgifter äro riktiga.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Nu är det min tur att bestrida riktigheten av direktör Julins uppgifter. Faller det först och främst inte på sin egen orimlighet, att man skulle lyckats placera eleverna så som han säger, medan samtidigt alla i Stockholm verksamma badmästare funnit anledning att i en skrivelse till ecklesiastikministern begära åtgärder mot skolan? Vidare säger direktör Julin, att interpellanten vänt sig mot att eleverna sysselsättas med praktiskt arbete. Ecklesiastikministern kan själv förvissa sig om att jag inte har gjort något sådant i min interpellation. Jag har endast vänt mig mot de, som jag anser, alltför höga kursavgifter, som uttagas trots att undervisningen är av sådan art, att eleverna också sysselsättas med praktiskt arbete till tjänst för företaget.

I övrigt är jag tacksam för att herr statsrådet har givit offentlighet åt dessa delar av direktör Julins svar. Jag skall se till att han offentligen skall bli korrigerad i de påståenden, han har haft djärvheten att framslunga.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 276, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 29 juni 1945 (nr 520) om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom m. m.; och

nr 289, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 550) med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m.; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 293, angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.;

nr 294, angående anslag till civilförsvaret för budgetåret 1946/47; och

nr 298, angående anslag till rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, m. m.

§ 5.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till statsutskottet motionen nr 528 av herrar *Andersson* i Falun och *Rylander*;

till behandling av lagutskott motionen nr 529 av herr *Dahlgren m. fl.*;

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 530 av herr *Hæggbloom m. fl.*; samt

nr 531 av herr *Persson* i Norrby *m. fl.*; och

till statsutskottet motionerna:

nr 532 av herr *Onsjö m. fl.*; samt
nr 533 och 544 av fröken *Nygren m. fl.*

§ 6.

Föredrogs den av fru *Rönn-Christiansson* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, angående statligt ingripande för återupptagande av driften vid sulfatfabriken i Gustavsfors.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kreditgivning till Finland;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46 till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till konjunkturinstitutet för budgetåret 1946/47;

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn jämte i ämnet väckta motioner;

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till uppförande av ett radiohus i Stockholm;

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättring av landsbygdens telefonförhållanden jämte i ämnet väckta motioner;

nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående tomtmark i Trollhättan;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till om- och tillbyggnadsarbeten vid statens skeppsprovvningsanstalt m. m.;

nr 148, i anledning av väckt motion om utredning angående behovet av livräddningsanordningar å Vänern;

nr 149, i anledning av väckta motioner om översyn av gällande bestämmelser beträffande övergång från kollektivavtalsanställning vid försvarets verkstäder till anställning å militära icke-ordinariereglementet m. m.;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. jämte i ärendet väckta motioner;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ombyggnad till normalspår av vissa av Blekingenäts järnvägar jämte i ämnet väckta motioner;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 154, i anledning av väckta motioner angående inplacering å övergångsstat av personal, som i samband med statens övertagande av enskild järnväg övergått i statens järnvägars tjänst före den 1 juli 1945; och

nr 155, i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945;

sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd samt om anslag till dyrtidstillägg å ersättning åt blinda, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1946/47 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m., dels ock en motion, väckt i anledning av sistnämnda proposition; och

nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § 2 mom. lagen den 18 juni 1937 (nr 382) om barnbidrag, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkande, nr 33, i anledning av väckta motioner om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av väckt motion angående ersättning till kaptenen i kustartilleriets reserv R. E. G. Lindberg för vissa av honom erlagda pensionsavgifter;

nr 46, i anledning av väckt motion om rätt för f. d. chefen för byggnadsdepartementet vid Karlskrona örlogsvärv, ingenjören S. H. Lenander, att återbekomma vissa inbetalda pensionsavgifter;

nr 47, i anledning av väckta motioner om ersättningar i anledning av kroppsskada, ådragen under olycksfall i arbete eller under militärtjänstgöring;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om hypoteksaktiebolag; och

nr 49, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning i fråga om reglering av vissa tjänstepensioner vid riksdagens verk; samt

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckt motion angående förhindrande av att tjänsteålderns betydelse övervärderas vid befordringar till ämbeten och tjänster; och

nr 16, i anledning av väckt motion, angående modifiering av bestämmelserna om formell kompetens för anställning i statens verk.

§ 8.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

fröken *Öberg m. fl.*, nr 535, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 272, angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens bosättningslånefond;

herrar *Persson* i Landafors och *Persson* i Stockholm, nr 536, jämväl i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 272;

herr *Wiberg m. fl.*, nr 537, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 274, med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, m. m.;

herrar *Ljungqvist* och *Andersson* i Gisselås, nr 538, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 280, angående anslag till Länsstyrelserna: Avlöningar för budgetåret 1946/47 m. m.;

herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*, nr 539, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 267, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område; och

herr *Ståhl*, nr 540, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 267.

Dessa motioner bordlades.

§ 9.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 237, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Danmark träffad överenskommelse rörande det svensk-danska varuutbytet; och

nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Finland träffad överenskommelse rörande det svensk-finska varuutbytet m. m.;

från statsutskottet:

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till statens institut för folkhälsan;

nr 274, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för vissa undersökningar vid statens institut för folkhälsan;

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av fonden för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna;

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till trådradioanläggningar; och

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa under järnvägsstyrelsens förvaltning stående fastigheter;

från första lagutskottet:

nr 269, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet för vissa köpingar samt mindre städer att bilda polisdistrikt tillsammans med omkringliggande socknar;

nr 270, i anledning av väckt motion angående revision av bestämmelserna i 6 kap. strafflagen om skadestånd m. m.; och

nr 271, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § strafflagen för krigsmakten;

från andra lagutskottet:

nr 272, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 23 § 1 och 2 mom. vägtrafikstadgan den 23 oktober 1936 (nr 562); samt

från jordbruksutskottet:

nr 266, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till trädgårdsundervisningen;

nr 267, i anledning av väckta motioner om utredning angående jordbrukets fastighetskredit m. m.; och

nr 268, i anledning av väckt motion angående åtgärder till befrämjande av linodlingen i Norrbotten.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.22 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Tisdagen den 28 maj.

Kl. 4 em.

1 §.

Justerades protokollen för den 21 och den 22 innevarande maj.

§ 2.

Vid nu skedd föredragning av Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 297, angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1945/46 m. m. hänvisades propositionen, i vad angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Vidare föredrogs och remitterades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 299, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften.

§ 3.

Föredrogs var efter annan följande på kammarens bord liggande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 535 av fröken *Öberg m. fl.*,

nr 536 av herrar *Persson* i Landafors och *Persson* i Stockholm,

nr 537 av herr *Wiberg m. fl.*; och

nr 538 av herrar *Ljungqvist* och *Andersson* i Gisselås; samt

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 539 av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*; och

nr 540 av herr *Ståhl*.

§ 4.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 140—155, sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2, bevillningsutskottets betänkande nr 33, bankoutskottets utlåtanden nr 45—49 samt andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 15 och 16.

§ 5.

Avlämnades följande motioner, nämligen av

herrar *Senander* och *Kempe*, nr 541, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 274, med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, m. m.; och

herr *Johansson* i Stockholm *m. fl.*, nr 542, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 284, angående fortsatt verksamhet för hindrande och uppdagande av spioneri m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 6.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Ståhl**, som anförde: Herr talman! Under det år som gått sedan kriget upphörde har, särskilt mot bakgrunden av de olika krigsdeltagande ländernas erfarenheter, huvudlinjen för samlingsregeringens neutralitetspolitik, nämligen att hålla vårt land och folk utanför kriget, samlat en så stark anslutning, att numera inga som helst meningsskiljaktigheter därvidlag kunna sägas råda, nu om möjligt ännu mindre än under de upprörda krigsåren. Överskattliga äro de värden, som räddades därigenom att vi undgingo krigets fasor.

Under detta år har det emellertid visat sig, att den informationspolitik, den form av kommunikation mellan folk och statsledning, som iscensattes under krigsåren och därefter till sina grunddrag ehuru under nya former fortsatt, måste framstå som i många stycken otillfredsställande. I flera viktiga sammanhang uppdragas genom någon händelse, ofta utomlands, förhållanden, vilka till fördel för både statsledning och allmänhet först bort klarläggas här hemma. Denna bristande kontakt framstår som mindre tillfredsställande. Som exempel kan nämnas den utredning rörande vår beredskap i krigets första skede, varom tidningspressen vederligen erhållit vissa informationer men där emot icke riksdagen. Exempel av samma slag utgöra de akter rörande vissa sidor av vår kontakt med de krigförande, vilka enligt uppgifter i pressen av amerikanska trupper skola ha tillvaratagits i Berlin, vidare de meddelanden, som chefen för kommandoexpeditionen nyligen lämnat pressen, m. m. Det torde få anses som ett rätt allmänt omfattat intresse, att information i dessa icke oviktiga frågor lämnas riksdagen och därmed allmänheten.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till hans excellens, herr statsministern få rikta följande fråga:

Är Eders Excellens i tillfälle informera riksdagen om följande ärenden:

1. Varför har den s. k. Hasselrotska utredningen ännu inte delgivits allmänheten?

2. Vilka ha publiceringsprinciperna varit vid regeringens handläggning av den s. k. Paulsonkommissionens enligt uppgift nu färdigställda första betänkande?

3. När är den i utsikt ställda vitboken rörande Sveriges utrikespolitik under världskriget att vänta, och är icke någon sammanhängande redogörelse rörande dessa frågor att emotse?

4. Hur långt har den utredning rörande svensk beredskap i krigets första skede, varom informationer lämnats pressen, fullföljts, till vem har uppdraget givits, och när kan publicering av denna utredning vara att vänta?

5. Vilken kännedom äger regeringen om de akter rörande svenska förhållanden, som, enligt uppgifter i pressen, av amerikanska trupper tagits i Berlin, och vilka mått och steg ha med anledning därav vidtagits?

Denna anhållan bordlades.

§ 7.

Interpellation. Ordet lämnades på begäran till

Herr **Ekdahl**, som yttrade: Herr talman! Det arbetskraftsproblem, som präglar dagens debatter, har som bekant utsikt att bli av bestående natur bl. a. på grund av den krympning av de produktiva åldersklasserna, som är att vänta under de närmaste årtiondena. Den omständigheten, att import av utländsk arbetskraft diskuteras i ansvariga kretsar, utgör en påminnelse om hur allvarligt läget är. — Hurudan utvecklingn än kommer att te sig, står en sak fast: vårt land har och kommer att ha en relativt fåtalig befolkning. Skola vi,

Interpellation. (Forts.)

sedan världsproduktionen och världshandeln återförts till normala utvecklingsbetingelser, ha utsikt att hävda oss i den internationella konkurrensen, så måste vi söka bli något av elitnation. Vi måste med andra ord söka göra oss gällande genom vår kvalitet, eftersom vi aldrig kunna göra oss gällande genom någon massverkan.

Allt detta innebär, att yrkesskickligheten utgör ett av de nationella värden, som vi måste inrikta oss på att bringa till högsta möjliga utveckling. Mer och mer har man kommit till insikt om, att den yrkesskicklighet, som nutiden och i än högre grad framtiden kräver, ingalunda alltid eller ens vanligtvis i tillräcklig grad garanteras, om våra ungdomar få gå direkt från grundskolorna in i arbetslivet. Yrkesskoleundervisningen och därmed jämförbar utbildning har med andra ord tillerkänts allt större betydelse. Breddade möjligheter för vår ungdom att kunna få del av denna undervisning och utbildning komma utan tvivel att te sig såsom ett vitalt intresse för denna ungdom själv, för vårt svenska näringsliv och för vår förmåga att hävda oss i det internationella varuutbytet. Yrkesundervisningens tillgänglighet för tillräckligt stor del av vår uppväxande ungdom måste således utgöra ett nationellt intresse av första rang och därmed en angelägenhet, som kan göra anspråk på statsmakternas uppmärksamhet och effektiva stöd.

Vi ha tagit ett betydelsefullt steg på den antydda vägen genom inrättandet av de centrala verkstadsskolorna. Men de förslå icke långt, då deras antal är i princip begränsat till en för varje län. Som ett betydelsefullt komplement till verkstadsskolorna ha vi de kommunala anstalterna för yrkesutbildning. Det ligger i sakens natur, att endast i ett begränsat antal, i allmänhet relativt folkrika kommuner, kan man räkna med denna skolform. I den mån den emellertid kan bli allmän i våra större tätorter och det eventuellt såsom villkor för statsbidrag stadgas, att vederbörande yrkesskola skall ta mot elever från även andra kommuner inom en viss rayon, torde dock för åtminstone den väsentliga delen av den ungdom, som så önskar, tillgång till grundläggande yrkesundervisning kunna stå till buds.

Det återstår emellertid ytterligare ett problem: möjligheten att till här avsedda utbildningsanstalter knyta tillräckligt kvalificerade lärarkrafter i tillräcklig utsträckning. Sedan åtskilliga år har detta problem varit brännande redan med det otillräckliga antal yrkesskolor vi nu ha, och blir det ännu mera inför den önskvärda utveckling på yrkesundervisningens område, som jag här skisserat.

Gällande bestämmelser för statsbidrag till de kommunala yrkesundervisningsanstalterna torde kunna anses avse att hålla statsbidraget inom en ram, utgörande $\frac{2}{3}$ av den avlöning, som utgår till skolans lärarkrafter. Resten, d. v. s. principiellt $\frac{1}{3}$, får skolans huvudman svara för. Men statsbidraget hålles fortfarande vid samma nominella belopp som före kriget, d. v. s. varierande mellan 2 kronor 35 öre och 2 kronor 55 öre per undervisningstimme. Med bibehållen reallön åt lärarkrafterna torde statsbidraget numera motsvara högst $\frac{1}{3}$ av kostnaderna, d. v. s. kommunen skulle för närvarande få betala ca $\frac{2}{3}$. Kommunerna i allmänhet torde emellertid icke vara hågade att åtaga sig avlöningsbidrag utöver den för dem ursprungliga proportionen. Följden har blivit, att den avlöning, som de kommunala yrkesskolorna kunna erbjuda vid dem anställda lärarkrafter, blir orimligt låg. Därför blir det i alltför många fall omöjligt för dessa skolor att kunna förfoga över tillräckligt kvalificerade lärarkrafter, vilket ett i dagarna i pressen synligt alarmrop från en mellansvensk stad på ett markant sätt understrukt. — De lärarkrafter, som behövas vid och äro kvalificerade för undervisningen vid yrkesskolorna, går det ingen nöd på. De finna lätt placering i annan sysselsättning, som honoreras bättre.

Interpellation. (Forts.)

Den yrkesutbildningssökande ungdomen blir däremot lidande på detta statsbidragssystem.

Det framstår alltså såsom synnerligen nödvändigt, att en snabb revidering av grunderna för statsbidrag åt den kommunalt anordnade yrkesundervisningen kommer till stånd. I den mån fastare normer måste göras beroende av en mer eller mindre tidsödande utredning torde det vara nödvändigt att i avvaktan på resultatet av densamma provisoriska bestämmelser om förbättrade statsbidragsgrunder beträffande dessa skolor snarast möjligt utfärdas, om möjligt med gällande kraft fr. o. m. nästa hösttermin. Ett tillräckligt tilltaget statligt stöd åt den här åsyftade undervisningen kan utan tvivel ges med de bästa garantier för effektiviteten. Den sedan ett par år fungerande kungl. överstyrelsen för yrkesutbildning, vilken på detta område tjänstgör såsom ett rådgivande och kontrollerande organ, torde för visso se till att undervisningen vid de kommunala yrkesutbildningsanstalterna bedrives efter linjer, vilka tjäna det ändamål, som statens bidrag avser att främja.

Med hänvisning till det anförda tillåter jag mig att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet framställa en förfrågan, huruvida och i så fall på vilka vägar statsrådet anser sig kunna åstadkomma en snabb lösning av de svårigheter, som föreligga för de kommunala yrkesskolorna i deras strävan att i tillräcklig utsträckning anskaffa tillräckligt kvalificerade lärarkrafter.

Denna anhållan bordlades.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.13 em.

In fidem.

Gunnar Britth.

Onsdagen den 29 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som anförde: Herr talman! Herr Skoglund i Doverstorp har till mig riktat följande fråga: Kan Ers Excellens lämna riksdagen upplysning om huruvida och i så fall när regeringen ämnar igångsätta den utredning angående en fast planläggning av åtgärder att motverka landsbygdens avfolkning, som 1944 års riksdag begärde?

Spörsmålet om landsbygdens avfolkning rymmer egentligen två problemkomplex, varav det ena rör arbetskraftsförhållandena inom jordbruket och det andra befolkningsutvecklingen på landsbygden i övrigt. Ehuru förvisso dessa problem inbördes sammanhånga, äro de åtgärder, som kunna befinnas erforderliga för en lösning av arbetskraftsfrågan inom jordbruket, av helt annan natur än de, som kunna vidtagas exempelvis till främjande av annan ekonomisk verksamhet och till förbättring av de sociala förhållandena på landsbygden.

Vad den förstnämnda sidan av spörsmålet om landsbygdens avfolkning beträffar, kommer denna att bli föremål för prövning i samband med det förslag till riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken som 1942 års jordbrukskommitté, enligt vad jag inhämtat, inom kort torde komma att framlägga. Den av jordbrukskommittén i särskild promemoria (SOU 1946:18) förordade utvecklingsplaneringen på jordbrukets område torde vidare kunna bli grundläggande för bedömning av de åtgärder, som i de enskilda fallen inom olika områden av landet kunna erfordras i framtiden i syfte att höja den ekonomiska standarden inom jordbruket och för åstadkommande av ett mera differentierat näringsliv på landsbygden.

Av betydelse för frågan om befolkningens kvarvarande på landsbygden torde jämväl vara det av småföretagsutredningen nyligen framlagda förslaget till ordnande av rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagsnämnder (SOU 1946:22), vilket förslag för närvarande är föremål för övervägande inom regeringen.

I kommande förslag till åtgärder till förbättring av bostadsstandarden i fråga om egnahem på landsbygden torde även andra hithörande spörsmål vinna sin lösning.

Regeringen överväger att närmare låta undersöka möjligheterna att i framtiden i ökad utsträckning förlägga nya företag till landsbygden som ett led i strävandena att bereda bättre utkomstmöjligheter för arbetskraften i hemorten och förhindra en alltför stark utflyttning av personer i arbetsför ålder till större städer och industrisamhällen.

Först sedan här antydda utredningar blivit verkställda och i vederbörlig ordning prövade, kan det vara lämpligt att föranstalta om en mera allmän översyn och därav föranledda kompletterande undersökningar.

Svar på fråga. (Forts.)

Vidare yttrade:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Vid 1944 års riksdag frambar jag här i kammaren en motion, undertecknad av ett flertal högermän och väl närmast att betrakta som en högerns partimotion, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om dels en översyn över pågående utredningar, som sysslade med problemet landsbygdens avfolkning, dels upprättandet av en plan, utvisande i vilken ordning erforderliga åtgärder mot denna befolkningsrörelse borde vidtagas.

Andre vice talmannen, herr Carlström, m. fl. kom också med en motion, vilken delvis berörde samma spörsmål.

Utskottet, som efter vad jag tror mig veta ägnade motionen en ingående utskottsbehandling, kom till följande resultat: »Utskottet, som livligt behjärtat avsikten med här ifrågavarande motioner II:173 och II:244, får under åberopande av över motionerna avgivna utlåtanden och vad i övrigt här ovan anförts hemställa, att andra kammaren måtte för sin del i anledning av ifrågavarande motioner besluta skrivelse från riksdagen till Kungl. Maj:t med anhållan om översyn och samordnande av verkställda eller pågående utredningar, som beröra landsbygdens avfolkning, i syfte att därigenom snarast möjligt erhålla en plan, utvisande i vilken ordning erforderliga åtgärder mot denna befolkningsrörelse böra vidtagas med hänsyn till angelägenhetsgraden av olika sådana åtgärder, ävensom om framläggande snarast möjligt av förslag till sådana åtgärder på området, som i första hand måste komma till utförande.»

Nu har två år gått sedan riksdagen hänsköt detta problem till Kungl. Maj:t för utredning och prövning, och efter vad jag kan förstå har regeringen icke på något sätt tagit upp denna fråga. Befolkningsförskjutningen från land till stad har under tiden ingalunda avtagit, och oron över landsbygdens utarmning i fråga om unga människor har ytterligare ökat. Det är i ett sådant läge jag velat spörja vad som åtgjorts, och då detta frågekomplex berör flera departement, har jag vänt mig till statsministern och frågat, om regeringen med anledning av riksdagens skrivelse ämnar på något sätt angripa problemet.

Statsministern har här i dag besvarat min fråga, och jag ber att få tacka för svaret, som kom snabbt. Tyvärr måste jag nog tillägga, att det icke var så särdeles upplysande.

Statsministern börjar med att framhålla, att spörsmålet om landsbygdens avfolkning egentligen omfattar två problemkomplex. Det ena rör arbetskraftsförhållandena inom jordbruket, det andra befolkningsutvecklingen på landsbygden i övrigt. Jag godtager denna uppdelning utan reservation.

Jag hör icke till dem som anse att en nedminskning av antalet tidigare i jordbruket arbetande människor varit enbart till skada. Snarare vill jag erkänna, att den varit nödvändig för att jordbrukets folk skulle få en någorlunda god bärning. Men jag vågar bestämt hävda, att arbetskraftsfrågan för jordbruket på många håll nu nått ett fullständigt bottenläge, vilket medfört olust och missmod hos jordbrukets utövare och kanske allra mest hos landsbygdens husmödrar. Även där jordbruket är ekonomiskt någorlunda bärande, är man färdig att ge upp.

Jag har tillåtit mig, för att få en klarare överblick över arbetsmarknaden inom jordbruket, att införskaffa några uppgifter från arbetsförmedlingarnas verksamhet inom de mest representativa jordbrukslänen, nämligen Malmöhus län, Kristianstads län, Östergötlands län, Skaraborgs län och Södermanlands län. Uppgifterna avse verksamheten under april månad. De äro visserligen endast preliminära, men de torde dock i stort sett avspegla de faktiska förhål-

Svar på fråga. (Forts.)

landena. Det visar sig, att i dessa fem län under april månad anmäls sammanlagt 5 569 platser men att endast 2 074 av dessa kunnat tillsättas. Antalet tillsatta platser i förhållande till antalet lediga utgör sålunda endast 37 %. Motsvarande procenttal för verksamheten under mars månad är 29. Ungefär $\frac{1}{3}$ av platserna har alltså kunnat besättas. I Kristianstads län kunde under mars månad endast $\frac{1}{5}$ tillsättas. Vad Gotland beträffar, kunde under mars blott $\frac{1}{10}$ av det anmälda arbetskraftsbehovet tillfredsställas. Jag tror, att dessa siffror äro rätt belysande för det katastrofala läget på jordbrukets arbetsmarknad inom de främsta jordbrukslänerna.

Vad beträffar »befolkningsutvecklingen i övrigt» på landsbygden, alltså det andra av de båda problemkomplexen enligt statsministerns uppdelning, så visa ju siffrorna angående folkmängden i kommunerna, som publiceras vid årsskiftet, att de rena jordbrukskommunerna uttunnas på ett sätt, som allvarligt försvårar möjligheterna att åstadkomma ett fullvärdigt samhällsliv där. Det måste upprätthållas en viss beboendetäthet för att man skall kunna ordna det på ett sådant sätt, att människor kunna finna sig till rätta.

Statsministern hänvisar till pågående utredningar, och då framför allt till 1942 års jordbrukskommitté, vars betänkande vore att införfänta inom den närmaste tiden. Det verkligt positiva i statsministerns svar skulle väl vara, att regeringen överväger »att närmare låta undersöka möjligheterna att i framtiden i ökad utsträckning förlägga nya företag till landsbygden som ett led i strävandena att bereda bättre utkomstmöjligheter för arbetskraften i hemorten och förhindra en alltför stark utflyttning av personer i arbetsför ålder till större städer och industrisamhällen». Jag tager gärna fasta på detta uttalande, men frågan är, om det räcker med detta. Frågan berör icke bara överförandet av nya arbetstillfällen till landsbygden utan gäller framför allt jordbrukets ställning. Skall icke här uppkomma en alldeles oförsvarlig snedvridning i befolkningshänseende mellan stad och land och en ojämn könsfördelning, vilken återverkar på giftermålsfrekvensen, måste vi få en ändring till stånd.

Botemedlet bör nog till stor del sökas på det ekonomiska området. Landsbygdens folk har många gånger sämre förtjänstmöjligheter än vad som går att uppnå i städerna. Detta är dock ingalunda det enda skälet. Livet i staden är i många hänseenden rörligare och mera tilltalande, vilket påverkar många. Staden och det tätbebyggda samhället har också större möjligheter att ordna för sina invånare i fråga om skolor, läkare och sociala anordningar.

Jag vet, att det är ytterst svårt att komma till rätta med eller överhuvud taget kunna inverka på denna befolkningsförskjutning. Nödvändigt är nog att den kommunala ledningen ute i kommunerna på ett kraftigare sätt än hitintills intresserar sig för detta spörsmål. Enligt min uppfattning har regeringen stora möjligheter att i det fallet ge vissa impulser. Jag vill för min del rekommendera regeringen, som ju tydligen har en hel del planer å bane när det gäller andra områden, att i enlighet med riksdagens tidigare gjorda uttalande ägna denna fråga fortsatt allvarlig prövning.

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! Det är ju i regel så att när det gäller en fråga skall man försöka undvika längre diskussioner rörande spörsmål, som upptagits till behandling i densamma. Endast med anledning av att den föregående talaren åberopade att jag också var motiönär, då det gällde att få dessa spörsmål utredda, skall jag, herr talman, emellertid be att få säga, att det är synnerligen angeläget, att härvidlag någonting göres. Situationen har nu blivit betydligt svårare än den var, då dessa motioner väcktes. Då utskottet i sitt utlåtande i anledning av dessa motioner

Svar på fråga. (Forts.)

talade om att frågan skulle hänvisas icke till en utredning utan till ett »organ» som skulle ta upp densamma, misstänkte jag emellertid, att regeringen kanhända skulle ta frågan rätt varsamt.

Nu har givetvis 1942 års utredning, 27-mannakommittén, och andra utredningar icke kunnat undgå att syssla med denna sak. Då betänkandet från kommittén ännu icke är tillgängligt, kan man ju icke uttala sig om vad som där har förevarit i detta avseende. Men av vad man redan fått veta ryktesvägen, är det väl främst frågan om rationaliseringen, som där upptagits till behandling. Jag är för min del rädd för att denna rationalisering icke kommer att leda till att landsbygdens folk i någon större utsträckning kommer att kvarhållas därute, utan att rationaliseringen tvärtom kommer att leda till ett ytterligare uttunnande av befolkningen på landsbygden. Skulle resultatet av rationaliseringen bli detta, måste jag säga, att det är mycket beklagligt. Särskilt i fråga om arbetskraftsproblemet vid jordbruket äro förhållandena nu fullständigt hopplösa.

Vad som skall kunna göras för att nu få förhållandena ändrade till det bättre, kan jag naturligtvis icke på något sätt uttala mig om. Men om det skulle fortsätta som det nu är, så kommer enligt min mening situationen så småningom att utveckla sig därhän, att produktionen inom jordbruket kommer att gå tillbaka, och detta skulle, menar jag, med hänsyn till den situation, som för närvarande råder i världen, vara ganska olyckligt. Jag tror därför icke, att det räcker med vad 27-mannakommittén ämnar föreslå, utan jag anser, att dessa frågor borde tagas upp till särskild utredning, så att man på det sättet möjligen skulle kunna komma fram till något resultat.

Herr **Jonsson** i Skedsbygd: Herr talman! Otvivelaktigt har herr Skoglund med denna fråga berört ett av de viktigaste problem, som statsmakterna för närvarande ha att ta ställning till. Denna befolkningsflykt från landsbygden har ju tagit sådana former och sådan storleksordning, att vårt näringsliv därute icke kan fungera i den utsträckning, som man skulle önska, och som kanske icke minst är nödvändig i nuvarande tider med avspärning, då det gäller att söka få fram så mycket som möjligt av livsmedelsprodukter till det svenska folkhushållet.

Men problemet är ju mångsidigt. Det är många synpunkter man får lägga på denna fråga, om man syftar till att komma till en verklig lösning. Jag ser det så, att den första fråga, som det gäller att ta itu med på detta område, är den rent ekonomiska. Man måste skapa sådana förutsättningar för folket ute på landsbygden, att denna dragning till övriga näringsgrenar, till industrien och till storstäderna, icke blir så stor, som den för närvarande är. Befolkningsfördelningen på landsbygden har ju också blivit sådan, att det kommer att sätta spår efter sig i framtiden. Den brist på kvinnor, som nu råder överallt på landsbygden, har medfört och kommer att medföra en minskad familjebildning ute på landsbygden. Det befolkningsöverskott, som förut har kunnat avstås därifrån till övriga näringsgrenar, kommer icke att stå till förfogande i framtiden.

Jag vill icke påstå, att det enbart är de rent ekonomiska synpunkterna som varit bestämmande. Det är kanske också psykologiska faktorer, som ha inverkat vid denna avfolkning av landsbygden. Det är förklarligt, ty landsbygden har kommit efter i fråga om de sociala åtgärder, som de bättre lottade kommunerna kunnat vidtaga till förmån för sina invånare.

Vad som behövs är enligt mitt förmenande för det första att skapa ekonomisk jämställdhet och för det andra att åstadkomma social rättvisa emellan land och stad.

Svar på fråga. (Forts.)

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Om kammaren efter de yttranden, som här hållits, skulle fått den föreställningen, att det bara pågår en utredning, som visserligen är omfattande men ändå begränsad, vill jag påpeka, att landsbygdens problem beröras i en hel rad undersökningar, icke endast dem jag i mitt svar nämnt utan även t. ex. när det gäller socialreformerna av socialvårdskommittén, i fråga om Norrland av norrlandskommittén o. s. v. Man kan därför säga, att faktiskt hela problemkomplexet ligger under behandling. Vad frågan här gäller är, om man ovanpå dessa utredningar skall igångsätta en ny utredning. För min del kan jag icke finna, att detta skulle befördra dessa frågors lösning. Den samordning, som bör äga rum, måste i första hand ankomma på regeringen. Skulle emellertid regeringen finna, sedan dessa utredningar inkommit till regeringen med resultatet av sitt arbete, att man bör skapa ett särskilt organ för denna samordning, är regeringen säkerligen beredd därtill.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag ger statsministern rätt i att det kanske är svårt att utan vidare sätta i gång en ytterligare utredning. Det väsentliga är, att regeringen har en klar målsättning och verkligen vill åstadkomma något till förmån för landsbygden. Ett bestämt uttalande från regeringshåll, vart man i det fallet syftar, tror jag komme att verka lugnande och upptagas mycket gynnsamt. Det är nog mitt intryck från pågående utredningar å olika områden, att man ägnar problemet större uppmärksamhet än tidigare. Sedan beror det givetvis på i vad mån regeringen beaktar de synpunkter, som komma fram, och för dem vidare till riksdagen.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag vill till detta bara säga, att om något varit utmärkande för de senare årens politik, så är det den uppmärksamhet regeringen ägnat jordbrukets problem.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Persson i Stockholm till mig framställt följande frågor:

Ha de upplåtelser av djurgårdsmark som hittills förekommit, i varje särskilt fall skett i enlighet med vad regeringen ansett önskvärt?

Avser hans excellens statsministern att vid årets riksdag framlägga förslag som syfta till att överföra dispositionsrätten över djurgårdsmarken till statliga myndigheter?

Jag vill med anledning härav först lämna en kortfattad redogörelse för den rättsliga ställning i konstitutionellt avseende som den nuvarande djurgårdsförvaltningen intager.

I skrivelse den 1 december 1809 erbjödo riksens ständer Konungen ett till beloppet bestämt årligt anslag mot det att ständerna för all framtid skulle övertaga vissa under Konungens styrelse stående kungsgårdar och kungsladugårdar. Dock skulle det vara deras kungl. majestäter obetaget att nyttja de kungl. slotten med tillhörande trädgårdar och lustparker. I skrivelsen förklarades därjämte bl. a. att Djurgården borde förbliva under Konungens enskilda disposition, varvid ständerna tillika anhöllo, att den s. k. djurgårdskassan måtte endast få användas till Djurgårdens förbättring och förskönande samt

Svar på interpellation. (Forts.)

för underhåll av broar och vägar samt icke graveras med några särskilda avlöningar och gratifikationer till några vissa personer. Enligt statsrådsprotokoll den 26 februari 1810 antog Kungl. Maj:t rikens ständers erbjudande på sätt och med villkor skrivelsen innehöller.

Med stöd av denna överenskommelse, vilken fortfarande gäller, ha de regerande konungarna ansett sig kunna, liksom förut skett under tiden före 1809, åt medlemmar av kungliga familjen eller eljest genom eget beslut meddela upplåtelser av markområden å Djurgården. Då allt sedan Oscar I:s trontillträde den principen följts, att äldre upplåtelser vid ett tronskifte vore för sin giltighet beroende av den tillträdande regentens prövning, ha beviljade upplåtelser under tiden därefter meddelats endast för varje konungs livstid. Dessutom ha i allmänhet upplåtelseerna varit begränsade för viss tid.

Frågor om upplåtelse av mark å Djurgården för statliga institutioner eller om avyttrande av mark för bostadsbyggande eller för kommunala ändamål, vilka sedan slutet av 1800-talet gång efter annan uppkommit, särskilt i fråga om norra Djurgården, ha däremot avgjorts av riksdagen i vanlig ordning. Statens exploateringsverksamhet med avseende å Djurgården har sedan djurgårdskommissionens inrättande (1910) handhåfts av denna kommission.

Förvaltningen av de områden av Djurgården, som icke genom särskilda riksdagsbeslut undantagits Konungens enskilda dispositionsrätt och som till stora delar utgöras av parkmark, handhaves för Konungens räkning av riksmarskalksämberet. Sedan början av 1900-talet ha inkomsterna av arrendeavgifter m. m. vid djurgårdskassan använts icke endast för Djurgårdens egen förvaltning utan även för underhåll av de kungl. slotten. Genom omläggning av fastighetsredovisningen under första huvudtiteln enligt principbeslut av 1944 års riksdag överfördes de kungliga slotten och Djurgården till statens allmänna fastighetsfond. Därvid förutsattes, att ingen rubbning av de personliga rättigheter och förmåner, som tillkomme Hans Maj:t Konungen, skulle ske. I överensstämmelse härmed gjordes ingen ändring i Djurgårdens hittillsvarande förvaltning. Emellertid fastslogs att djurgårdskassans överskottsmedel, som för närvarande beräknats till 150 000 kronor för år, skulle för framtiden tillföras fastighetsfonden och komma det av fonden bestridda byggnadsunderhållet tillgodo. Inkomst- och utgiftsstat för djurgårdskassan fastställs årligen av Kungl. Maj:t och införes i statsliggaren. Djurgårdskassans räkenskaper äro även underkastade revidering av riksräkenskapsverket och riksdagens revisorer.

Med hänsyn till den rättsliga särställning i konstitutionellt hänseende som Djurgårdens förvaltning sålunda intagit synes Kungl. Maj:t av ålder icke ansett sig böra ingå i prövning, hur Konungens enskilda dispositionsrätt i detalj utövats vid meddelandet av ifrågavarande till tiden begränsade upplåtelser. Däremot föreligger enligt numera tillämpad ordning möjlighet för såväl riksdag som Kungl. Maj:t genom sina reviderande organ och för Kungl. Maj:t dessutom vid fastställandet av stat för djurgårdskassan att utöva granskning av på vad sätt inkomsterna vid djurgårdsförvaltningen disponeras. Någon anledning till erinran i sistnämnda hänseende synes emellertid icke föreligga, då enligt vad av den fastställda staten för djurgårdskassan framgår inkomsterna, bortsett från det av riksdagen beslutade bidraget till statens allmänna fastighetsfond, helt användas för Djurgårdens underhåll och förvaltning och således i överensstämmelse med det av 1809 års riksdag uttalade önskemålet. I fråga om de exempel på dispositioner, som interpellanten anför, vill jag meddela, att i två fall — avseende Röda korsets sjukhus och greve Folke Bernadotte — beslut om upplåtelse icke meddelats av Hans Maj:t Konungen utan av Kungl. Maj:t efter föredragning av vederbörande statsråd. Besluten meddelades resp. 17 februari 1922 och 11 december 1931.

Svar på interpellation. (Forts.)

Slutligen vill jag i anledning av den andra frågan påpeka, att frågor om den framtida dispositionen av vissa delar av Djurgården för närvarande äro under öfvervägande i kommunikationsdepartementet och komma, i den mån de giva anledning till ändring av föreliggande förhållanden, att i vederbörlig ordning föreläggas riksdagen.

Härpå yttrade:

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag tackar hans excellens herr statsministern för svaret på min interpellation.

När man lyssnade till statsministerns redogörelse i djurgårdsfrågan, gjorde man ändå osökt den reflexionen: hur radikalt ha icke de förhållanden förändrats, som lågo till grund för riksens ständers beslut 1809 beträffande djurgårdsområdet! Då betraktades dessa områden närmast som jaktmarker, och då voro heller icke sådana människomassor hopgyttrade i huvudstaden och dess omgivningar. Därför kunde man utan några större olägenheter av vare sig ekonomisk eller annan art tillåta sig en så frikostig tilldelning av dispositionsrätten över marken, som skedde när riksens ständer den 1 december 1809 beslöto, att det skulle vara Konungen obetaget att nyttja djurgårdsområdena. Dessa områden, som för snart ett och ett halvt sekel sedan icke voro ur ekonomisk synpunkt så särdeles värdefulla, representera nu hundratals miljoner kronors värde.

Konungens dispositionsrätt över denna mark har därtill enligt min mening visat sig icke vara till fördel för samhället i dess strävan att använda tillgänglig mark på bästa möjliga sätt för samtliga medborgare. Jag har i min interpellation påvisat, att Konungen i en del fall har vidtagit dispositioner, som komma att utgöra hinder för en valfri användning av marken även lång tid efter den nuvarande konungens regeringstid. Som exempel därpå har jag nämnt upplåtelsen för Röda korsets sjukhus och vidare av 33 000 kvadratmeter mark till greve Folke Bernadotte mot endast en formell arrendeavgift. Dessutom har jag nämnt kungl. tennishallen. Vad de två första exemplen beträffar, meddelar nu statsministern, att upplåtelseerna skett först efter det att Konungen hört sina rådgivare. Av den upplysningen framgår alltså, att så icke varit fallet när det gällt kungl. tennishallen. Ja, kungl. tennishallen kommer väl kanske en gång i framtiden att stå som ett monument över vad man med äkta svensk företagsamhet och i kraft av en konungs vilja kunde åstadkomma i Sverige under den stora ofredens år, samtidigt som bristen på arbetskraft och byggnadsmaterial hindrade konungens undersåtar att avhjälpa t. o. m. den mest skriande bostadsbristen. I närvarande stund utgör den nämnda anläggningen ett påtagbart exempel på nödvändigheten av att dispositionsrätten över djurgårdsområdena överföres till statliga myndigheter under deras oinskränkta förvaltningsrätt. Tiden torde vara inne att taga ett sådant steg, vilket jag förmodar skulle kunna ske i samförstånd med statsöverhuvudet. Jag tycker mig också kunna finna, att sista delen av hans excellens herr statsministerns svar ger näring åt förhoppningen om att en ändring av nu föreliggande förhållanden i en snar framtid skall komma att vidtagas.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Interpellanten talar om den radikala ändring som skett sedan 1809. Men den består ju icke bara i en ändring av områdenas karaktär utan också i den praktiska användningen av områdena. När det gäller frågan om dispositionerna av mark, i den mån man tycker att de undantränga folkets möjlighet till friluftsliv, får man väl säga att exploateringen av Gärdet är det bästa exemplet på hur man för nyttiga ändamål har måst inskränka på andra.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag vill till detta bara foga den upplysningen, vilken icke finnes i interpellationssvaret, att upplåtelsen för Röda korset icke bara skedde genom beslut av Konungen i konselj utan också var ett verkställande av riksdagens beslut.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Svar på interpellation.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**, som anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd till mig framställd interpellation har herr Kristensson berört en fråga om upphandling av vissa skor och andra beklädnadspersedlar för försvarets behov.

På uppdrag av arméförvaltningen infordrade krigsmaterielverket, som handhar anskaffningen av här ifrågavarande materiel, anbud på tillverkning av militära persedlar, nämligen 25 000 vapenrockar, 40 000 kappor, 15 000 par långbyxor, 50 000 par fältbyxor och 80 000 par marschskodon. Anbuden avgåvos i fråga om en del av persedlarna i två omgångar, varvid i den andra omgången de begärda priserna i flertalet fall reducerades. Endast de slutligt begärda priserna torde här vara av intresse.

Beträffande en del av persedlarna avgav försvarets fabriksstyrelse lägsta anbudet. Så var fallet i fråga om fältbyxor, på vilka fem anbud avgåvos med priser varierande mellan kr. 3:39 och 4:45 med fabriksstyrelsen som lägsta anbudsgivare. Så var även fallet beträffande långbyxor. Visserligen avgav fabriksstyrelsen här näst lägsta anbudet bland 8 anbudsgivare, vilka begärt priser mellan kr. 2:95 och 4:30, men då lägsta anbudet avsåg endast 5 000 byxor låg sålunda fabriksstyrelsen lägst med sitt anbud beträffande de återstående 10 000.

I fråga om de övriga persedlarna erbjödo vissa av konkurrenterna lägre priser än fabriksstyrelsen. På vapenrockarna avgåvos fem anbud med priser växlande mellan kr. 7 och 8:285 per styck. Försvarets fabriksstyrelse låg som nr två med ett pris av kr. 7:95. Beträffande kapporna avgåvos sju anbud med priser växlande mellan kr. 8:50 och 11:05 med fabriksstyrelsen som nr sju. I fråga om skor avgåvos aderton anbud med priser mellan kr. 20:20 och 28:65 med fabriksstyrelsen som nr sju med begärt pris av kr. 21:90. Härvid är att märka att fabriksstyrelsen beträffande alla de persedlar, som kunde tillverkas av fabriksstyrelsen, tecknat sig för hela leveransen, medan de övriga anbudna ofta gällde endast delar — ibland obetydliga delar — av den. Vidare förtjänar framhållas att anbudens spridning är påfallande stor och att priserna i flera fall synas ha varit i hög grad pressade. Det oaktat lågo fabriksstyrelsens anbud beträffande vapenrockar och skor under det för samtliga anbud uträknade medelpriset.

Fabriksstyrelsen underrättades från krigsmaterielverket om att styrelsen endast kunde få beställning på 10 000 par långbyxor och 50 000 par fältbyxor. I skrivelse den 3 maj 1946 till regeringen anmälde därefter fabriksstyrelsen, att samtliga arbetare vid marinens centrala beklädnadsverkstads avdelningar i Karlskrona för nytillverkning av skor och textilpersedlar och vissa arbetare vid arméns centrala beklädnadsverkstads konfektionsavdelning i Stockholm skulle komma att ställas utan sysselsättning, om styrelsen icke erhöle beställning på även vissa av de övriga persedlarna. Samtidigt erinrades, att styrelsen i oktober 1945 framlagt förslag om sammanslagning av tillverkningsavdelningarna vid dessa verkstäder i syfte att ytterligare rationalisera driften. I avbidan på prövningen av detta förslag borde verkstäderna enligt styrelsens mening drivas i ungefär oförändrad omfattning, även om vissa förluster skulle

Svar på interpellation. (Forts.)

uppstå för statsverket. Vad beträffade skotillverkningen, som icke innefattades i styrelsens berörda förslag, borde även denna fortgå i väntan på en närmare undersökning av möjligheterna att i fredstid driva statlig skotillverkning för försvarets räkning.

Genom beslut den 3 maj 1946 uppdrog Kungl. Maj:t åt krigsmaterielverket att hos fabriksstyrelsen utlägga beställningar på skor och andra beklädnads-persedlar till sådan omfattning att verksamheten vid beklädnadsverkstäderna kunde intill den 1 april 1947 i tillfredsställande omfattning uppehållas i av-bidan på prövningen av frågan om centralisering av verkstadsdriften och om behovet av statlig skotillverkning. I beslutet föreskrevs, att tillverkningen skulle ske mot priser som befunnos skäliga. Samtidigt uppdrogs åt fabriks-styrelsen att avge yttrande rörande det framtida behovet av statlig skotillverkning för försvarets räkning.

Krigsmaterielverket har sedermera beslutat från fabriksstyrelsen inköpa — utöver förut nämnda långbyxor och fältbyxor — 25 000 vapenrockar till ett pris av kr. 7:95 per styck, 13 000 kappor till ett pris av kr. 10:535 per stycke och 40 000 par skor till ett pris av kr. 21:90 per par.

Interpellanten har nu frågat mig, om jag är i tillfälle att upplysa om skä-len till att regeringen uppdragit åt krigsmaterielverket att göra inköpen från försvarets fabriksstyrelse trots att styrelsens pris vid anbudsgivningen varit högre än andra anbudsgivares.

Som redan anförts har beslutet fattats i avvaktan på de utredningar som pågå dels rörande centralisering till ett enda företag av tillverkningen av klädespersedlar inom försvaret och dels rörande behovet av statlig skoin-dustri. Det har ansetts angeläget att trygga tillverkningen vid de båda före-tag det här gäller för så lång tid framåt, att de problem som uppstått vid över-gången till fredsförhållanden kunna överblickas bättre än för närvarande är fallet. Även ett enskilt företag lär kunna försättas i samma situation som den i vilken fabriksstyrelsen här råkat. Rationaliseringar planeras för att före-taget skall kunna bättre hävda sig i konkurrensen, men tid behöves för att ge-nomföra dem. Om rörelsen skulle nedläggas till dess rationaliseringarna ge-nomförts skulle detta innebära, att arbetarstammen skingras och att lokaler och maskiner stå outnyttjade. I den situationen är det rimligt om företagets ägare väljer att nödtorftigt hålla rörelsen i gång, även om detta måste ske genom tillverkningar som bli förlustbringande. Att statsverket måste handla på samma sätt bör icke vara stötande eller väcka förvåning. Ett motsatt för-farande borde däremot enligt mitt förmenande kunna ge anledning till all-varliga erinringar. För egen del har jag icke velat ta på mitt ansvar att låta den omständigheten, att fabriksstyrelsen icke för ögonblicket kunnat under-bjuda *alla* de enskilda firmor, som konkurrerat om de nu aktuella leveranser-na, vara avgörande för frågan om de två verkstädernas fortbestånd.

Det förhåller sig icke heller så, att de verkstäder som det här gäller äro överflödiga eller utan värde för det allmänna. De ha före och under beredska-pen varit till utomordentlig nytta, och att de inom vissa områden även kunna hävda sig i konkurrensen och hävda sig väl visar erfarenheten och även redo-görelsen i det föregående. Deras kanske största betydelse ligger dock måhän-da därutinnan att de gentemot annan motsvarande industri utgöra en verksam prisregulator, vars tillvaro kan innebära stora besparingar för statsverket.

Självklart bör statlig affärsdrift vara fullt konkurrenskraftig i förhållande till annan affärsverksamhet. Alla möjligheter till förenklingar och rationalise-ringar måste därför tillvaratas för att förbilliga produktionen. Under de se-nare åren har också på detta område nedlagts ett stort arbete. Detta arbete pågår fortfarande vid försvarets verkstäder av olika slag, även vid de båda

Svar på interpellation. (Forts.)

nu aktuella. Goda resultat ha härvidlag uppnåtts, varmed dock ej är sagt, att icke ytterligare rationaliseringar kunna vidtas. I ett hänseende äro de statliga fabrikerne i konkurrenshänseende handikappade i jämförelse med de privata. De statliga företagen måste sålunda räkna med utgifter av social natur, som beräknats med i genomsnitt icke mindre än 11 öre per arbetstimme, exklusive pensionsförmåner, överstiga andra företags motsvarande utgifter. Då härtill kommer, att lönerna även i övrigt vid de statliga företagen i många fall överstiga de enskilda företagens, ligger det i sakens natur att lönekontot kan komma att utgöra en belastning för de statliga fabrikerne i konkurrensen med de enskilda.

Vad beklädnadsverkstäderna beträffar tillkomma ett par speciella omständigheter, som nedsätta dessa verkstäders konkurrenskraft. För att först beröra skotillverkningen må erinras att skoverkstan, som är en del av marinen centrala beklädnadsverkstad, är specialiserad på tillverkning av de för militärt bruk avsedda skotyperna. Verkstan saknar ännu så länge möjligheter att rationellt tillvarata sådant läderavfall, som uppkommer vid tillverkningen av grövre skor, för tillverkning av dam- och barnskor. Frågan om bibehållandet av skoverkstan blir därför beroende av två faktorer, nämligen *dels* behovet i framtiden av en statlig skoindustri på detta område — härutinnan pågår som nämnts utredning, i vilken även skoutredningen kommer att inkopplas — *dels* möjligheten att med militär skofabrikation förknippa skofabrikation också för civila ändamål. Även den sistnämnda frågan är föremål för fabriksstyrelsens uppmärksamhet.

En annan omständighet, som i detta sammanhang är av betydelse, är att en fullt rationell drift vid de båda beklädnadsverkstäderna synes möjlig endast om dessa slås samman, varvid för den nya verkstan bör väljas annan plats än Karlskrona och Stockholm. Dessa verkstäders nuvarande belägenhet medför högre lönekostnader än inom flera av de privata företag med vilka de ha att konkurrera. Verkstäderna ha igångsatts på en tid då dessa synpunkter icke skänktes tillräckligt beaktande. Sammanslagningen skulle även leda till en minskning av den administrativa personalen.

Att beklädnadsverkstäderna ej kunnat beträffande alla leveranserna bjuda lägre priser än andra tillverkare är sålunda icke förvånande och kan under inga omständigheter motivera, att dessa industrier utan vidare nedläggas. Ett förhållande att härvid beakta är att det under den senaste tiden mött allt större svårigheter att inom beräknad tid anskaffa förnödenheter för försvarets räkning. Krigsmaterielverket har nyligen anmält, att åtskilliga firmor vid offertförfrågningar från verket avböjt att inkomma med anbud. En del företag ha anmält, att de på grund av brist på arbetskraft eller med hänsyn till önskvärdheten att numera ge företräde åt civil produktion icke kunna fullgöra leveranser till försvaret enligt tidigare uppgjorda leveransprogram. Ehuru dessa svårigheter speciellt gälla den mekaniska industrien och ehuru försvaret under beredskapstiden haft den största nytta av den enskilda industriens leveransförmåga och beredvillighet att på olika områden verka för beredskapens stärkande, är det å andra sidan uppenbart att nyss relaterade förhållanden äro av betydelse vid bestämmandet av frågan om försvarets behov av egna produktionsmöjligheter. Självklart kommer emellertid vid de fortsatta överväganden, för vilka genom regeringens beslut ytterligare frist vunnits, frågan att ur alla synpunkter noggrant skärskådas.

Med det anförda torde interpellantens fråga vara besvarad.

Vidare yttrade:

Herr **Kristensson**: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för svaret på min interpellation.

Svar på interpellation. (Forts.)

Anledningen till min fråga har varit regeringens direktiv till krigsmaterielverket att i första hand lämna beställning till de statliga verkstäderna, trots att enskilda företagare lämnat lägre anbud. För försvarets behov arbeta både statliga och enskilda företag. Jag vänder mig inte mot detta blandade system, alltså inte mot de statliga verkstäderna på detta område, men jag anser det principiellt riktigt att de enskilda och statliga företagen böra få tillfälle att tävla på lika villkor. Detta har inte skett i ifrågavarande fall, då konkurrensen satts ur spel.

Den konkurrens, som i övrigt under senaste år gjort sig gällande vid statens upphandling, har i hög grad pressat ner priserna till förmån för det allmänna. Jag vill erinra om att tillverkningen av en vapenrock vid krigets början kostade omkring 14 kronor. När sedan verkligt anbuds-förfarande infördes och konkurrensen släpptes lös, sjönk priset till omkring hälften trots penningvärdets fall. Till denna utveckling bidrogo de stora beställningarna, vilka möjliggjorde en väsentlig omställning och rationalisering av driften. I detta sammanhang vill jag omnämna, att de enskilda fabrikena fört fram planerna på ett mera enhetligt måttssystem för vapenrockar och att detta i sin tur minskat ändringskostnaderna. Också i fråga om marschskor har från krigets början en anmärkningsvärd prisreducering skett under konkurrensens tryck. Att detta varit till fördel för statsverket och skattebetalarna är uppenbart.

Konkurrensen är ofta en hälsosam faktor, den tvingar fram rationalisering och därmed förbilligad produktion och ökad effektivitet. Den konkurrens, som rått vid den statliga upphandlingen, har varit en värdefull pådrivare till rationalisering vid statens verkstäder. Systemet med anbudsgivning innebär en mätare av effektiviteten vid de statliga verkstäderna. Det är därför viss risk förenad med att sätta konkurrensen ur funktion. Skulle det bli en vanlig företeelse, att statens fabriksstyrelses anbud har företräde oavsett priserna är det tänkbart att enskilda anbudsgivare upphöra att giva anbud.

I en artikel i Aftontidningen den 10 maj försvaras i stort sett regeringens åtgärd, men där förekomma även kritiska anmärkningar. Jag ber att få återge följande: »Ur allmänna synpunkter sett förefaller emellertid den tillämpade metoden knappast lämna tillfredsställande garantier för att statens upphandling sker till lägsta tänkbara pris. Har försvarets egna verkstäder förhandsrätt till de beställningar de överhuvud kan effektuera, så kan uppenbarligen inte heller några anbud infordras från andra och ingen jämförelse äga rum för konstaterande av verkstädernas effektivitet. Det synes visserligen skäligt att försvarets verkstäder, som kan specialisera sig på militärpersedlar, skulle på sitt område kunna hålla kostnaderna vid den lägsta möjliga nivå. Men en jämförelsemöjlighet innebär alltid en trygghet.»

Herr statsrådet meddelar i sitt interpellationssvar, att fabriksstyrelsens anbud beträffande vapenrockar och skor låg under det för samtliga anbud uträknade medelpriset. Härvid bör bemärkas, att höga anbud ofta inkomma från fabriker, som ha hög sysselsättningsgrad eller äro specialiserade på andra tillverkningar. Vidare ha de enskilda fabrikena till skillnad från de statliga att i sina kostnadskalkyler inräkna försäkringspremier och företag arvinst, på vilken senare skatter utgå.

Herr statsrådet framhåller att regeringens åtgärd berott på att man önskar trygga arbetstillgången vid de statliga verkstäderna under utredningarnas gång. Jag förstår detta betraktelsesätt, om det är en enstaka företeelse, men jag kan inte underlåta att erinra om att dirigeringen av beställningarna till statliga verkstäder kan leda till bristande sysselsättning på annat håll. De konkurrenskraftiga skofabrikena i Mjällom i södra Ängermanland, vilka legat inne med lägsta anbud, ha sålunda måst entlediga omkring 25 arbetare på

Svar på interpellation. (Forts.)

grund av regeringens åtgärd enligt vad fabriksledningen uppgivit. Man kan förstå, om befolkningen i den bygden frågar, om det är på sådant sätt norrländskt näringsliv skall premieras.

Skofabrikerna i landet ha endast en lädertilldelning av omkring 70 procent av den normala förbrukningen för civil produktion och ha därför satt stort värde på de statliga beställningarna. Dessa ha hjälpt fabrikerna till större och jämnare sysselsättning.

Herr talman! Jag har med min interpellation huvudsakligen velat understryka vikten av att konkurrens i princip bör ske på jämställd grund där statliga och enskilda företag arbeta på samma område. Jag förmodar att herr statsrådet ansluter sig till denna princip, och jag skulle sätta värde på ett uttalande härom.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Jag kan naturligtvis inte motstå herr Kristenssons direkta vädjan. Jag vill gärna säga, att jag principiellt helt delar hans uppfattning att de statliga företagen enligt vanliga normer skola tävla med den privata företagsamheten. Jag trodde att detta redan hade framgått av mitt interpellationssvar och möjligen också av de uttalanden, som jag gjorde i samband med att Kungl. Maj:ts beslut i denna fråga blev bekant i början av maj månad. Jag skall emellertid gärna om herr Kristensson så önskar upprepa, att jag tror att vi äro fullkomligt överens därvidlag.

Denna gång har saken emellertid legat så till, att det har gällt att sörja för sysselsättningen vid försvarets båda beklädnadsverkstäder, av vilka den ena även omfattar en avdelning för skotillverkning, under den övergångstid, då vi ha att anpassa tillverkningen till fredsförhållanden och då ännu vissa faktorer måste betraktas såsom osäkra. Detta gäller bland annat frågan, huruvida vi överhuvud taget skola upprätthålla en statlig skotillverkning. Detta sammanhänger i sin tur med hur pass många par skor som vi skola anse oss vara i behov av att hålla för mobiliseringsändamål, om det skall vara två eller tre par skor.

Många sådana frågor äro ännu obesvarade, och herr Kristensson förstår säkert, att jag icke har ansett att det kunde vara rimligt att skotillverkningen vid MCB finge nedläggas på grund av att — som jag i interpellationssvaret framhöll — försvarets fabriksstyrelse denna gång icke var i stånd att underbjuda alla de privata skofabriker, som konkurrerade. Det låter ibland som om man helt och hållet utdömde de företag, som med sina anbud komma högre än de allra lägsta anbuden. Bland de företag, som ha lämnat anbud på denna tillverkning, finnas sådana som ligga långt över vad försvarets fabriksstyrelse har bjudit. Men jag tror att herr Kristensson ändå inte vill helt och hållet utmönstra dessa fabriker såsom livsodugliga.

Det är ett par saker till, som jag i detta sammanhang skulle vilja framhålla.

Jag skulle sålunda **gärna vilja med siffror visa, hur pass starkt rationiseringen** har drivits fram även vid försvarets fabriker och speciellt vid de fabriker det här gäller. Jag har i min hand siffror som utvisa hur lång direkt produktiv arbetstid och hur lång indirekt produktiv arbetstid som vid olika tidpunkter använts vid ACB för tillverkning av en kappa, en vapenrock och ett par fältbyxor. Tyvärr har jag inte några uppgifter på skodon, eftersom det inte finns några möjligheter att göra jämförelse därvidlag. Men enligt en för statens krisrevision år 1941 gjord utredning var den sammanlagda arbetstiden för tillverkning av en kappa alltså 5 timmar och 30 minuter, för tillverkning av en vapenrock 4 timmar och 25 minuter och för tillverkning av ett par fältbyxor 1 timme och 23 minuter. Den för närvarande erforderliga

Svar på interpellation. (Forts.)

arbetstiden är nu för kapp 3 timmar och 35 minuter, för vapenrock 2 timmar och 57 minuter samt för ett par fältbyxor 51 minuter. Produktionsökningen genom rationalisering under åren 1941—1946 uppgår alltså till för kapp 53 procent, för vapenrock 50 procent och för fältbyxor 62 procent. Icke desto mindre är det fabriksstyrelsens förhoppning att rationaliseringen skall kunna drivas ännu längre.

Som jag har angivit är dock försvarets fabrikers konkurrenskraft även beroende på lönekontots storlek och fabrikenas belägenhet i landet med hänsyn till de dyrortstillägg de ha att räkna med. Herr Kristensson finner det nu betänkligt och beklagligt, att 25 arbetare måhända måste avskedas i Mjällom i Norrland på grund av arbetsbrist vid fabriken där. Jag vet inte om det i och för sig är mindre upprörande, om ett antal arbetare och arbeterskor, som under lång tid sysslat med skotillverkning vid fabriken i Karlskrona, skulle få sluta på grund av att försvarets fabriker icke kunna uppehålla konkurrensen. Om man skulle dra ut de yttersta konsekvenserna av de resonemang som på sina håll förts i denna fråga — jag vill dock inte säga att herr Kristensson har fört något sådant resonemang — skulle det kunna betyda att om staten upprätthåller en viss tillverkning i konkurrens med den privata företagsamheten och om de privata företagen vid ett visst tillfälle slå sig tillsammans för att till varje pris underbjuda det anbud, som statens företag kan ge, de privata företagen därmed skulle lyckas att slå ut den statliga tillverkningen. Det skulle inte ges något andrum, utan staten skulle nödgas finna sig i den situation, som på det sättet har tillskapats.

Jag kanske även får lov att säga några ord med anledning av en annan fråga, som i dagarna varit aktuell och tagits upp till diskussion. Det gäller ett annat statligt företag, nämligen den centrala torpedverkstaden i Motala. Det har i diskussionen sagts, att det väl inte skulle vara någon angelägenhet framför alla andra att ge full sysselsättning åt arbetarna vid just den fabriken, när konkurrensen om arbetskraften är så stor som den är i landet. Jag vill säga, att utgångspunkten för mitt sätt att bedöma vikten av att anskaffa arbete vid torpedverkstaden har varit, att den där befintliga maskinparken borde utnyttjas. Det finns för närvarande bland de arbetare, som äro anställda vid statens företag, en mycket bestämd uppfattning i detta hänseende. Man säger: vi ha här så och så många maskiner, mer eller mindre goda — jag vill inskjuta att det i fallet centrala torpedverkstaden gäller en uppsättning mycket goda maskiner — och när den svenska marknadens konjunkturer äro så goda, att det råder full sysselsättning vid varenda mekanisk verkstad, finna vi det oriktigt, att försvarets fabrikers maskiner icke skola utnyttjas i full utsträckning.

Man begär följaktligen att från statsmakternas sida ingenting skall efter sättas för att upprätthålla full sysselsättning vid försvarets företag. Jag har för min del ansett att detta är ett resonemang, som är helt och hållet legitimt. Det är ur försvarets synpunkt också ett intresse, att dessa fabriker behålla god arbetskraft liksom det ur allmänna synpunkter är ett intresse, att fabrikenas maskiner komma produktionen till nytta. Det är på det sättet som jag har bedömt denna fråga, vilken jag endast i korthet velat snudda vid, därför att den har kastats in även i den diskussion, som först uppstod rörande MCB och ACB.

Herr **Henriksson**: Herr talman! Jag har med stor uppmärksamhet lyssnat till herr statsrådets interpellationssvar, vari han lämnade åtskilliga uppgifter av intresse. Jag blev emellertid en smula överraskad över de slutsatser, som herr statsrådet såvitt jag kunde finna drog av de uppgifter han lämnade. Om

Svar på interpellation. (Forts.)

jag fattade herr statsrådet rätt, drog han den konklusionen, att man borde fortsätta på den inslagna vägen att utvidga den statliga produktionen på detta område, framför allt när det gäller skofabrikationen. För min del tyckte jag att de argument, som fördes fram, snarare pekade i motsatt riktning.

Herr statsrådet berörde bland annat frågan om sysselsättningen. Han ansåg det vara angeläget, att en sådan produktion kunde uppehållas inom den statliga skofabrikationen, att arbetarna där voro fullt sysselsatta, och han förmenade att staten måste göra avsteg ifrån vanliga principer i fråga om anbudsförfarande för att vidmakthålla denna sysselsättning. Men, herr statsråd, bör inte staten också ha litet omsorg om produktionen i dess helhet? Det var inte så länge sedan som här i riksdagen starka angrepp riktades mot den privata skoindustrien för att den arbetade ojämnt och inte kunde bereda sina anställda kontinuerlig sysselsättning. Om man samtidigt beaktar båda dessa omständigheter, förefaller det mig vara den vettigaste lösningen, att staten använder sina beställningar till att utjämna belastningen inom den privata produktionen för att på det viset kunna avbalansera tillverkningen, så att sysselsättningen kan hållas uppe.

I detta sammanhang kommer anbudssystemet in som en utmärkt regulator. Herr statsrådet sade att om det föreligger en del mycket låga och andra relativt höga anbud kan man inte ge underbetyg åt de fabriker, som kommit med högre anbud. Detta är alldeles riktigt. Genom anbuderna återspeglas nämligen ganska tydligt sysselsättningsgraden inom produktionen. En fabrik, som för tillfället har en låg sysselsättning eller en låg beställningsfrekvens, har ett stort intresse av att få i varje fall sina fasta kostnader täckta genom att kunna hålla hjulen i gång. Därför kan det ur sådana företags synpunkt var förmånligt att lämna ett lågt anbud. I dylika fall kan staten alltså dels utnyttja denna situation till att få sina beställningar utförda till ett lågt pris och dels genom sin beställning bidra till att hålla sysselsättningen jämn. Jag tycker att detta ur statens synpunkt skulle vara en betydligt bättre politik än att bygga ut den statliga verksamheten eller reservera beställningarna för denna och lämna den övriga produktionsapparaten mer eller mindre åt sitt öde.

Herr statsrådet sade vidare, att den statliga skofabrikationen varit handikappad i vissa avseenden, bland annat därför att den på grund av sin speciella inriktning inte kunnat nyttiggöra avfallsmaterial och dylikt på ett lämpligt sätt. Ja, även detta är väl ett skäl till att man bör flytta produktionen till sådana fabriker, som äro mera allsidigt utrustade, i stället för att gå den väg, som herr statsrådet tycktes vilja förorda, nämligen att man skulle låta arméns skofabriker börja på att tillverka damskor för att kunna utnyttja avfallet.

Beträffande kostnaderna för tillverkningen nämnde herr statsrådet, att den statliga verksamheten i vissa fall hade högre kostnader än de privata företagen. Det torde väl dock vara litet svårt att bedöma, huruvida alla kostnader verkligen komma med i de statliga företagens kalkyler. Det vore av rätt stort intresse att veta, huruvida exempelvis lokalkostnaderna eller kostnaderna för den högre administrationen e. d. vid denna skofabrik ingå i kalkylen. Som jämförelseobjekt kunna vi ta herr Örnes grosshandel inom kontorsmaterielbranschen. Denna kontorsmateriel uppköpes ju centralt, och posttjänstemännen användas för att distribuera densamma. Staten räknar nämligen med att detta skall ställa sig billigare än att köpa direkt av privata företag. Det finns enligt min mening ingen möjlighet att bedöma den saken, om man inte renodlar kostnaderna för denna distribution och därigenom kan få fram ett riktigt jämförelsematerial.

Herr talman! Som jag tidigare framhöll förefaller det mig som om de upp-

Svar på interpellation. (Forts.)

lysningar som framkommit snarare pekade hän emot en utveckling i annan riktning än den nu inledda. Om det nu som herr statsrådet framhöll är meningen, att man skall taga denna fråga under förnyad omprövning, borde man akta sig för att betrakta den på ett ensidigt sätt utan söka se den ur olika synvinklar för att utröna, om det inte vore förmånligare att lägga om hela verksamheten på det sättet, att man mera utnyttjade den privata industrien på området för att därigenom kunna åstadkomma den avbalansering av produktionen, som är önskvärd för en jämn sysselsättning.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Ehuru jag själv inte visste om det har jag tydligen varit alltför tystlåten då jag föredrog mitt interpellations svar, eftersom herr Henriksson tycks ha missförstått mig i hög grad på väsentliga punkter. Jag har inte ett ögonblick talat om förestående utvidgningar. Vad jag sagt är, att det beslut som jag tillstyrkt hos Kungl. Maj:t inneburit, att man i avvaktan på möjligheten att i full utsträckning överblicka behovet av en statlig skotillverkning och en statlig klädestillverkning inte bör låta den omständigheten, att de befintliga statliga företagen tillfälligtvis inte kunna underbjuda *alla* de privata, medföra att de statliga företagen slås igen. Jag har inte på något sätt uttalat mig om sannolikheten för en utvidgning på annat sätt än att jag sagt, att för den händelse det i fortsättningen skulle befinnas lämpligt att vi tillverka skor vid en särskild försvarets verkstad, bör man även där använda det läderavfall som uppstår vid tillverkningen av grova skor till att framställa barn- och damskor. Det är nämligen troligtvis på det sättet som en hel del av de privata verkstäderna kunna underbjuda fabriksstyrelsen.

Jag måste säga att jag tycker det är litet orimligt att begära, att statsmakterna skola ställa den förnämliga arbetskraft som finnes vid försvarets fabriker till förfogande såsom någon slags konjunkturregulator. Jag fattade herr Henriksson så, att han menade, att statens företag skola låna sig till att tjänstgöra såsom konjunkturregulator, när det nu råder en viss osäkerhet inom skoindustrien och vissa fluktuationer förekomma där. Det vill jag verkligen inte vara med om.

Till slut undrade herr Henriksson, om verkligen alla kostnader komma med, när det gäller att kalkylera priset på försvarets fabrikers produkter. Det är ju så, att försvarets fabriksstyrelse förräntar en fond, som alltså motsvarar det kapital som anses nedlagt i dess anläggningar, efter en räntefot av 3,6 procent. För övrigt skulle jag tro att man kalkylerar så omsorgsfullt som möjligt. Vi ha fullt klart för oss, och det brukar beständigt framhållas av fabriksverkets chef, att det är omöjligt att tänka sig, att man i längden skall kunna få respekt för en statlig tillverkning, som inte räknar med alla kostnader på samma sätt som den enskilda företagsamheten gör.

Man får ibland frågor ställda till sig av ungefär det slag herr Henriksson ställde här i dag men av motsatt innebörd. Häromdagen fick jag en liknande fråga ställd nere i Motala. Man frågar på följande sätt: Förhåller det sig inte så, att centrala torpedverkstaden utför vissa experiment och forskningsarbeten för olika försvarsmyndigheter? Komma kostnaderna härför sedermera att belastas de produkter, med vilka staten skall tävla i den öppna marknaden? Svaret härpå är, att dylika experiment och forskningsarbeten betalas av den beställande myndigheten, alltså av marinförvaltningen eller den myndighet det nu kan vara fråga om. På det sättet strävar man inom försvarets fabriksstyrelse efter att få fram de verkliga kostnader, med vilka man konkurrerar på den öppna marknaden. Jag tror att de strävanden som därvidlag ha gjorts helt skola tillfredsställa herr Henriksson, om han litet bättre tränger in i saken.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Henriksson**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Herr statsrådet tycks ha missförstått mig på den väsentliga punkten i fråga om utjämningen. Jag avsåg inte att staten skulle ställa sitt företag till förfogande för någon slags utjämning. Jag påpekade, att när denna fråga motionsvägen kom inför riksdagen, anfördes kritik mot den privata industrien för att den inte kunde utnyttja hela sin produktionskapacitet, och jag menade, att om staten kommer emellan med sitt behov, kan den privata industrien utnyttja hela sin produktionskapacitet. Jag talade inte om de arbetare och maskiner som staten har och som de enskilda företagen ha, utan jag talade om produktionsapparaten såsom helhet. Om detta befinnes vara den lämpligaste vägen, finns det möjligheten att successivt avveckla den statliga produktionen.

Vad sedan beträffar frågan om pris- och kostnadskalkylerna, är det uppenbart, att man måste ha med motsvarande kostnadselement i kalkylerna, om man skall kunna få riktiga jämförelser. Det är då riktigt, som herr statsrådet säger, att om ett statligt företag utför ett uppdrag åt ett annat statligt företag, kostnaderna därför böra belasta det beställande företaget. Man kan emellertid i vissa sammanhang sätta ett mycket stort frågetecken för om detta verkligen sker. Såsom exempel nämnde jag postverkets distribution av kontorsmateriel, som man anser skall bli mycket billigare än direkt upphandling hos privata företag. Om detta kan man inte få en riktig uppfattning, förrän man renodlar kostnadsposterna. Min fråga i detta sammanhang gällde, huruvida exempelvis kostnader för lokaler o. d. belastade något annat än kalkylen för fabriktionen.

Vidare yttrade

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag skulle naturligtvis inte ha lagt mig i denna debatt. Men det finns anledning att göra ett konstaterande, och det är att det på den punkt det här gäller ha inte kunnat resas några verkligt bärande invändningar mot den ståndpunkt som regeringen intagit. Här är nämligen inte fråga om huruvida statens fabriker och enskilda fabriker i allmänhet skola ställas lika i konkurrensen, utan frågan gäller, huruvida man i ett visst läge, när en undersökning pågår, skall förhindra statens fabriker att fortsätta sin verksamhet. Såvitt jag kan förstå av interpellantens yttrande efter försvarsministerns svar och av herr Henrikssons uttalanden ha de inte vågat hävda, att det skulle vara rimligt att offra möjligheten till en statens egen produktion genom att falla undan för en konkurrens, där man kanske kan tala om underbud.

När herr Henriksson talar om betydelsen av sysselsättningsgraden och menar, att en enskild verkstad någon gång kan ha intresse av att kanske med förlust ta en beställning, är nog det i och för sig ett ganska riktigt resonemang. Men man skulle ju å andra sidan kunna överföra detta resonemang även på den statliga verksamheten. I ett visst läge kan staten ha intresse av att uppehålla en verksamhet och ta kostnaden därför. Jag tror inte att man skall göra detta till en enklare historia än det är, och det är nog riktigt att konstatera, att vad som här skett från regeringens sida egentligen inte är något annat än vad som på annat sätt skulle ha skett i ett privat företag, som i ett visst svårt läge anser sig böra upprätthålla sin verksamhet.

Sedan är det en helt annan sak, att herr Henriksson och andra mena, att staten överhuvud taget inte skall bedriva produktiv verksamhet och att den enskilda företagsamheten mycket bättre sköter om den saken. Men jag tror att det särskilt när det gäller beställningar till försvarsverken kan ifrågasättas, om inte tillvaron av statens egna fabriker medför en mycket god och

Svar på interpellation. (Forts.)

nyttig kontroll över den enskilda företagsamhetens priser. Om den enskilda företagsamheten har intresse av att störta ett statens företag, kan den ju genom en osynlig kartell eller på annat sätt tillfälligtvis pressa ned priserna så mycket, att det statliga företaget inte kan försvara sin existens. Men det är väl ingen som tror att inte staten till sist får betala kostnaderna för detta. Har man verkligen vid en prisdumping nått sitt mål, kommer man säkerligen inte att försumma att ta igen förlusten genom att sedan låta staten betala högre priser, när staten inte genom sin egen verksamhet kan kontrollera priserna och vara med i konkurrensen. Detta är en sida av saken. Vi skola inte vara så tystlåtna mot varandra, att vi inte tala om precis hur det ter sig. Här kan finnas ett enskilt intresse, som gärna vill undergräva en statlig verksamhet, och ett statligt intresse att på vissa områden genom egen verksamhet kontrollera den enskilda företagsamhetens priser.

Herr **Henriksson**, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Med anledning av hans excellens statsministerns yttrande, att varken jag eller interpellanten velat vända oss direkt mot det nu aktuella fallet, vill jag framhålla, att när herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet förklarar, att detta är en tillfällig åtgärd och att en utredning skall göras, bör man anständigtvis vänta... (Hans excellens herr statsministern *Hansson* inföll här: Det var precis vad jag ville inkassera...)... tills man får se utredningen. Däremot kan man väl få föra ett principresonemang likaväl som man från regeringens sida framlägger sina synpunkter.

Det sista som hans excellens statsministern yttrade tyckte jag emellertid var en smula egendomligt. Med den insyn, som statsmakterna numera i olika avseenden förskaffat sig i de enskilda företagen, torde det väl vara tämligen svårt för en sådan där ful kartell — som ju alltid målas upp i sådana här sammanhang — att föra en prispolitik, som skulle kunna stjälpa det statliga företaget.

Jag har inte här resonerat ur denna synpunkt. Jag har i stället försökt se det hela ur den synpunkten, hur man skall kunna ordna detta produktionsområde på ett vettigt sätt. Och med hänsyn till den kritik, som från socialdemokratiskt håll redan riktats mot den privata verksamheten, finns det ju anledning att söka genom samverkan komma fram till en sådan ordning att belastningen blir jämn.

Härpå yttrade:

Herr **Ljungqvist**: Herr talman! Hans excellens statsministern säger, att det kan vara riktigt att i ett visst läge, när utredning pågår — det gäller ju här närmast utredningen om rationalisering av skoindustrien — inte falla undan för konkurrensen. Och statsrådet Vougt har sagt, att ett enskilt företag kan råka i samma situation. Herr Kristensson har å andra sidan hävdat, att det vore beklagligt, om det skulle bli en vanlig företeelse, att man gäve statliga fabriker beställningar, ehuru dessa ställde sig oförmånliga i priskonkurrensen. Med anledning härav ber jag att få erinra om en sak, som fördes på tal i den debatt om skoindustriens socialisering, som ägde rum här förra året. Det gällde också en leverans från statens skofabrik i Karlskrona. Leveransen avsåg ett parti skor till en kvantitet av, vill jag minnas, 30 000 par. Det var arméförvaltningens industribyrå, som i vederbörlig ordning infordrat anbud från privata fabriker och från försvarets fabriksstyrelse. Trots att den statliga fabriken var specialiserad på vissa typer av militärskor, låg anbudet därifrån över anbuden från civila fabriker med liknande specialisering, och det låg till och med över anbud från privata fabriker, som inte voro i samma grad spe-

Svar på interpellation. (Forts.)
cialiserade. Resultatet av det hela blev, att leveransen i alla fall gick till den statliga fabriken, och som skäl härtill anförde man, att leveransen var oundgängligen nödvändig för att hålla sysselsättningen vid fabriken i gång. Man frågar sig, om det är meningen, att år efter år en subvention från allmänhetens sida skall ske för att möjliggöra för de statliga fabrikena att hävda sig i konkurrensen med de enskilda fabrikena.

Herr statsrådet Vougt tillhörde dem, som togo livlig del i förra årets debatt om skindustriens socialisering. Jag minns det mycket väl. Han förordade en utredning om socialisering, ehuru det nog framgick av ordalagen, att han inte var så särskilt entusiastisk för tanken på en socialisering. Jag förmodar, att vad som nu upprepats har gjort, att herr statsrådet Vougt och, som jag hoppas, även andra ha blivit än ljummare inför tanken på en socialisering. Det visar sig ofta, att här finns en övertro på utredningars förmåga att komma till klarhet om huruvida det är lämpligast och effektivast att en verksamhet skötes i enskild eller statlig regi. Det visar sig ofta, att det levande livet och den praktiska verkligheten är den bästa utredaren, och jag undrar om vi inte här fått ett klart belägg för den saken.

Hans excellens herr statsministern säger, att herr Henriksson och många med honom mena att staten inte skall bedriva verksamhet av denna art. Det kan naturligtvis vara olika meningar i en sådan sak. Men om staten bedriver en verksamhet så är det väl rimligt begärd, att detta skall ske under lika villkor och från lika bas och att konkurrensens resultat skall respekteras.

Hans excellens herr statsministern talar om prisdumping och tycks göra gällande, att här kommer man att taga igen priserna i framtiden på andra beställningar. Med den argumenteringen kan man komma fram till att man underkänner den privata företagsamhetens insatser överallt, där den försöker göra sig gällande i tävlan med statlig företagsamhet. Jag för min del hävdar, att när sådant här inträffar upprepade gånger är det en varning till oss alla att se upp. Jag tror att denna varning är ganska nyttig, inte minst för dem som ensidigt ivra för statsmonopol och därvid vilja beröva allmänheten möjligheten att välja mellan olika alternativ och att överhuvud taget göra jämförelser. Ur den synpunkten finner jag herr statsrådet Vougts uttalande synnerligen tillfredsställande när han säger, att han har samma uppfattning som herr Kristensson, och vilken även jag delar, nämligen att konkurrensen skall ske under lika villkor och dess utslag respekteras.

Herr Ohlin: Herr talman! Den föreliggande frågan gäller icke det ämne, som hans excellens statsministern i slutet av sitt anförande tog upp, nämligen huruvida staten överhuvud taget bör bedriva affärsverksamhet eller ej. För min del har jag inte någon principiell motvilja mot det, det vill jag säga för att undanröja varje missförstånd. Men en sak äro alla överens om, och det är, att skall staten bedriva sådan verksamhet är det av stor vikt, att det råder klarhet om konkurrensförhållandena mellan offentliga och enskilda företag. Det förefaller mig nu kanske ännu mera än efter statsrådets Vougts första svar, som om det funnes en betydande oklarhet härom. Jag tillåter mig därför yttra några ord i saken.

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet hänvisade i sitt svar såsom huvudmotivering för regeringens beslut till att det här förelåg risk att det skulle bli en arbetslöshet i dessa statliga fabriker av sådan omfattning, att man sedan inte kunde handla fritt om man skulle fortsätta efter nya linjer. Låt mig slå fast, att inte ens enligt regeringens uppfattning risken för arbetslöshet i de statliga företagen i och för sig är någon motivering, varför det statliga företaget skall få sälja till högre priser. Det är av vikt att få pre-

Svar på interpellation. (Forts.)

ciserat, att det inte beror på arbetslösheten i och för sig utan på den speciella hänsyn till dessa pågående utredningar och de planer de kunna leda till i en nära framtid. Här föreligger alltså inget prejudikat, att arbetslöshetsrisk av staten skall användas som motivering. Även hans excellens statsministerns uttalande här var på denna punkt ett erkännande.

Men sedan säger hans excellens statsministern — och därvid tager han delvis tillbaka en del av vad han tidigare sagt — att även de offentliga företagen i ett visst läge naturligtvis kunna ha behov av att sälja under sina kostnader för att uppehålla driften. Så göra ju enskilda företag! Ja, men det är den skillnaden, att om de enskilda företagen av någon anledning måste sälja till ett lägre pris, så måste de bokföra en förlust eller en ofullständig kostnadstäckning, medan det i detta fall förefaller som om regeringen hade för avsikt att låta försvaret betala högre pris, så att det statliga företaget skall få slippa bokföra någon sådan ofullständig kostnadstäckning. Om man inte vill taga några risker för snedvridning av produktionen, så borde det göras klart att detta statliga företag varit nödsakat att begära högre priser. Sedan får staten genom en klar och öppen subventionering tillföra företaget medel i den utsträckning som behövs.

Herr statsrådet Vougt frågade på tal om arbetslösheten — han tog tillbaka en smula av det han tidigare sagt — om det var mera upprörande att det framkallades arbetslöshet i Ångermanland, vilket herr Kristensson påpekade, än om det blir arbetslöshet i dessa statliga fabriker. Jag skulle för min del vilja svara herr statsrådet att så är förhållandet, när ett annat företag har visat sig kunna erbjuda lägre priser än det statliga företaget. Antag att vi i det här ifrågavarande enskilda företaget genomfört industriell demokrati, antag vidare att det råder ett gott förhållande mellan arbetare och arbetsgivare och att man verkligen känner sig som ett lag, som arbetar för att producera så billigt och effektivt som möjligt. När man så lämnar in ett lågt anbud får man det svaret, att det inte tjänade någonting till att anstränga sig, ty staten köper i alla fall annorstädes till högre pris. Jag måste säga, att skall man ursäkta ett sådant statligt handlingssätt får man uteslutande falla tillbaka på statsrådet Vougts uttalande beträffande de pågående undersökningarna. Det förefaller mig som om man borde avstå från sådana talesätt som statsrådet Vougt använde, nämligen »om det är mera upprörande med arbetslöshet i Ångermanland».

Sedan säger herr statsrådet Vougt, att man inte vill vara med om att de statliga företagen skola vara några konjunkturregulatorer. Nej, naturligtvis inte. Varför skulle de vara det? Men det är väl lika omotiverat att enskilda företag skola vara konjunkturregulatorer, så att staten oberoende av priserna skall hålla en jämn sysselsättning vid sina fabriker. När produktionsbehovet stiger, lägges en beställning ut till enskilda företag. När man sedan gör som statsrådet Myrdal vid något tillfälle gjorde, nämligen kommer och kritiserar skoindustrien för att den endast kan ge sina anställda ojämn sysselsättning, så förefaller det mig som om man pressade kravet på det enskilda näringslivet alltför mycket.

Herr statsrådet Vougt begagnade tillfället att komma in på frågan om torpedverkstaden. Detta spörsmål skall jag inte alls komma in på här, men statsrådet gjorde ett principiellt uttalande av ett så betänkligt slag, att det är omöjligt att låta detta passera i kammaren utan diskussion. Han sade, att arbetarna anse att de fina och dyrbara maskinerna särskilt i nuvarande läge skola användas, då verkstadsindustrien har otillräcklig kapacitet. Han sade, att han för sin del finner det alldeles legitimt att man skall sträva efter full sysselsättning inte bara för människorna utan även för maskinerna. Jag måste för

Svar på interpellation. (Forts.)

min del säga, att jag betraktar detta som ett reaktionärt uttalande. Det måste ha den konsekvensen, att man skulle komma att föra en politik som inte är förenlig med snabbast möjliga framåtskridande. Jag tror att varje industri- man bekräftar, att det tvärtom är nödvändigt för en effektiv och smidig produktion att man ofta har en hel del maskiner som inte fullt utnyttjas. Så generellt formulerat som statsrådet Vougt framförde detta yttrande tror jag att det skulle vara ytterst beklagligt, om det var allvarligt menat. Även på detta område får man taga hänsyn till kostnadsfrågan. Om det visar sig att man i vissa fabriker, trots mycket goda maskiner, inte kan producera med tillräckligt låga kostnader, då är det förmodligen ur samhällsekonomisk synpunkt riktigare, att man i stället producerar där detta kan ske billigast. Med detta har jag inte alls tagit ställning till det konkreta fallet om torpedverks- staden i Motala, utan jag gör denna anmärkning endast på det principiella planet, liksom försvarsministerns uttalande var rent principiellt.

Det var något överraskande när försvarsministern både i sitt första anförande och senare talade om att de enskilda företagen begärt så »pressade priser». Det var en liten underton av missnöje i detta konstaterande, att de enskilda ställt regeringen i en besvärlig situation genom att komma in med dessa pressade priser. Statsrådet Vougt talade inte om för staten »förmånliga» priser, nej ingalunda, det var fråga om »pressade» priser! Även statsministern var inne på detsamma. Nu har ju regeringen i alla fall bestämt att det inte skall vara »pressade» priser utan »skäliga» priser, och det är tydligen en ganska stor skillnad.

Om man som exempel tar kappor, så köper staten sådana för kronor 10:53 per styck, medan det finns anbud för i varje fall en del av kvantiteten som lyda på kronor 8:50 per styck, alltså en prisskillnad på nära 25 % till förmån för det enskilda anbudet.

Nu antydde försvarsministern liksom även statsministern, att här möjligen förelåg en avsikt från enskilt håll att skada den statliga affärsverksamheten. Jag tillåter mig fråga herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet på vilken grund han stöder denna antydan. Jag har mig inte bekant, att det inom konfektions- och skoindustrien finns karteller där man kan komma överens om att man skall sätta ett bottenpris för att skada den statliga verksamheten. Har herr statsrådet möjligen en annan information, på vilken han kan stödja en sådan ganska otrevlig antydan att man velat skada samhällsintresset? Om herr statsrådet inte kan giva någon ytterligare motivering, så måste jag konstatera att hans mistänkliggörande här framstår i en egendomlig dager.

Om det nu förhöll sig så, att enskilda leverantörer begärt ett högre pris, då skulle man säkert från socialdemokratisk sida ha inkasserat detta med tillfredsställelse och konstaterat, att statens företag kommit till lägre priser. När nu däremot de enskilda komma med låga priser bli de kritiserade för detta, och man antyder att det ligger skumma planer bakom. Det är sannerligen inte så lätt för de enskilda näringsidkarna i detta fall. I varje fall måste jag instämma med herr Henriksson när han konstaterar, att det knappast kan anses starka statens krav på att äga kvalifikationer när det gäller rationalisering av t. ex. skoindustrien.

Herr statsrådet Vougt hade ett annat biskäl för regeringens ståndpunkt; jag skall kanske kalla det för en ursäkt. Han sade att man får betänka, att de statliga företagen betala högre löner och giva sina arbetare extra förmåner, och det kostar 11 öre per timme. Jag tillåter mig fråga: skall detta vara principen för konkurrens mellan statliga och enskilda företag, att staten genom att ge bättre förmåner än dem som vederbörande parter på arbetsmarknaden i

Svar på interpellation. (Forts.)

kollektivavtalen komma överens om sätter sig ur stånd att konkurrera på den öppna marknaden och måste begära högre priser, för att sedan skylla på att man ger bättre förmåner än kollektivavtalen? Jag trodde att kollektivavtalens ställning i det svenska samhället var sådan, att man inte skulle kunna föra ett dylikt resonemang.

Jag vill vidare understryka det som herr Kristensson redan nämnt, nämligen att dessa statliga företag inte torde behöva kalkylera med någon beskattning och inte heller, så vitt det är mig bekant, med några nämnvärda försäkringskostnader, vilket de enskilda företagen uppenbarligen måste räkna med. Skulle det nu vara så att man i ett enstaka fall — av skäl regeringen här anfört — finner sig böra lämna en beställning till ett statligt företag som begär högre pris — sådana fall förekomma naturligtvis — då framstår det för mig såsom väsentligt att man genom en klargörande bokföring gör uppenbart för alla vad det är som sker. Jag skall tillåta mig att citera ett yttrande av statsrådet Myrdal i statsrådsdirektiv, vilka jag förmodar att hela regeringen godkänt, rörande konkurrensen mellan statliga och enskilda företag. Detta yttrande har — om jag inte misstager mig — två gånger förekommit i skrivelser från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, och jag tror att statsrådet Myrdal någon gång rent av betecknat detta såsom en *grundlag* för konkurrensen mellan offentliga och enskilda företag. Herr Myrdal ansluter sig här till vad kommissionen uttalar: »Det är kommissionens uppfattning att de statsägda företagen skola följa samma affärsrättssätt som böra gälla för privata företag ej endast i fråga om driftsekonomien utan även beträffande pris-, kostnads- och räntabilitetskalkylerna. Detta innebär att vid försäljningen av dessa företagsprodukter, antingen detta sker till statliga organ eller på öppen marknad, de på denna marknad vid fri konkurrens gällande priserna böra tillämpas.» Detta har uppenbarligen inte skett i detta fall, då man betalar kronor 10:53 i stället för ett avsevärt lägre pris. Längre fram heter det: »I detta sammanhang bör särskilt framhållas att staten stundom måste finna det motiverat att i samhällets intresse, t. ex. för krigsberedskap eller på grund av allmänna hänsyn till en landsändas ekonomiska och kulturella förkovran, företaga investeringar, om vilka man från början vet, att de icke kunna genom företagets avkastning förräntas. Därest sålunda en tillverkning, som icke är finansierad räntabel, enligt ovan uppställda villkor ändock anses böra upprätthållas och en statlig subvention därför anses nödvändig, bör denna subvention motiveras och redovisas fullt öppet, helst i form av ett tillskott bestämt till visst belopp per år och garanterat för viss tidrymd.»

Detta krav, som jag alltså förmodar att regeringen anslutit sig till, innebär, att när man vill hålla tillverkningen i gång även då den inte är konkurrenskraftig man sörjer för att det klart dokumenteras att det blir fråga om subventioner.

Jag tillåter mig därför fråga, huruvida herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet vill bidra till att man i detta och eventuellt andra liknande fall kommer att förfara på det klagande sätt, som antytts i detta handelsministerns uttalande.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Jag tror inte att kammarens ledamöter så här i början av ett långt plenum anse sig betjänta av att jag går in på alla de spetsfundigheter, som herr Ohlin ägnade sig åt. Jag föreställer mig, att om herr Ohlin läser om interpellationssvaret skall han få klarhet beträffande en hel del av de spörsmål, vilka han nu funnit oklara. Om herr Ohlin då dessutom gör sig mödan att försöka fatta min tankegång, så tror jag inte han behöver vara så rädlös som han nu är.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag skall först ge ett svar till herr Henriksson, som ånyo frågade mig om lokalkostnaderna vid fabriksverket äro inberäknade i kalkylerna. Därtill har jag svarat, att försvarets fabriksstyrelse förräntar en fond, och denna fond beräknas täcka kostnaderna för byggnader, maskiner o. s. v. på samma sätt som ett enskilt företag förräntar en på ett visst sätt beräknad summa.

Sedan tog herr Henriksson upp en tidigare fråga om MCB:s svårigheter att konkurrera. Det är bl. a. den av honom nämnda tilldragelsen som föranlett försvarets fabriksstyrelse att ställa förslaget, att marinens centrala beklädnadsverkstad i Karlskrona och arméns centrala beklädnadsverkstad i Stockholm skola sammanslås. Genom en sammanslagning skulle man kunna ernå billigare administrationskostnader och verkstaden skulle kunna förläggas till billigare ort än Karlskrona. Vidare har försvarets fabriksstyrelse tagit upp frågan om huruvida en statlig skotillverkning överhuvud taget är lämplig eller inte. Hela detta problem står alltså fullt aktuellt både för försvarets fabriksstyrelse och för mig.

Därefter skall jag be att få komma in på herr Ohlins inlägg. Jag ber ånyo kammarens ledamöter om ursäkt för att jag måste syssla med sådana oklarheter i min egen framställning, som endast herr Ohlin tillskriver mig, men jag måste ju försöka att en smula klara upp begreppen för herr Ohlin. Jag har inte närmare velat beröra frågan om arbetslöshetsriskerna, men jag tror att jag klargjort att jag inte velat, att försvarets fabriker skola nedläggas av de tillfälliga skäl, som nu gjort att deras bestånd ifrågasatts. Jag har följaktligen tillrätt Kungl. Maj:t att försvarets fabriker skulle få arbeta till den 1 april 1947. Om herr Ohlin nu fattat detta vill jag tillägga, att det förhållandet uppenbarligen medverkat till mitt ställningstagande, att de arbetare som i första hand skulle komma i gluggen, skofabrikens manliga och kvinnliga arbetare i Karlskrona, så vitt jag förstår inte skulle kunna få arbete i sitt yrke på orten utan följaktligen måste skingras ut över landet. Om arbetarna stannade kvar i staden, skulle de troligen inte kunna få arbete där inom det närmaste halvåret, och följaktligen skulle staten nödgas släppa till arbetslöshetsmedel, och detta vill jag inte vara med om, om det inte är obetingat nödvändigt. Om nu det ena motivet framträder vid sidan av det andra kan det måhända inte tillfredsställa herr Ohlin, men jag tror i alla fall att det hela är ganska begripligt, när man ser på saken på detta sätt.

Sedan är det fråga om hur pass mycket denna sak kan tänkas påverka skoindustrien. Av allt att döma råder det för närvarande en stegrad efterfrågan på skodon i vårt land. Fabrikerna arbeta för fullt, och på sina håll är man i färd med att ytterligare utbygga produktionsapparaten. I någon tidning har det exempelvis talats om att den lilla orten Mjällom ryckt upp till en betydande industriort med tre å fyra skofabriker. Många av kammarens ledamöter ha nog inte hört namnet på denna ort förut, och jag har för min del inte heller hört det förrän det dök upp i detta sammanhang. Saken är tydligen att man byggt ut kapaciteten för tillverkning av skodon i Mjällom i förhoppning om att få beställningar från de statliga myndigheterna, och utan tvekel är det även statliga beställningar som medverkat till att produktionsmaskineriet i Mjällom kommit till. Det är naturligtvis nu beklagligt om det förhåller sig så att produktionsmaskineriet blivit för stort på denna ort, men det finnes ingenting som i och för sig tyder på att det inte skulle finnas full försörjning med civila tillverkningar för vår produktionsapparat för skodon i landet i dess helhet.

Vidare tog herr Ohlin upp frågan om betalningen. Det finns uppenbarligen två tillvägagångssätt för att bokföra en förlust som statsmakterna måste iklä-

Svar på interpellation. (Forts.)

da sig. Det ena är, att krigsmaterielverket, som i detta fall är den agerande, som står för beställningen, säger till försvarets fabriksstyrelse: Ja, vi beställer hos er, men endast under den förutsättningen, att ni sänker era priser under det lägsta av de privata företagarnas anbud. Vad sker då? Uppenbarligen gör försvarets fabriksstyrelse en förlust, som fabriksstyrelsen, vilken lämnar en ganska betydande vinst åt staten varje år — det rör sig väl omkring en miljon — säkert kan väga upp på någon annan punkt. Det andra sättet är, att man gör som man här gjort, d. v. s. krigsmaterielverket åtager sig att till försvarets fabriker betala ett högre pris än det lägsta privata anbudet, för att hålla tillverkningen i gång. Vad sker då? Jo, ur försvarets anslag, i detta fall till skodon och kläder, får betalas litet mer än som skulle skett om det lägsta anbudet antagits. Hela den saken är ju ganska enkel, och den bör inte bereda herr Ohlin heller så mycket huvudbry.

När jag talade om arbetslösheten i Karlskrona och i Ångermanland, anknöt jag till den jämförelse, som gjordes av herr Kristensson, och det var ingen självständig reflexion från min sida.

Jag har fortfarande inte riktigt förstått vad herrarna mena, när ni tala om att försvarets fabriker skulle vara konjunkturreglerande. Jag fattade herr Henriksson så, som om han menade, att försvarets fabriker, om det nu blir risk för arbetslöshet inom skoindustrien, skulle kunna ta emot stöten och avskeda sina arbetare. Jag tycker, att det är ganska rimligt, om man ställer försvarets fabrikers ifrågavarande verkstad med dess 44 manliga och kvinnliga arbetare sist i kön bland dem, som skola ta stöten. Det är ju ändå så, om jag inte är fel underrättad, att skoindustrien många gånger arbetar under förhållanden, som göra att arbetslösheten inte drabbar alla arbetsformer lika hårt, vilket den skulle göra i detta fall, då vederbörande skulle bli helt och hållet arbetslösa.

Jag övergår sedan till herr Ohlins mästerprov i den docerande stilen, då han kom in på vad jag sade om CTV, centrala torpedverkstaden. Jag anförde, att arbetarna tycka, att det är rimligt, att den produktionsapparat som finns kommer till användning. Jag tillade, att detta i nuvarande läge förefaller mig rimligt; då hela vår industri arbetar för fullt, finns det intet skäl för att inte CTV skulle kunna erhålla arbete lika väl som alla andra verkstäder i landet. Jag har sålunda icke tagit ställning till huruvida det är reaktionärt eller inte att använda maskinerna på sådant sätt, att man förhindrar rationalisering eller övergång till andra tillverkningsformer. Herr Ohlin får väl ändå ursäkta, om vi håller diskussionen här i kammaren i någon mån fri från nationalekonomiska finesser, där en diskussion på det planet inte är nödvändig för själva saken. För övrigt konkurrerar CTV fullt tillfredsställande med andra verkstäder och får sysselsättning i öppen konkurrens med dem.

Slutligen antyder herr Ohlin — och det är egentligen det som kommit mig att begära ordet och som gjort att jag kanske i någon mån använt en annan ton mot herr Ohlin än jag annars skulle gjort — att jag skulle ha sagt, att de privata företagen pressa sina anbud för att göra staten skada. Jag har icke sagt något sådant. Jag finner heller icke något belägg för detta i de papper, som jag här har på bordet. Det är icke fråga om någon organiserad framstöt från industriens sida, men jag har utgått från som möjligt, att man pressat sina anbud ganska långt, därför att man, som herr Ohlin också antydde, säkerligen varit angelägen om att få beställningarna på dessa sko- och klädespartier. Men jag har icke sagt, att man pressat anbudet för att skada staten. Däremot ställde jag i en replik till herr Kristensson den frågan, huruvida det inte vore orimligt, om i ett läge, där statliga företag konkurrerade med enskilda företag, vilka gaddade sig samman och beslöt att pressa priserna

Svar på interpellation. (Forts.)

för att utesluta de statliga företagen ur konkurrensen, om i ett sådant läge den statliga tillverkningen på grund av dessa tillfälliga orsaker skulle få förfalla, eller om man inte i stället borde på något sätt söka övervinna svårigheterna. Jag har sålunda endast gjort detta tankeexperiment men inte på något sätt velat antyda att här förelegat någon dumping, riktad mot statsmakterna. Det torde också ganska klart ha framstått för dem som hörde på vad jag sade.

Herr **Ohlin** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! När det stenografiska protokollet föreligger, få vi se vad som uttalats i dessa s. k. tankeexperiment. Jag tror, att det vore mycket värdefullt, om vi kunde fastslå, att här inte gjorts några antydningar, utan att det gällde helt och hållet tänkta saker.

Till herr **Vougt** vill jag säga, att jag på det bestämdaste förnekar, att jag genom att läsa interpellationssvaret omsorgsfullare skulle få mina frågor besvarade. Samtliga mina frågor, i den mån de gällde interpellationssvaret, voro av den arten att de tarva ytterligare belysning. Ungefär hälften av mitt anförande gällde saker, som hans excellens statsministern och statsrådet **Vougt** sagt senare under debatten.

Jag tror det är riktigt, att vi, som hans excellens statsministern sade, inte skola göra denna fråga enklare än vad den är, och absolut inte så enkel som statsrådet **Vougt** vill göra den. Det är i det samhällsekonomiska läge, där vi nu befinna oss, så pass viktigt att principerna för konkurrensen mellan enskilda och statliga företag bli någorlunda klargjorda, att jag tror, att herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet får finna sig i att dessa saker dryftas utförligt i denna kammare.

Försvarsministern talade om arbetslöshetsrisken. Enligt min mening bör staten i princip vara opartisk, när det gäller risk för uppkomsten av arbetslöshet, och jag kan icke acceptera försvarsministerns yttrande, att den statliga fabriken bör stå sist i kön, när det gäller att ta stöten. Detta är nämligen att ge den statliga företagsamheten en privilegierad ställning, som är alldeles oförenlig med det uttalande från handelsministerns sida, som jag nyss uppläste och som jag förmodar har blivit godkänt av regeringen.

Vad till sist **Motalafabriken** beträffar föreligger ju inte något problem, om den kan konkurrera och få sysselsättning för sina maskiner, och då finns det för dagen ej mycket anledning till en principdiskussion. Jag har ingenting att invända mot att den får lov att konkurrera.

Det enda jag begär är, att man från regeringens sida håller fast vid den deklaration, som handelsministern avgivit, och behandlar problemet i den andan. Då tror jag vi kunna undgå många av de besvärigheter, som eljest torde uppkomma.

Vidare yttrade:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Jag vill endast bekräfta, att intet aktuellt sysselsättningsproblem, så vitt jag vet, föreligger vid **CTV** i **Motala**. Anledningen till att **CTV** uppmärksammas har varit vissa svårigheter i samarbete mellan personal och ledning, som jag hoppas nu skola vara övervunna.

Herr **Kristensson**: Herr talman! Jag konstaterar med tillfredsställelse, att försvarsministern anslöt sig till den av mig uttalade principen om konkurrens på lika bas. Jag anser, att denna princip är synnerligen viktig och att den inte bör frångås vid första påfrestning. Anbudsförfarandet vid statlig upphandling är av största värde, och vanliga regler böra därvid följas.

Svar på interpellation. (Forts.)

Här har talats åtskilligt om dumpingpriser i samband med anbuden från de privata företagen, och jag vill därför i fråga om skopriskerna erinra om att i augusti 1945 gjordes en upphandling av 27 500 par skor till priser, som, omräknade efter dagens materielpriser, ställde sig drygt en krona billigare än vad karlskronafabriken nu efter omkalkylering lägst kunnat komma till. I augusti 1945 gällde det därtill en leveranstid om tre månader mot tolv månader i förevarande fall.

Statsrådet meddelar nu, att utredning skall göras om rationalisering av statens tillverkning av klädespersedlar och om behovet av statlig skoidustri. Jag har givetvis ingenting att invända mot dessa utredningar. Det gäller att få den statliga företagsamheten så effektiv som möjligt — det är väl i fråga om effektiviteten som skon klämmer. Jag vill återge följande ord ur arbetarrörelsens efterkrigsprogram: »Statens ekonomiska verksamhet är ett medel för att vinna största möjliga effektivitet och är motiverad just så långt som den främjar detta ändamål.»

Herr talman, jag har genom denna interpellation framför allt velat betona vikten av att det på de områden, där både statlig och enskild företagsamhet förekomma, bör finnas lika möjligheter för båda dessa driftsformer.

Herr Törnkvist: Herr talman! Jag måste konstatera, att denna debatt svällt ut över alla gränser och att dess bottenförankring i denna skofabrik knappast är tillräckligt stark. Jag skall inte delta i den principiella diskussionen och skall heller inte ur karlskronasynpunkt diskutera den invånarförlust, som Karlskrona skulle utsättas för, om skofabriken konkurrerades ihjäl. I vidrigaste fall fick naturligtvis samhället stå ut med den, även om den inte är motiverad. Jag vill emellertid erinra om ett par saker, som jag anser man borde anknyta till under debatten.

Karlskrona skofabrik, som nu enligt statsrådets uppgifter sysselsätter närmare 50 arbetare, är icke något produktionsföretag i vanlig mening. Den har inte tillkommit såsom ett sådant, utan den skapades såsom ett »kvalitetskontrollföretag», om jag får använda den beteckningen. Fabriken är ganska gammal; men den observerades egentligen mera allmänt i början av 1920-talet i samband med statsrevisorernas granskning av de privata skoleveranserna till de olika förbanden. Den granskningen leddes av dåvarande ordföranden i statsrevisionen, sedermera landshövdingen Gustav Rosén, och han är egentligen pappa till uppslaget att denna skofabrik skulle mera anlitas av armén. Statsrevisorerna kommo vid denna kvalitetskontroll till sådana resultat, att jag verkligen vill hänvisa de intresserade till statsrevisorernas berättelser från den tiden, jag tror det var åren 1922—1925. Det är en mycket uppbygglig läsning. Om man i dag vill se bort från de erfarenheter, som statsrevisorerna då inhämtade, och avskaffa denna kontroll, måste man förutsätta, att inställningen inte längre är sådan, att leverantörerna ta tillfället i akt att tjäna mera pengar. Men det är självfallet att den inställningen finns även nu.

Denna fabrik tillkom alltså för en kontrollfabrikation. Den avsåg ursprungligen huvudsakligen att leverera skodon åt marinen; det är viktigare att man har hållbara skodon om man är på sjön än om man är på land. Så småningom, efter många år, och då i anledning av nämnda statsrevisorers direkt ställda krav tillverkades vissa kvantiteter åt armén, men armén har aldrig visat sig särskilt intresserad av att beställa skor hos beklädnadsverkstaden i Karlskrona, och därför har fabriken heller aldrig utvecklats så som kunnat ske, utan står i fråga om antalet arbetare på ungefär samma stadium som när den började.

Det är knappast rimligt att ta denna lilla kontrollfabriks verksamhet till

Svar på interpellation. (Forts.)
utgångspunkt för en så vidlyftig principiell debatt om statsdrift eller icke statsdrift som den som här har utspelats i anknäpning till interpellationen.

Men oavsett om denna fabrik ligger i Karlskrona eller på någon annan plats — det var nog en ren tillfällighet att den förlades dit — är den nödvändig, innan man skaffat sig verksamma kontrollorgan för detta slags tillverkning. Varför fabriken blivit dyrare nu och möjligen kommit efter i konkurrensen har jag svårt att uttala mig om; jag känner icke de element, som ligga till grund för beräkningarna. Jag skulle emellertid tro, att statsrådet Vougt inte är inne på felaktiga vägar, när han dragit de slutsatser han gjort i nu behandlade fråga.

Jag vill också med anledning av detta peka på en annan sak. Försvarsförvaltningen överhuvud taget, särskilt försvarsmaterieförvaltningen, organiserades ju under en tid, då kriget rasade som häftigast och då farorna för vår del ansågos stora. Vi byggde då upp organ, som skulle vara övervakande och ledande av hela försvarsproduktionen. Men denna försvarsproduktion har ju en helt annan karaktär än skotillverkningen i Karlskrona, och jag har frågat mig och frågar mig ännu, om överhuvud taget försvarets fabriksstyrelse är ett lämpligt organ för en sådan skokontrolltillverkning, som den avsedda. MCB får bidra till fabriksstyrelsens administration med ett enligt min mening alldeles orimligt belopp.

Jag tror, att det här är nödvändigt att göra en omprövning på två punkter. Är en skotillverkning av denna begränsade omfattning lämplig för fabriksstyrelsen, som huvudsakligen sysslar med verklig försvarsmaterielproduktion? Bör denna tillverkning undandragas det belopp som nu utkräves för centraladministrationen? Jag är inte säker på att avräkningen skett med tillräcklig noggrannhet, och går man aldrig så litet över vad som kan anses vara en riktig avvägning, måste det naturligtvis återverka på prissättningen.

Frågan om Karlskrona skofabrik gäller i nuvarande läge helt enkelt, om vi skola avskaffa kvalitetskontrollen och utsätta oss för risken att återfå den undermåliga leveranskvalitet från de privata tillverkarna, som avslöjades av statsrevisorerna på 1920-talet.

Vi få ju se vad utredningen om skoproduktionen kan komma att ge för resultat, men innan dess är det inte lämpligt, det vill jag uttryckligen säga, att ta Karlskrona skofabrik till utgångspunkt för en diskussion om statlig eller enskild drift. Det synes vara lämpligt att frågan om den nu begränsade kvalitetskotillverkningen egentligen skall administreras av fabriksstyrelsen tas upp till prövning i den utredning om krigsmaterieförvaltningens omfattning, som statsrådet Vougt utlovat.

Jag har inte funnit någonting i diskussionen, som föranlett mig misstänka, att statsrådet inte i sina uttalanden i den föreliggande sakfrågan har varit inne på riktig bog. Jag vill helt instämma i vad han anfört.

Jag vill slutligen erinra dem, som klaga över att »utvecklingstendensen är hotfull», om att ett sådant förhållande länge rått utan verksamma invändningar. Staten har inte utnyttjat sina resurser t. ex. i fråga om fartygsbyggnader. Staten har två varv, ett i Stockholm och ett i Karlskrona, men den utnyttjar icke dessa varv för fartygsbyggen för att priskontrollera de väldiga utgifter, som äro förknippade med enskilt fartygsbyggande. Det har visserligen skett en gång år 1928, men då måste man tillgripa alldeles speciella åtgärder för att få fram ett fartyg, som kunde användas för något slags kontrolltillverkning och detta försök utföll mycket fördelaktigt för staten. Det är emellertid alldeles omöjligt att få staten att bygga annat än små båtar, som inte kosta så mycket i tillverkning. Om detta är själva den tendens eller arbetsform som kan tolereras, måste jag säga, att talet om att skotillverkningen i Karls-

Svar på interpellation. (Forts.)

krona skulle vara ett bevis för att staten tillfogas förluster är rena spegelfäkteriet.

Herr **Ohlin**: Herr talman! Bara ett par påpekanden. I likhet med hans excellens statsministern anser jag, som jag tidigare framfört i en replik, ingalunda att denna fråga är enkel. Jag har också sagt, att jag anser den vara mycket viktig för konkurrensen mellan offentliga och enskilda företag. Staten intar ju härvidlag en dubbelställning. I den mån den äger egna företag är den intresserad av deras ekonomi på samma sätt som enskilda ägare, men samtidigt är staten en sorts klockarfår för hela näringslivet, som skall se till att näringslivet utvecklas på bästa möjliga sätt. Enligt min mening måste staten därför försöka här göra vad jag vågar kalla en »personlighetsklyvning», så att staten som privatägare icke låter dessa intressen påverka det handlings-sätt, som den sedan tillämpar när den framlägger riktlinjer för den ekonomiska politiken för näringslivet i dess helhet, bestämmer konkurrensbetingelser och dylikt. Av den orsaken tror jag att det meningsutbyte, som förekommit i kammaren i dag, har varit nödvändigt, då det i varje fall rullat upp dessa problem en smula, så att man fått tillfälle att närmare analysera dem.

Med anledning av vad försvarsministern sade om olika sätt att ta de bokföringsmässiga konsekvenserna av beslut sådana som det omdiskuterade vill jag påpeka, att man naturligtvis inte bör slå ihop en förlust på en gren av fabriksstyrelsens verksamhet med en vinst på en annan, så att förlusten suddas ut, utan det är önskvärt, att varje handling och dess ekonomiska resultat bli klart redovisade vid sådan bokföring. Skulle staten tillämpa metoden att betala överpris och sedan inte tala mer om saken, då brister den klarhet, som handelsministern så starkt har understrukit i direktiv som han utfärdat — jag förmodar å regeringens vägnar.

Orsaken till att jag begärde ordet var emellertid framför allt den att jag ville framställa en direkt fråga till försvarsministern rörande innebörden av ett yttrande som han fällt. Han sade enligt mina anteckningar, att detta företag i Karlskrona, som inte är särskilt stort — försvarsministern nämnde några siffror — enligt hans mening bör stå sist i kön när det gäller att ta stöten. Den stöt det här var tal om gällde arbetslösheten. Nu tillåter jag mig fråga: vad innebär det, att detta statliga företag skall stå sist i kön? Innebär det, att det skall ha sysselsättning så snart det överhuvud taget finns möjligheter därtill, eller på vad sätt skall det annars stå sist i kön? Om det skall konkurrera på lika fot med andra företag, kan det inte stå sist i kön, ty då finns det ingen kö, utan alla äro likställda. Nu ha vi fått höra, att regeringen utreder spörsmålet om dessa speciella fabrikers framtid. Då uppkommer frågan: vilken princip skall man tillämpa, sedan dessa fabriker blivit rationaliserade? Gäller möjligen statsrådet Vougt's uttalande, att detta företag skall stå sist i kön, bara i dagens läge — något som jag emellertid inte kunde uppfatta att han nämnde — eller är det en mer allmän princip, att detta statliga företag, liksom jag förmodar en del andra, skall stå sist i kön och skyddas för arbetslöshetsrisk? Jag behöver väl inte ännu en gång hänvisa till handelsministerns diktamen för att klargöra, att en sådan princip som statsrådet Vougt har, nämligen att detta företag bör stå sist i kön när det gäller arbetslöshet, direkt strider mot innehållet i denna handelsministerns deklARATION.

Jag tillåter mig därför till sist att förutom att rikta denna fråga även besvara försvarsministerns hårda ord genom att säga till honom, att om han gör sig besvär med att efteråt läsa denna debatt och icke minst sina egna yttranden, tror jag han skall finna, att klarheten på hans sida inte var så stor som han nyss med stor självsäkerhet ville göra gällande.

Svar på interpellation. (Forts.)

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Med det uttryck, som herr Ohlin nu vill göra process med mig om, menade jag följande: För närvarande förekommer det ringa arbetslöshet inom skoindustrin. Om en sådan skulle inträda genom en minskning av tillgången på arbete, bör den om möjligt förläggas till sådana områden, där de sociala skadeverkningarna bli mindre än de skulle bli i Karlskrona, där en hel skoarbetarstam skulle bli arbetslös. Det var så jag menade.

Till sist kanske jag får lov att säga några ord till herr Henriksson, vilka jag glömde att säga förut. Med anledning av vår lilla diskussion om huruvida försvarets fabriksstyrelse arbetar med rationella och riktiga kalkyler vill jag nämna, att försvarets fabriksstyrelse vid sin sida har ett råd, bestående av mycket framstående enskilda företagare, vilka samarbeta med styrelsen för att få de riktiga kalkylerna. Jag tror, att försvarets fabriksstyrelse får anses vara ett föredöme för den statliga företagsamheten när det gäller att få fram riktiga kalkyler.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Herr statsrådet *Myrdal* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 300, angående godkännande av en mellan Sverige och Turkiet träffad handelsöverenskommelse;

nr 301, angående anslag till granskningsnämnden för vissa patentansökningar m. m.; och

nr 302, angående aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 5.

Föredrogs var för sig och remitterades till statsutskottet följande på kammarens bord liggande motioner, nämligen:

nr 541 av herrar *Senander* och *Kempe*; och

nr 542 av herr *Johansson* i Stockholm m. fl.

§ 6.

Föredrogs den av herr *Ståhl* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till hans excellens herr statsministern, angående lämnande av vissa upplysningar till riksdagen i fråga om den s. k. Hasselrotska utredningen m. fl. ärenden.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7.

Föredrogs den av herr *Ekdahl* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, angående svårigheterna för de kommunala yrkesskolorna att anskaffa kvalificerade lärarkrafter.

Denna anhållan bifölls av kammaren.

§ 8.

Föredrogs i ett sammanhang andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 13, över motion angående förstatligande av de industrier, som hava tillverkning av krigsmateriel som huvuduppgift, och till kammaren överlämnat utdrag, nr 405, av första kammarens protokoll, innefattande delgivning av sistnämnda kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion i samma ämne.

I motionen II:148, vilken hänvisats till andra kammarens andra tillfälliga utskott, hade herr *Johansson* i Stockholm *m. fl.* hemställt, »att riksdagen måtte hemställa till Kungl. Maj:t att efter utredning framlägga förslag om förstatligande av de industrier, vilka ha tillverkning av krigsmateriel som huvuduppgift, främst AB Bofors med dotterföretag, varvid de subventioner och förmåner av skilda slag statsmakterna beviljat dessa företag böra räknas staten till godo vid övertagandet».

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att Kungl. Maj:t genom krigsmaterielinspektionen eller på annat sätt noggrant följde frågans utveckling, samt, då tillfället därtill befundes lämpligt, framlade förslag i ämnet för riksdagen.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Wiberg**: Herr talman! Utskottet föreslår, som vi hörde, en skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan, att Kungl. Maj:t genom krigsmaterielinspektionen eller på annat sätt noggrant följer frågans utveckling. Jag har begärt ordet i första hand för att söka få någon klarhet i vad som åsyftas med uttrycket »frågans utveckling». Utlåtandet är nämligen så formulerat, att man, även om man tar sig en ganska allvarlig funderare, inte kan känna sig på långt när övertygad om vad utskottet i verkligheten menar. Skall man tolka utlåtandet bokstavligt, har man svårt att komma ifrån, att uttrycket närmast måste anses åsyfta de planer, som skola utarbetas av Förenta nationernas säkerhetsråd rörande en reglering av rustningarna. Men denna tolkning kan väl inte gärna vara riktig? I utskottets utlåtande framhålles ju i första hand krigsmaterielverket som det organ, som Kungl. Maj:t lämpligen skulle kunna använda, men krigsmaterielverket lär väl inte ha några särskilda förut-sättningar för att kunna följa säkerhetsrådets arbete. Man måste därför fråga sig, om med detta uttryck åsyftas krigsmaterielindustriens förstatligande. Om jag inte är fel underrättad, har man emellertid inom utskottet varit fullt ense om att inte förorda något förstatligande av krigsmaterielindustrien. Det uttalande, som utskottet gör i motiveringen, leder ju också alldeles tydligt inte fram till något ställningstagande för ett förstatligande, utan snarare tvärtom. Jag tror det skulle vara av en viss betydelse om man på denna punkt kunde få fullständig klarhet genom ett uttalande här i kammaren av en talesman för utskottet.

Redan nu skulle jag emellertid vilja tillägga, att utskottets hemställan, att Kungl. Maj:t på det ena eller andra sättet måtte noggrant följa utvecklingen av frågan — vad som nu åsyftas med detta uttryck — inte gärna kan betecknas som annat än ett ganska urvattnat och skäligen onödigt yrkande. Jag är fullt förvissad om att såväl den nuvarande regeringen som varje kommande regering skall ägna mycket stor uppmärksamhet åt Förenta nationerna och vad de kunna åstadkomma liksom också åt vad som rör sig på rustningsområdet. Den dagen kommer väl också, då vårt land är medlem av Förenta nationerna, varav automatiskt följer, att vi äro bundna av dess charta och av

Förstatligande av krigsmaterielindustrien. (Forts.)

de beslut, som fattas inom ramen för denna charta. Jag vågar sålunda till och med innan jag fått något närmare uttalande om den avsedda innebörden av uttrycket »frågans utveckling» hysa den åsikten, att en skrivelse till Kungl. Maj:t är fullständigt överflödigt och onödig. Riksdagen bör naturligtvis inte i någon skrivelse lämna Kungl. Maj:t direktiv, därest inte ett verkligt behov därav i varje särskilt fall måste anses föreligga. Detta kan inte vara fallet i nu förevarande fråga, och jag hemställer därför, herr talman, att kammaren måtte avslå inte endast motionen utan också utskottets förslag.

Under detta anförande hade herr andre vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! För min del har jag tolkat utlåtandet så, att utskottet i väsentlig grad tillmötesgått motionärernas krav, då det hemställer, att regeringen genom krigsmaterielinspektionen eller på annat sätt följer frågans utveckling och framlägger förslag, när så synes lämpligt. Efter herr Wibergs inlägg tror jag det vore lämpligt, att någon representant för den majoritet inom utskottet, som står på efterkrigsprogrammets grund, framträder och säger sin mening om herr Wibergs tolkning. Jag kan inte tänka mig, att det råder enighet inom utskottet om att rustningsindustrien icke bör förstatligas.

När riksdagen förra gången behandlade frågan, år 1935, voro alla talesmän för det socialdemokratiska partiet ense om att det enda sättet att avlägsna missförhållandena på detta område var att förstatliga den egentliga rustningsindustrien, och alla påpekade de faran av att krigsindustrien ligger i privata händer. Såvitt jag kan se var det endast därför att arbetarna den gången saknade majoritet i riksdagen som man nöjde sig med att införa en kontroll genom krigsmaterielinspektionen. Kommunisternas talesman i denna debatt, herr Hagberg i Luleå, betecknade redan då denna kontroll som tämligen värdelös, och det har sedermera visat sig, att han hade rätt häri. Den förre krigsmaterielinspektören har varit så hårt engagerad som militär expert och profet i två dagliga stockholmstidningar och som politisk rådgivare åt vissa grannländer, att man frågar sig, när han haft tid med sitt arbete i krigsmaterielinspektionen.

De starka argument, som för mer än tio år sedan anfördes för rustningsindustriens förstatligande, ha sedermera fått ökad tyngd. Sedan dess ha vi genomlevt ett andra världskrig, där vi återigen tydligt kunnat följa rustningsindustriens och monopolkapitalismens som helhet stora förarbete. Bakom de krafter, som framdrogo detta världskrig, lågo just de stora monopolkapitalistiska sammanslutningarna och rustningsindustrien. Utskottet säger i sin motivering, att de utländska intressena nu äro eliminerade åtminstone beträffande Bofors. Storfinansens förgreningar äro emellertid så pass omfattande, att man nog bör titta litet närmare på hur det är med kontrollen av den saken.

Utskottet säger vidare, att motionärerna huvudsakligen ha motiverat förslaget med de privata krigsmaterielproducenternas roll som krigsanstiftare. Vid sidan därav ha vi emellertid anført två lika starka argument. Vi ha dels sett frågan ur beredskapssynpunkt, och dels ha vi tagit hänsyn till statens ekonomiska intressen. Samtliga remissinstanser betona, att vår beredskap kräver en svensk krigsindustri. 1945 års försvarsutredning föreslår en mycket mer omfattande utredning än motionärerna föreslagit, något som jag tycker väger mycket tungt. Krigsmaterielverket betonar, att det kan bli nödvändigt, att staten vidtar åtgärder beträffande speciella krigsindustriföretag. Verket förutsätter, att staten ger betydande ekonomiska bidrag till den privata in-

Förstatligande av krigsmaterielindustrien. (Forts.)

dustrien, och finner det fullt naturligt, att detta ekonomiska engagemang för-
enas med ekonomiskt förvaltningsmässigt inflytande. antingen staten går in
som meddelägare eller helt övertar driften. 1945 års försvarskommitté är som
sagt inne på samma väg.

De som vilja bevara krigsindustrien i privat hand anföra som främsta ar-
gument, att det är betydelsefullt för Sverige att exportera krigsmateriel i sam-
ma utsträckning som före kriget. Jag och många med mig tro, att detta var-
ken är möjligt eller önskvärt. Statsminister Hansson yttrade i den förra de-
batten, att Sverige inte har något intresse av att förbli ett av de stora krigs-
materielexporterande länderna. Vidare har under kriget stormakternas krigs-
industri byggts ut i sådan omfattning och har så enorma resurser, att det inte
torde bli lätt för Sverige att konkurrera med stormakterna, om det skulle vara
önskvärt, vilket jag bestrider.

Riksdagen har all anledning att observera den pressdiskussion som förekom-
mer om de föreslagna leveranserna till det fascistiska Argentina. Genom de
stora ländernas mäktiga konkurrens har det blivit så, och det kommer väl att
förbli så även i fortsättningen, att den enda marknad som återstår för oss blir
de små fascistiska länderna. Det demokratiska Sverige kan inte ha något in-
tresse av att bli rustningsleverantör till Franco-Spanien och Argentina. Man
kan inte heller konstruera någon differens i fråga om de utrikespolitiska verk-
ningarna, ty eftersom utlandet vet, att Sveriges krigsmaterielexport är bero-
ende av statlig licensgivning, får regeringen bära ansvaret, oavsett om det är
statliga eller privata industrier som sälja krigsmateriel. Jag vill i detta sam-
manhang ställa en fråga, som jag tror belyser, hur allvarligt det kan bli för
Sverige, om man låter krigsmaterielindustrien förbli i privata händer. Det är
möjligt att det är utskottet obekant, men jag kan inte tänka mig att det är
regeringen obekant, att mycket bestämda uppgifter föreligga att AB Bofors,
givetvis med lämpliga bulvaner, i detta nu finansierar och bygger vapenindu-
strier i det fascistiska Argentina.

Det sägs vidare, att vi äro beroende av vår export för vapenteknikens utveck-
ling och att den fortsatta forskningen måste bygga på att tillverkningsobjekt
i tillräcklig grad stå till förfogande. Även denna synpunkt torde ha överdri-
vits. Hur noggrant de stora makterna hålla vakt om sina militära uppfinningar,
om de råka få ett försprång, ha vi ju ett mycket färskt och slående exempel på
i fallet atombomben. Nog finns det tendenser att göra Norden avhängigt av
andra länders krigsproduktion. Se bara på våra två grannländer, där massor av
tysk krigsmateriel förstöres för att dessa länder skola bli beroende av den
anglosaxiska krigsproduktionen! Förutsättningarna för att vi skola få konstruk-
tioner och patent till skänks äro väl dels att dessa bolag ingå i några inter-
nationella sammanslutningar och dels att landet ingår i någon viss blockbild-
ning eller kombination. Riksdagen har all anledning att observera den press-
debatt, som pågått om sådana blockbildningar, och taga sikte på försvar av
vår oavhängighet även i det hänseendet. Vår forskning och våra nykonstruk-
tioner måste då framför allt bygga på vad vi själva kunna uppnå i våra labora-
torier och inte bli beroende av vårt förhållande till vissa andra länder.

Då exportmöjligheterna av nyss anförda skäl minskas, måste givetvis dessa
industrier i stor utsträckning omläggas till fredsproduktion. Om staten vill
bevara deras beredskap, så är det ju vanligt att staten får svara för därmed
förenade kostnader och skänka de privata bolagen de summor, som begäras
för detta ändamål. Är det inte då hundra gånger bättre att staten övertar före-
tagen och driver dem? Jag åhörde mycket uppmärksamt den föregående de-
batten och de bröstoner, som herr Henriksson och herr Ohlin m. fl. anlade,
när de frågade om man tog de bokföringsmässiga konsekvenserna av vissa in-

Förstatligande av krigsmaterielindustrien. (Forts.)

vesteringar i de statliga företagen. Jag vill returnera detta och fråga herr Ohlin och herr Henriksson, om de privata rustningsföretagen dragit de bokföringsmässiga konsekvenserna av att de under hela kriget ha åtnjutit mycket stora statliga subventioner. Jag ställde i föl till hans excellens statsministern frågan, om han då var beredd att inför riksdagen redovisa omfattningen av denna subsidiegivning i form av direkta anslag, skattelättnader, för hög hyra och annat. Statsministern var inte beredd att göra det. Det har inte kommit någon redovisning ännu, och det beror säkert på att dessa siffror äro svindlande höga. Och på dessa summor, herrar Ohlin och Henriksson, har staten inte fått 3,6 procent ränta, som den fått på sina investeringar i försvarets fabriksstyrelse! En stor del av dessa statliga presenter har gått till de industrier, som det här är fråga om. Utskottet betonar, att krigsmaterielindustriens behållna vinster till stor del uppstått genom att krigskonjunkturskatt har eftersänkts, och att detta skett för att möjliggöra verksamhetens omläggning till fredsproduktion efter krigets slut. Ja, de är ändå bara *en* form av subvention, men här ha vi svart på vitt på att svenska staten redan har betalat Boforsbolagets omläggning till fredsproduktion.

Utskottet säger vidare, att förutsättningen varit att utdelningen begränsats. Ja, den har begränsats under kriget till 12 procent, samtidigt med att bolaget har haft en enorm förmögenhetsökning. Alla företagets rekordvinster under kriget liksom förmögenhetsökningen ha kommit från den svenska staten. Det finns alltså alla skäl till att staten gör sig till ägare av det företag, där den satsat så mycket, och att staten när det gäller att betala för det ser till, att bolagsherrarna inte få samma presenter två gånger.

Det har väckt mycket stor uppmärksamhet att i en tid, när svenska folkets stora massa bringat offer, ekonomiska och andra, för att vidmakthålla vår beredskap och tjäna försvaret, ha mäktiga profitintressen förtjänat på landets försvar. Våldiga summor ha gått till herrar som bo på de västindiska öarna och litet varstans, herrar som innehaft monopolställning och kunnat hugga för sig vad som helst. Dessa privata vinstintressen drapera sig nu i mycket vackra talesätt, men de böra kopplas bort från försvarsindustrien. När statsministern i föregående debatt sade, att redan tillvaron av statliga industrier var en mycket stor ekonomisk tillgång, därför att enbart deras existens bidrog till att begränsa de andras anspråk, så är detta inte minst riktigt i fråga om vapenindustrien. Jag kan tillägga, i samband med den föregående debatten, att metoden att med tillfälliga underbud, tillfällig dumping, konkurrera ihjäl andra är den metod som storindustrien alltid använder för att bli kvitt småföretagare. Det bör göras klart för storindustriens herrar att sådan tillfällig dumping inte tillåtes, när det gäller industrier som staten skapat för att bättre ekonomisera sina försvarsutgifter, för att nedbringa kostnaderna för landets försvar.

Vi se i första kammarens andra tillfälliga utskotts uttalande, att man där förutsätter att ett förstatligande av t. ex. Bofors innebär att staten också där driver civil produktion. Utskottet säger därtill, att detta gör inte ett förstatligande svårare men det vidgar spörsmålet. Efterkrigsprogrammets författare och försvarare ha ingen anledning att rygga för att vidga spörsmålet. Utskottet antyder också, att driften kanske inte blir så ekonomiskt fördelaktig under fredstid som under krigstid, och det framhåller även att Boforsbolaget driver ett vittomfattande och dyrbart forskningsarbete. Jag tror att det under alla förhållanden, både tidigare och nu, varit och blir staten som får bekosta dessa forskningar. Boforsbolagets bokslut, i varje fall intill år 1943, visa att verksamheten varit synnerligen lönande också under fredstid. Svenska staten bör

Förstalligande av krigsmaterielindustrien. (Forts.)

inte draga sig för att finansiera det nödvändiga forskningsarbetet genom en löande civil produktion vid sidan av krigsmaterieltillverkningen.

Slutligen har utskottet hänvisat till behandlingen i Förenta Nationerna, och herr Wiberg var inne på detsamma. Jag anser, att vi ha alls ingen anledning att vänta på Förenta Nationernas ställningstagande. Rustningsproducenterna äro i full fart för nästa världskrig, och deras synpunkter på saken kunna vi gott avläsa i de i motionen citerade uttalandena i de amerikanska kanonfabrikanternas tidskrift av general Fuller, där han bland annat säger: »Nu har industriens beroende av kriget för vårt samhällssystem blivit vitalare än krigets beroende av industrien, och som kriget är det enda korrektivet mot överproduktion inom ett samhälle, i vilket tillverkningarna inte helt förbrukas, så är den militära organiseringen av hela nationer i fredstid nödvändig, inte bara för fullständiga förberedelser till krig utan också som garanti för inre fred». Han fortsätter: »Maskinerna leda till arbetslöshet, arbetslöshet ökar kampkraften, kampkraften behöver en fiende för att ha existensberättigande, politiken skapar denna fiende, och kriget, som temporärt löser arbetslöshetsfrågan, uppstår härigenom automatiskt...»

Det är sådana krafter som äro i verksamhet ute i världen, och skola vi vänta tills Förenta Nationerna fatta ståndpunkt, bli vi långt efter. Frågan löses nämligen i dag i större delen av Europa efter de linjer, som vi ha föreslagit. På större delen av den europeiska kontinenten förstattligas och nationaliseras i dessa dagar inte bara hela krigsindustrien utan också gruvorna och stora företag inom den egentliga industrien. Sådana förslag stå på dagordningen också i länder som Frankrike, Italien och Belgien. I dagens morgontidningar kunna vi läsa, att engelska parlamentet i går med stor majoritet beslutat överföra lämpliga järn- och stålindustrier i statens ägo. Här gäller det alltså enligt vår mening inte att »vänta och se», inte att komma med vaga uttalanden utan att driva på i denna fråga. Annars riskera vi att bli traskapatrullo, att bli ett av de få länder i Europa, där man låter den krigsviktiga industrien vara kvar i de privata profitörernas händer. Det är ett fredens intresse, ett ekonomiskt intresse, ett beredskapens intresse att detta ändras. Jag är visserligen inte nöjd med den vaga formuleringen i utskottets uttalande, som högern tolkar på sitt sätt — jag skulle velat ha det klarare — men det finns ju möjlighet att driva på i frågan efteråt, och jag väntar att händelserna själva driva på. Därför ber jag, herr talman, att till slut få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Jönsson i Rosshol: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i anledning av herr Wibergs fråga beträffande vad utskottet avser, när det i sin kläm föreslår, att Kungl. Maj:t genom krigsmaterielinspektionen eller på annat sätt skall följa frågans utveckling.

Vi ha redan i vår motivering antytt, vad vi därmed mena, och vi kunna väl inte frigöra oss helt ifrån vad eventuellt inom Förenta Nationerna kommer att beslutas. Detta är en mycket betydelsefull aspekt att taga fasta på. Vi äro nämligen inte oberoende av vad andra länder göra och besluta. Det är väl ändå meningen att Sverige skall bli medlem av Förenta Nationerna och att vi sålunda automatiskt skola underkasta oss vad Förenta Nationerna kunna komma att besluta i fråga om försvaret i olika avseenden.

Det är med huvudsaklig hänvisning till detta som vi för dagen icke velat tillstyrka motionen utan ansett det må ankomma på Kungl. Maj:t att med ledning av pågående utredningar och med hänsyn till frågans utveckling inom Förenta Nationerna senare vid lämplig tidpunkt framlägga förslag i ämnet.

Jag ber att endast med dessa ord, herr talman, få yrka bifall till utskottets förslag.

Förstatligande av krigsmaterielindustrien. (Forts.)

Herr **Ljungqvist**: Herr talman! Jag tror inte att herr Johansson i Stockholm så där utan vidare skall diskontera utvecklingen utomlands. Jag tycker inte att erfarenheterna så odelat tala till förmån för hans ståndpunkt som han vill göra gällande, såvida han inte med Europa, som han uttalade sig om, menade bara en viss del av Europa.

Jag ber att med anledning av den förda diskussionen få erinra om att första kammaren redan tidigare har behandlat detta ärende och att där förelägo dels utskottets utlåtande, dels en reservation. Inom andra kammarens andra tillfälliga utskott har enighet mellan de olika partirepresentanterna kunnat åstadkommas därigenom att man strukit den principiella socialiseringspassus, som återfunnits i första kammarens utskottsutlåtande, där man nämligen säger sig i princip intet ha att erinra emot ett förstatligande av krigsindustrien. Inom vårt utskott har det yppats betänkligheter mot ett sådant principiellt uttalande bland annat av den anledningen att vi, bortsett från övriga principiella skäl, också kunna peka på utrikespolitiska synpunkter, när det gäller speciellt denna socialiseringsfråga.

Vi ha överhuvud taget inom utskottet, såsom jag tolkar utskottets utlåtande, inte tagit någon ståndpunkt till den framtida gestaltningen av vårt lands krigsindustri. Vi ha inte ansett att frågan varit aktuell så att vi nu ha kunnat taga ståndpunkt till den. Vi ha i detta avseende hänvisat till att ju Förenta Nationerna ha frågan under behandling. Det är sålunda felaktigt, åtminstone för min del — och jag förmodar också för fleras del i utskottet — då herr Johansson i Stockholm vill tolka detta utskottsutlåtande och dess kläm såsom ett uttalande till förmån för socialisering. Den frågan ha vi som sagt inte tagit ståndpunkt till.

Jag ville bara ha sagt detta.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Av utskottsrepresentanten herr Jönssons i Rossbol anförande framgår, att herr Wiberg inte har någon täckning för sitt uttalande, att hela utskottet egentligen var emot förstatligande, och det skulle ju också vara underligt, eftersom det socialdemokratiska partiet redan för över 10 år sedan så kraftigt argumenterade för detta och vi sedan dess fått efterkrigsprogrammet. De mera vaga formuleringarna i andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande få väl betecknas såsom ett varnande exempel att man inte skall kompromissa med högern i frågor, som gälla förstatligande av näringslivet. Jag skulle ha föredragit ett klarare principiellt uttalande. Men när herr Ljungqvist säger, att vi skola vänta på Förenta Nationerna och att det är så entydigt, vill jag betona att Förenta Nationerna dock äro en kombination av enheter, att många av dessa enheter redan ha genomfört detta förslag, att det i det övriga Europa står på dagordningen, och jag upprepar att man i dag i det land, som Sverige kanske närmast följer efter i politiskt avseende, nämligen England, har förstatligat inte bara rustningsindustrien utan även betydande företag inom stål- och järnindustrien i övrigt.

Herr **Wiberg**: Herr talman! Genom de uttalanden, som herr Jönsson i Rossbol och herr Ljungqvist gjort, börjar man få en viss möjlighet att kunna förstå vad utskottet överhuvud taget åsyftar med formuleringen av sitt utlåtande. Herr Jönssons förklaring var kanske inte så koncis som man gärna skulle ha önskat, men om den jämföres med den komplettering, som herr Ljungqvist gjorde, så tror jag att man kan fastslå, att utskottet har avsett att icke göra något uttalande till förmån för en socialisering. När utskottet

Förstatligande av krigsmaterielindustrien. (Forts.)

framställer yrkandet om en skrivelse till Kungl. Maj:t syftar utskottet sålunda på något annat. Jag medger gärna att beträffande detta andra, som utskottet åsyftar, är det ganska betydelselöst, om utskottet skulle få sin vilja fram eller inte. Å andra sidan förefaller det mig rent principiellt, som jag tidigare sagt, vara oriktigt att riksdagen skall vända sig till Kungl. Maj:t med framställningar, som inte äro behöfliga.

I detta fall tillkommer ytterligare en sak. Utskottet har till uppgift att taga ställning till ett yrkande framställt i en motion, men i den hemställan, som utskottet gör i sitt utlåtande över motionen, berör utskottet något helt annat. Utskottets åtgörande i denna sak ligger uppenbarligen i vart fall på gränsen till ett eget initiativ, vartill utskottet icke torde vara berättigat. Jag skall inte göra några formella invändningar i sistnämnda avseende, men jag har ganska svårt att undertrycka den lilla reflexionen, att det vore nog lyckligare om man i fortsättningen finge litet mera lättförstådda och tydliga formuleringar, så att man inte skall vara tvungen att, såsom i detta fall varit ofrånkomligt, söka få reda på vad vederbörande åsyftar.

Vad slutligen herr Johansson i Stockholm angår, så tolkade han utskottets yttrande som ett kanske icke klart men i det närmaste fullständigt bifall till motionen. I detta avseende tycks man ju kunna till fullo konstatera, att herr Johanssons tolkning är absolut oriktig och att utskottsutlåtandet, såsom det bör tolkas enligt utskottsrepresentanternas uttalanden här i kammaren, inte i något hänseende ger något stöd åt kommunisternas i sak fullständigt omotiverade och obefogade motion.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Klämman är, som alla kunna konstatera, likalydande i de av de båda utskotten avgivna utlåtandena. I båda föreslås nämligen hemställa om att Kungl. Maj:t genom krigsmaterielinspektionen eller på annat sätt noggrant följer frågans utveckling samt, då tillfället därtill finnes lämpligt, framlägger förslag i ämnet för riksdagen. På detta har högern i första kammaren liksom de andra borgerliga partierna yrkat avslag, medan det från samtliga borgerliga partiers i andra kammaren sida yrkats bifall till samma kläm.

Jag har tolkat herr Wibergs anförande så, att en medlem av högern, min värderade förre bänkkamrat herr Ljungqvist, gett sig ut på farliga villovägar och nu med milt våld skall föras tillbaka därifrån. Jag tror, att hela denna tolkningsdebatt är en följd av denna lilla inre uppgörelse inom högern. Jag kan nämligen inte tänka mig, att de socialdemokratiska representanterna skulle vilja vidimera herr Wibergs uppfattning. Jag beklagar, att utskottets ordförande, herr Jansson i Kalix, nu är borta från kammaren. Jag är emellertid säker på att det socialdemokratiska partiet icke gärna kan ha ändrat mening i denna fråga sedan 1935.

Herr **Ljungqvist**: Herr talman! När herr Johansson med sådan omsorg, som sig bör, studerat klämman, skulle det kanske ha prytt upp det hela, om han också studerat utskottets motivering. Det händer ju ofta, herr Johansson, att man kan vara med om en kläm i ett utskottsutlåtande, om man får motiveringen skriven på ett tillfredsställande sätt. Jag klargjorde i mitt förra anförande, att då vi fått ur utskottsutlåtandet borttaget ett principiellt uttalande om socialisering, jag kunde gå med på utskottets yrkande, till vilket jag yrkar bifall.

I detta anförande instämde herr *Swedberg*.

Förstatligande av krigsmaterielindustrin. (Forts.)

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag skall icke blanda mig i debatten om hur man skall tolka detta utskottsutlåtande. Det borde naturligtvis främst ankomma på majoritetspartiet här i riksdagen att klara ut, vad innebörden är i de rekommendationer som man givit riksdagen i detta fall. Jag skulle dock vilja säga, att om den riktiga innebörden vore den som från högerhåll angivits, skulle det vara mycket märkligt med tanke på den förberedande behandlingen av frågan.

Min partikamrat, herr Johansson, har redan erinrat om de viktigare data i frågans tidigare behandling. Jag vill bara framhålla, att bland dem som rekommenderat utredningen befinner sig även 1945 års försvarskommitté, som i ett enhälligt uttalande, bakom vilket alltså även högerrepresentanterna i kommittén stå, rekommenderat riksdagen att ta upp frågan till utredning. Försvarskommittén har endast sett frågan utifrån de begränsade försvarssynpunkterna. Men när man redan från denna utgångspunkt har kommit till den slutsatsen, att detta spörsmål måste göras till föremål för utredning, så skulle det ju vara ganska underligt, om majoriteten i denna kammare icke skulle inlägga någon annan innebörd i de formuleringar som utskottsutlåtandet har än den högern här försöker framtolka. Här ha vi dock inte bara andra kammarens tillfälliga utskotts utlåtande och de tolkningar som givits åt detsamma utan även första kammarens tillfälliga utskotts utlåtande, och därvidlag har från högerns sida omvitnats, att där har man till och med för att tala med herr Wiberg — eller kanske det var herr Ljungqvist som gav denna karaktäristik — rekommenderat socialisering.

Jag tror därför, att vi för vår del kunna gå med på klämman i utskottsutlåtandet, och den kommande utvecklingen skall nog visa, att regeringen icke kan draga någon annan slutsats därav än den, att frågan om den svenska krigsindustriens fortsatta verksamhet och framtida förstatligande måste tagas upp till en mycket konkret behandling inom en ganska nära framtid. Denna innebörd har i varje fall jag för min del inlagt i behandlingen av detta ärende, och just därför vill jag liksom min partikamrat här yrka bifall till utskottets förslag i frågan.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag såväl därå som å den i ämnet väckta motionen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wiberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, i anledning av väckt motion angående demokratisering av medaljutdelningen till statens befattningshavare.

Demokratisering av medaljutdelningen till statens befattningshavare.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade

Herr **Ståhl**: Herr talman! För att slippa onödig omgång hemställer jag, att klämman i detta utlåtande, som nu är skriven helt i överensstämmelse med motionens yrkande, får samma lydelse som i motsvarande utlåtande från förstakammarutskottet. Den skulle då komma att lyda på följande sätt: »att andra kammaren i anledning av förevarande motion, II: 84, för sin del måtte besluta, att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär åtgärder för en demokratisering av medaljutdelningen till statstjänare.» Denna lydelse täcker i alla delar den av andrakammarutskottet givna formuleringen av utskottets kläm.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till klämman med den formulering som givits av första kammarens utskott och som här av mig föredragits.

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll det av herr Ståhl under överläggningen framställda yrkandet; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 10.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, över motion om utredning och förslag angående den psykiska hälso- och sjukvårdens planering och organisering.

Motion angående den psykiska hälso- och sjukvårdens planering och organisering.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Jansson** i Örebro: Herr talman! Då jag först tog del av utskottets referat av medicinalstyrelsens utlåtande över denna motion, blev jag förvånad över detta utlåtande. Jag fick nämligen det intrycket, att medicinalstyrelsen ställt sig synnerligen negativ till alla de förslag i motionen som gå utom ramen för medicinalstyrelsens tioårsplan. Sedan jag emellertid fått tillfälle att ta del av originalet till medicinalstyrelsens yttrande, känner jag en stor förvåning över utskottets sätt att referera medicinalstyrelsen. Det visar sig nämligen, att medicinalstyrelsen ställt sig synnerligen positiv till motionens alla väsentliga uppslag. Det är endast några få frågor, där styrelsen har en något avvikande mening. Jag vill som hastigast omnämna dessa.

Medicinalstyrelsen anser, att en ändring i nu gällande ordning vad beträffar rättssäkerheten inte skulle behöva ifrågakomma, då det inte kunnat påvisas, att några rättskränkningar förekommit. Nu är det en mycket svår fråga att avgöra, huruvida dylika rättskränkningar förelegat. Då i brev eller på annat sätt dylika påtalats, härstamma nämligen påståendena härom från patienterna själva, som man kanske kan anse jäviga på grund av deras sjukdom. Vi ha därför i vår motion påpekat, att enbart förekomsten av en sådan inställning hos patienterna eller allmänheten, att rättskränkningar *kunna* förekomma, borde vara anledning nog att vidtaga de ändringar i fråga om kontrollen som vi föreslagit, nämligen inrättandet av lokala förtroende- och kontrollnämnder. En sådan anordning, som ju tidigare beslutats för fångvårdens vidkommande, skulle säkerligen vara till stor nytta för personalen och även för sjukvården i och för sig, i det att den skulle verka lugnande på de patienter som i detta avseende

Motion angående den psykiska hälso- och sjukvårdens planering och organisering. (Forts.)

äro oroliga. Jag kan dessutom också meddela, att vårt förslag i detta fall grundar sig på en mycket stor auktoritet, nämligen överläkaren vid Beckomberga sjukhus.

En annan fråga, där medicinalstyrelsen gör gällande en avvikande mening, är den om uppdelningen av patienterna i rums- och salspatienter. Medicinalstyrelsen hävdar, att rumspatienterna utgöra en så förvinnande liten del av det samlade patientantalet, att frågan inte har någon praktisk betydelse. Medicinalstyrelsen tillägger dessutom, att man nu är i färd med att minska skillnaden i vårdförhållanden för rums- och salspatienter, i synnerhet vad kosten angår, i det att man avser att genomföra en enhetskost för båda kategorierna.

Det är möjligt, att denna uppdelning av patienterna inte har så stor praktisk betydelse, men rent principiellt sett anse vi dock att det är viktigt att den avskaffas, då den ger en anstrykning av klasskillnad, vilken måste betraktas såsom oegentlig och som i varje fall inte har någon som helst betydelse ur vårdsynpunkt.

Medicinalstyrelsen anser också, att de i motionen uttryckta farhågorna i fråga om familjevården äro överdrivna. I detta fall skulle jag vilja framhålla, att jag anser att sinnessjukvården inte bara borde kontrollera dem, som befinna sig i familjevård, men tidigare varit intagna på sinnessjukhus, utan kontrollen borde även omfatta alla de mer eller mindre efterblivna människor, som av någon myndighet eller på annat sätt blivit utplacerade hos lantbrukare eller andra ute i bygderna. Alla dessa borde ställas under en effektiv kontroll, och dessutom borde deras ekonomiska förhållanden bli föremål för undersökning. Visserligen förklarar medicinalstyrelsen, att det är meningen att införa en sorts flitpenning för dem, som utföra arbete, men vi anse att de borde för sitt arbete få en betalning, som står i överensstämmelse med deras arbetsprestationer.

I övriga frågor finns ingenting att andraga, då medicinalstyrelsen, som sagt, delar motionens synpunkter och ansluter sig till dess förslag. Jag skulle endast i fråga om platsbehovet vilja göra en liten komplettering till motionen, och det är att utökningen av vårdplatsernas antal måtte ske så effektivt och så hastigt som möjligt för att avbörda våra ålderdomshem de många, såsom en läkare anger, tusentals sinnessjuka patienter, som där vårdas av helt okvalificerad personal.

Då medicinalstyrelsen alltså ställt sig så förstående till de förslag, som framföras i motionen, men utskottet enligt min mening inte på ett riktigt sätt i sitt utlåtande refererat styrelsens yttrande, skall jag be att få citera slutklämman i detta yttrande. Sedan medicinalstyrelsen räknat upp en del av motionens förslag, avslutar den sitt yttrande på följande sätt: »Förutom de uppslag som ovan behandlats innehåller motionen ett stort antal förslag till förbättringar på sinnessjukvårdens olika områden, utökning av personalen, överförande av en del av läkarnas arbete på skrivbiträden, förbättrande av hjälpmedlen för objektiv diagnostik, förbättrad psykopatvård, införande av skyldighet för enskild och offentlig arbetsgivare att rekrytera viss procent av de anställda bland psykiskt partiellt arbetsföra» etc. Vidare heter det: »Sammanfattningsvis får styrelsen anföra, att tillgodoseendet av den statliga sinnessjukvårdens och sinnesslövärdens starkt uttalade behov av betydligt utökad antal platser, av flera läkare, av bättre teknisk utrustning av sjukhusen och av bättre utbildning av personalen äro de frågor, som ivrigast poeka på sin lösning. Styrelsen ansluter sig på dessa punkter till av motionen uttalade önskemål.»

På grund av medicinalstyrelsens sålunda uttalade anslutning till de krav, som framföras i vår motion, anse vi oss inte ha någon anledning att här ställa något

Motion angående den psykiska hälso- och sjukvårdens planering och organisering. (Forts.)

yrkande, utan jag ber, herr talman, att få uttrycka den förhoppningen, att de uppslag, som vi givit, komma att bli föremål för undersökning i samband med de utredningar som pågå. Jag tror att det är så mycket mer berättigat att hysa förhoppning om att så kommer att ske, som medicinalstyrelsen intagit en så positiv ställning till vår motion som den gjort.

Herr **Jönsson** i Rossbol: Herr talman! Motionären säger här, att han är förvånad över det sätt, varpå utskottet har refererat medicinalstyrelsens yttrande. Jag vill i anledning därav framhålla, att utskottet på väsentliga punkter återgivit medicinalstyrelsens yttrande, och utskottet anser, i likhet med medicinalstyrelsen, att en hel del återstår att göra på hithörande område. Men utskottet erinrar samtidigt i sin motivering om att nästan hela detta frågekomplex för närvarande är föremål för statliga utredningar och säger: »Att då tillsätta en ny utredning med så vittomfattande program, som i motionen förutsättes, synes utskottet icke kunna leda till en snabbare lösning av frågorna utan snarare tvärtom.»

Det är således av dessa skäl som vi inom utskottet icke ha kunnat tillstyrka motionen. Vi ha med andra ord ansett, att om de utredningar, som nu äro igångsatta, icke skulle täcka samtliga de önskemål, som kunna anmäla sig — såsom här skett dels i motionen, dels i medicinalstyrelsens yttrande — så kan man, såsom läkarförbundet påpekar i sitt remissvar, senare upptaga dessa frågor till prövning.

Även landstingsförbundet, som väl får anses vara kapabelt att bedöma dessa förhållanden, har av samma skäl avstyrkt motionen.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Osterman**: Herr talman! Jag vill bara begagna tillfället att deklarerera min anslutning till det lofvärda syfte, som ligger bakom denna motion, nämligen en förbättring av sinnessjukvården. Det kan säkert göras rätt mycket på detta område, och en del av de frågor, som ventileras i motionen, ha redan varit föremål för diskussion bland sinnessjukvårdens målsmän, framför allt det centrala spørsmålet om anskaffande av flera vårdplatser men även frågan om en reviderad sinnessjukvårdslagstiftning, eventuellt med bestämmelser om ökad lokal kontroll, och frågan om hjälpverksamhetens utbyggnad.

Emellertid håller ju medicinalstyrelsen för närvarande på och utreder flera av dessa frågor, och riksdagen har bl. a. i år fattat beslut om inrättande av tre särskilda överläkartjänster för hjälpverksamheten. Det är medicinalstyrelsens mening, att denna organisation skall utbyggas med ungefär tre tjänster om året, så att till slut varje sjukhus får särskilda hjälpverksamhetsläkare. Medicinalstyrelsen överarbetar nu också sin tioårsplan för anskaffande av åtskilliga tusen vårdplatser.

Under sådana förhållanden är det kanske onödigt att nu sätta i gång en så omfattande utredning, som motionärerna här önska. Det är nog bättre att först lösa en del av de problem, som redan äro föremål för utredning, och sedan se efter, om man bör sätta till en ytterligare utredning för de problem som återstå.

Innan jag slutar, skulle jag vilja beröra en annan punkt i motionen, nämligen frågan om personalutbildningen. Därvidlag har medicinalstyrelsen kommit ganska långt i sitt utredningsarbete, och det kan redan nu sägas, att grundutbildningen för denna personal kommer att förbättras och att även den högre utbildningen kommer att tillgodoses på ett sådant sätt, att rekryteringen av

Motion angående den psykiska hälso- och sjukvårdens planering och organisering. (Forts.)

förmanstjänsterna i stor utsträckning skall kunna ske bland sinessjukvårdspersonalen i underordnad ställning.

I detta läge är det väl inte anledning, åtminstone inte ännu, att begära någon ny utredning.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11.

*Motion om
framläggande
av en plan för
utveckling och
inriktning av
landets pro-
duktiva resur-
ser m. m.*

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 15, över motion om framläggande av en plan för utveckling och inriktning av landets produktiva resurser m. m.

I motionen II: 296 hade herr *Hagberg* i Luleå *m. fl.* hemställt, dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa, att så snart ske kunde och senast vid 1947 års lagtima riksdag en plan framlades för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser, i vilken samhällsekonomiska plan den direkta statsbudgeten inginge som en reglerande och balanserande faktor, samt att i fortsättningen regelbundet framlades dylika planer, dels ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag angående inrättande av ett permanent statligt planeringsverk eller planeringsinstitut för uppgörande av de nödvändiga planerna och prognoserna för samhällsekonomiens utveckling.

Utskottet hemställde, att motionen II: 296 ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Kempe**: Herr talman! I en motion har den kommunistiska gruppen föreslagit, dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att så snart ske kan och senast vid 1947 års lagtima riksdag en plan framlägges för utvecklingen och inriktningen av landets produktiva resurser, i vilken samhällsekonomiska plan den direkta statsbudgeten ingår som en reglerande faktor, samt att i fortsättningen regelbundet framläggas dylika planer, dels ock att riksdagen hemställer om förslag angående inrättande av ett permanent statligt planeringsverk eller planeringsinstitut för uppgörande av de nödvändiga planerna och prognoserna för samhällsekonomiens utveckling.

Emellertid har utskottet yrkat avslag på denna vår motion, vilket i högsta grad förvånar mig, då denna fråga tillhör en av efterkrigsprogrammets kanske viktigaste ingredienser eller riktlinjer. Frågan kan inte viftas bort, om man menar allvar med att genomföra efterkrigsprogrammets rekommendationer i fråga om den fulla sysselsättningens politik, då en sådan politik, så vitt jag förstår, icke kan genomföras utan en planering av den svenska ekonomien.

I inledningen till arbetarrörelsens efterkrigsprogram heter det bland annat: »Den huvuduppgift, som förestår, är att samordna den ekonomiska verksamheten till en planmässig hushållning, så att arbetskraft och materiella tillgångar stadigt utnyttjas för en effektiv produktion. En sådan samordning bör ske under samhällets ledning och med sådan inriktning, att enskilda intressen underordnas de mål, som samfällt eftersträvas.» Utgå vi ifrån de förhållanden som nu existera inom vårt samhälle, skola vi finna, att det råder anarki i stället för planmässig ekonomisk hushållning. Arkitekt Uno Åhrén konstaterar också detta i sin bilaga till bostadssociala utredningens senaste betänkande, däri han anför följande synpunkter: »Ekonomiskt oförnuft karakteriserar i stor utsträckning vårt samhällsbyggande. Bristande ändamålsen-

Motion om framläggande av en plan för utveckling och inriktning av landets produktiva resurser m. m. (Forts.)

lighet i lokaliseringen av företag och befolkning samt bristande förutseende och effektivitet i samhällsplaneringen innebär en rationell misshushållning av stora mått.»

Var och en som objektivt värderar läget måste ge arkitekt Åhrén rätt i hans karakteristik av samhället. Den nuvarande produktionsordningen är planlös. Produktionsmedlen ha utvecklats, men produktionen är icke anpassad till behovet utan till marknaden, vilket innebär att det kan vara överflöd av en vara som befolkningens majoritet helt enkelt är i avsaknad av. Enskilda företag upprättas eller utvidgas utan hänsyn till de övriga produktionsföretagen. Anpassningen till de samhälleliga förhållandena sker endast i den mån de privatkapitalistiska företagen kunna inhösta riklig profit. Under högkonjunkturen, då det är ont om arbetskraft, koncentreras den industriella utvecklingen till storstäderna och de större tätorterna, vilket medför en kännbar avfolkning av landsbygden.

Näringslivet utvecklas under nuvarande förhållanden synnerligen ensidigt och mekaniskt. Vi ha orter, där det i huvudsak finns metallindustri, och andra orter med enbart pappersindustri, sågverks- eller textilindustri. Vid konjunkturväxlingar bli under nuvarande privatkapitalistiska förhållanden hela orten och befolkningen beroende av dessa förhållanden. Inträder arbetslöshet inom den eller den industrien, drabbas såväl kommunen som de enskilda medborgarna av inkomstminskning, som för alla parter kan få vittgående konsekvenser. Arbetslöshetsöarna i Norrland utgöra i detta fall avskräckande exempel.

Även ur befolkningspolitiska synpunkter är denna planlöshet ofördelaktig. Med ett ensidigt näringsliv följer exempelvis, att på en textilort kvinnoöverskott uppstår och på en ort med i huvudsak tung metallindustri överskott på män. Även om ingen katastrof har inträffat på detta område, kan det vara intressant att med ett par exempel belysa detta förhållande. Borås är en mycket känd textilstad. Vid valet år 1944 funnos i denna stad 14 927 röstberättigade män men inte mindre än 18 306 kvinnor. I Trollhättan voro motsvarande siffror 6 831 män och 6 279 kvinnor, i Älvdals-Nyeds härad i Värmland 10 202 män och 9 302 kvinnor.

I ett modernt demokratiskt samhälle kunna inte dessa missförhållanden i fortsättningen nonchaleras, utan man måste även från befolkningspolitiska synpunkter planera industriens inriktning och placering. Anarkien avspeglas också i den konkurrens som förekommer mellan kommunerna för att dra till sig den ena eller den andra industrien. Här kommer överbudandets politik till speciell användning. Från min egen hemstad kan jag meddela, hur Karlstad stad i konkurrens med Uddevalla satsade en och en halv miljon kronor för att få behålla Karlstads mekaniska verkstad.

Industrikapitalet drar således stora fördelar av kommunernas tvekamp, vilket skattebetalarna dyrt får betala. Jag är inte förvånad över denna konkurrenskamp mellan kommunerna för att dra till sig skatteobjekt, men nog måste vi som allmänt omdöme säga, att det är en osund kamp som snarast möjligt borde likvideras. Följer man efterkrigsprogrammets anvisningar i detta fall, kan man t. o. m. inom ramen av de nuvarande produktionsförhållandena åstadkomma en viss planmässig inriktning, då det gäller att bygga nya företag eller utvidga andra.

Det är dock nödvändigt att komma bort från anarkien och den ekonomiska misshushållningen, om vi skola kunna förverkliga den fulla sysselsättningens politik. Det bör vara möjligt att fastställa produktionskrafternas storlek i förhållande till behovet inom praktiskt taget alla näringsgrenar, i fråga om såväl produktion av konsumtionsvaror som produktionsmedel. Av den anledningen

Motion om framläggande av en plan för utveckling och inriktning av landets produktiva resurser m. m. (Forts.)

äro vi, då det gäller den ekonomiska politiken, intresserade av att i praktiken genomföra efterkrigsprogrammets anvisningar. Ty i samma mån som vi bättre utnyttja de materiella tillgångarna i vårt land och tillvarataga arbetskraften på ett rationellare sätt än vad som nu sker ökas också betingelserna för att i snabbt tempo åstadkomma en väsentligt höjd levnadsstandard för de breda folklagren.

Detta betyder självklart en planmässig ekonomisk hushållning, där det enskilda intresset får underordna sig samhällsintresset. Den industriella, tekniska och samhälleliga utvecklingen nödvändiggör i dag att de materiella resurserna och arbetskraften tillvaratagas på ett betydligt effektivare sätt än vad den privata kapitalismen med sina monopol, truster och karteller kan göra. Den privatkapitalistiska produktionsordningen har — det bevisar inte minst dagens debatt kring socialiseringsspörsmålen — sett sina bästa dagar. Den har, kan man säga, fyllt sin historiska uppgift, och det gäller nu att ge den ekonomiska utvecklingen en form, som bättre motsvarar tidens krav och som kan tillförsäkra medborgarna i vårt samhälle en högre levnadsstandard och ekonomisk och social trygghet.

Behovet av en sådan planering av den ekonomiska och industriella utvecklingen i vårt land, som vi föreslagit i vår motion, bör enligt min mening bland framstegsvänligt folk stå utanför all diskussion. De yttranden, som gjorts i anledning av motionen, ha dock varit negativa, något som i hög grad förvånar mig. Konjunkturinstitutet yttrar sig icke om den politiska eller organisatoriska sidan av saken, vilket ju är huvudfrågan i denna diskussion, utan endast om själva planeringsinstitutet, vilket är en underordnad fråga. Industriförbundet tror, att motionens förslag är praktiskt ogenomförbart — ett sådant uttalande från industriförbundets sida förvånar kanske ingen. Kooperativa förbundet är pessimistiskt och framhåller, att vårt folkhushåll är alltför mycket beroende av världsmarknadens växlingar och att de åtgärder, som rekommenderas i motionen, inte skulle verka befrämjande, när det gäller att åstadkomma en effektiv beredskap mot en ekonomisk kris. — Denna tolkning är naturligtvis felaktig, då endast länder med planhushållning kunna effektivt motverka en ekonomisk kris. Vidare säger lantbruksförbundet, att det för sin del inte kan finna några fördelar med förslaget, och RLF ställer sig avvaktande. Dessa yttranden avslöja, att vederbörande icke varit intresserade av att tränga djupare in i detta viktiga problem, utan ha sett mer ytligt på frågan.

Landsorganisationen däremot är positivt inställd och anser, att kravet på en långsiktig planering av samhällsekonomin bör tillgodoses. Man säger emellertid, att förutsättningar för närvarande icke föreligga för en detaljerad långtidsplanering av hela näringslivet.

Slutligen några ord med anledning av utskottets utlåtande. Utskottet bygger i huvudsak sitt utlåtande på de yttranden, som jag här refererat. Utskottet vill ha en planering i stort, men tror att detta syfte kan nås på ett betydligt enklare sätt än som i motionen föreslagits. På vilket sätt utskottet vill lösa frågan, framgår emellertid inte av utskottsutlåtandet. Kanske utskottets ärade talesman skulle vilja vara vänlig och ge kammaren närmare upplysning på den punkten?

I övrigt kan man inte tolka utskottets utlåtande på annat sätt än att det genom allmänna fraser söker komma bort från att direkt taga ställning till vad efterkrigsprogrammet anvisar i fråga om en långsiktig plan för den svenska ekonomin. Ja, hela yttrandet strider mot tanken på en samhälleligt planerad behovsproduktion.

Utskottet erinrar slutligen om att riksdagen under de senaste åren begärt

Motion om framläggande av en plan för utveckling och inriktning av landets produktiva resurser m. m. (Forts.)

utredning bl. a. om åtgärder mot landsbygdens avfolkning, om samhällsplanering och om befolknings- och näringsförhållandena i Sverige, och det säger att man bör avvakta dessa utredningar, innan ytterligare åtgärder vidtagas. Med dessa, låt oss säga respektlösa ord avstyrker utskottet motionen.

Till dessa senare argument vill jag endast framhålla, att de utredningar, som av riksdagen tidigare beslutats, inte stå i motsättning till vad vi föreslagit, vilket närmast skulle kunna karakteriseras såsom ett nödvändigt komplement till dessa. Utskottet hade enligt min mening haft möjlighet att falla tillbaka på tidigare beslut i denna riktning och hade således utan några som helst betänkligheter kunnat bifalla motionen. Ett bifall till motionen hade säkerligen påskyndat de utredningar, som riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställt om. Jag hoppas dock, att de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet icke tagit allt för starkt intryck av de borgerliga opponenterna mot samhällsplanering, då dessa nu faktiskt lyckats få ett enhälligt utskott att avslå en motion, som i huvudsak är utformad i linje med efterkrigsprogrammet.

Sedan utskottet avgivit sitt yttrande har i pressen meddelats att justitieministern inom kort skall tillkalla sakkunniga för utredning av frågan om samhällsplanering. Vi ha ännu inte sett direktiven, men det vore väl inte alldeles omöjligt att utvidga dem till att även omfatta de problem, som framförts i den motion vi nu behandla. Om icke direktiven redan äro klara, skulle jag vilja hemställa till justitieministern att taga under övervägande, om man icke i samma utrednings direktiv kunde inrymma frågan om planeringen och inriktningen av landets produktiva resurser, i vilken plan den direkta statsbudgeten ingår som en reglerande och balanserande faktor.

Till sist, herr talman, vill jag understryka den stora betydelsen av att efterkrigsprogrammet, vilket för övrigt numera också utgör regeringens s. k. handlingsprogram, genomföres i det tempo som de objektiva betingelserna möjliggöra. Varje tempoförlust får det arbetande folket dyrt betala.

Med vad jag här anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till motionen II: 296.

Herr **Jönsson** i Rosshol: Herr talman! Vid utskottsbehandlingen av föreliggande motion remitterades den till konjunkturinstitutet, industriförbundet, Kooperativa förbundet, landsorganisationen, lantbruksförbundet och Riksförbundet landsbygdens folk, och samtliga hörda organisationer ha avstyrkt motionen. Den kan således inte vara fullständigt överensstämmande med efterkrigsprogrammet, som herr Kempe säger, då till och med LO avstyrkt motionen.

I sin motivering har industriförbundet framhållit, »att vårt land icke är någon isolerad ekonomisk enhet med obegränsade möjligheter till autonom långsiktig planeringspolitik». Vi kunna kort och gott säga, att den av motionärerna begärda planeringen kanske är genomförbar i en totalitär storstat, som är oberoende av utlandet, vilket väl icke är fallet i vårt land.

Jag skall inte ytterligare processa med motionärerna, utan jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Kempe**: Herr talman! Jag vill bara kort gemäla att jag hoppas, att utskottets talesman inte talade på alla utskottsledamöternas vägnar, utan framförde sin personliga åsikt, då han framhöll, att en sådan planering, som vi begärt, endast skulle kunna genomföras i en totalitär stat. Bara det yttrandet visar ju, att vederbörande icke trängt in i problemet.

Jag tror, att vi alla med eller mot vår vilja tvingas in på en väg, som leder

Motion om framläggande av en plan för utveckling och inriktning av landets produktiva resurser m. m. (Forts.)

till planering av ekonomin, såväl på det industriella området som på övriga. Utvecklingen för dithän, och vilja vi i framtiden motverka kriser, kunna vi ju inte göra det bättre än genom att planera. Det är väl ganska naturligt att samhället, när det gäller industriens utveckling och utbyggnad, bör likvidera den anarki, som faktiskt råder, och planera inriktningen så att inte dessa komplikationer uppstå, som jag i mitt föregående anförande gav exempel på.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kreditgivning till Finland;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46 till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete; och

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till konjunkturinstitutet för budgetåret 1946/47.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Föredrog statsutskottets utlåtande, nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn jämte i ämnet väckta motioner.

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under femte huvudtiteln, punkterna 100 och 101, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1946/47 beräkna dels till fria sommarresor för barn ett förslagsanslag av 1 250 000 kronor, dels ock till bidrag för sommarkolonier ett reservationsanslag av 200 000 kronor.

Därefter hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 233, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 29 mars 1946, föreslagit riksdagen att dels godkänna de förslag till åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn, som i propositionen framlagts, dels medgiva, att Kungl. Maj:t eller den myndighet, Kungl. Maj:t bestämde, finge utfärda de föreskrifter, som kunde bli erforderliga för genomförandet av de framlagda förslagen, dels ock under femte huvudtiteln för budgetåret 1946/47 anvisa till Fria resor för barn ett förslagsanslag av 3 000 000 kronor, till Bidrag till husmoderssemestern ett förslagsanslag av 1 100 000 kronor och till Bidrag till driften av barnkolonier m. m. ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehäft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Svenson m. fl.* (I: 315) och den andra inom andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga och fru *Gustafson* (II: 480), i vilka hemställdes, att riksdagen måtte besluta att rätt till fria sommarresor skulle inträda, då familjens till statlig inkomst- och förmögenhetsbeskattning beskattningsbara belopp icke överstege 2 500 kronor, oberoende av den skattepliktiga förmögenhetens stor-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
lek, samt att anslaget till statliga driftbidrag till semesterhem skulle höjas till 250 000 kronor och att under rubriken Bidrag till husmoderssemestern skulle uppföras ett förslagsanslag av 250 000 kronor samt att därvid övriga i motionen framförda synpunkter måtte beaktas,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Arrhén* och *Löthner* (I: 330) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagård* (II: 507), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 233 måtte beakta de synpunkter som i motionerna anförts beträffande inkomstgränsen vid rätten till fria resor, bidrag till s. k. dagskolonier och administrationen av husmoderssemesterverksamheten,

dels ock en inom andra kammaren av fru *Johansson m. fl.* väckt motion (II: 506), vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att Kungl. Maj:t måtte beakta i motionen anförda synpunkter vid utfärdandet av de föreskrifter, som komme att bliva gällande vid förslaget genomförande, så att vid de enskilda semesterhemmen, som vore beroende av landstingsbidrag (stad utom landsting) för att erhålla det statliga driftbidraget, detta måtte utgå för alla gäster som vistades i hemmen, samt att fria resor till av husmodern enskilt ordnad semester skulle utgå, där det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara beloppet ej överstege 2 500 kronor, och att som ytterligare villkor stadgades, att modern skulle ha va omvårdnad om ett minderårigt barn eller på grund av stor arbetsbörda eller klenhet efter särskild prövning befunnas vara i behov av semester.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte

I. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 315 och II: 480, I: 330 och II: 507 samt II: 506, i vad nämnda motioner avsåge inkomst- och förmögenhetsgräns för barns, vårdares och husmödrars rätt till fria resor, godkänna vad utskottet anført angående inkomst- och förmögenhetsgräns för rätten till dylika resor;

II. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 330 och II: 507, i vad de ej behandlats under I ovan, godkänna av utskottet i övrigt förordade förslag till åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

a) medgiva, att Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t bestämde finge utfärda de föreskrifter, som kunde bliva erforderliga för genomförandet av de av utskottet förordade förslagen,

b) till Fria resor för barn för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 000 000 kronor;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 315 och II: 480, i vad nämnda motioner avsåge anslagsfrågan, till Bidrag till husmoderssemestern för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 100 000 kronor;

V. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Bidrag till driften av barnkolonier m. m. för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor;

B. att motionen II: 506, i vad densamma ej behandlats under I ovan, måtte anses besvarad med vad utskottet anført.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Gränebo*, *Heiding*, *Rubbestad* och *Onsjö*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte

I. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 315

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.) och II: 480 samt II: 506 ävensom med avslag å motionerna I: 330 och II: 507, i vad nämnda motioner avsåge inkomst- och förmögenhetsgräns för barns, vårdares och husmödrars rätt till fria resor, godkänna vad i reservationens motivering anförts angående inkomst- och förmögenhetsgräns för rätten till dylika resor;

- II. i anledning — — — och barn;
- III. med bifall — — — 3 000 000 kronor;
- IV. med bifall — — — 1 100 000 kronor;
- V. med bifall — — — 1 000 000 kronor;
- B. att motionen — — — utskottet anför;

2) av herrar *Gunnar Andersson* och *Falla*, utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Fru **Johansson**: Det nu föreliggande förslaget om stöd till semesterverksamheten genom fria resor och driftbidrag till semesterhemmen hälsa vi naturligtvis med den allra största tillfredsställelse, då önskemål i dessa hänseenden under många år framförts av de socialdemokratiska kvinnorna. Det kanske dock tillåtes oss att göra några erinringar mot förslaget. Vi ha gjort det i vår motion, nr 506 i denna kammare, och vi ha gjort det på två punkter.

När det gäller de fria resorna går förslaget ut på att alla som resa till enskilda semesterhem skola kunna få fri resa, något som vi tacksamt notera, men för dem som själva ordna sin semestervistelse gälla andra föreskrifter för erhållande av resebidrag. Den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten får inte överstiga 2 500 kronor, och den skattepliktiga förmögenheten får ej överstiga 20 000 kronor. Mot detta ekonomiska villkor för erhållande av resebidrag ha vi ingenting att erinra, men det uppställs också såsom villkor, att husmodern skall ha omvårdnad om minst två minderåriga barn. Det är mot detta vi i vår motion vänt oss. Det skulle ju innebära att t. ex. husmodern i en familj med mycket små ekonomiska möjligheter men bara ett barn icke skulle kunna få denna fria resa, medan däremot husmodern i en familj med två barn, som kanske har förmånligare ekonomi, skulle kunna få den. Befolkningsutredningen har ju här ansett, att en viss arbetsprestation skall utföras, för att husmodern skall få sådana fria resor, men jag anser inte lämpligt att låta antalet barn vara avgörande vid bedömning av arbetsprestationen. Det är ju också så olika i olika familjer. Har man en gammal far eller mor att sköta, kanske arbetsprestationen blir lika stor som om man hade omvårdnad om två barn.

På den punkten har emellertid utskottet utlåtits sig ganska välvilligt; det tycker, att förslaget om att även familjer med ett barn skulle få åtnjuta fria resor är behjärtansvärt, men avslår det på grund av trafiktekniska svårigheter. Vi skola också låta oss nöja med vad utskottet i detta avseende sagt, och vi få väl försöka tro på trafiksvårigheterna. Om vi inte vilja tro på utskottet, måste vi ju ändå tro på järnvägsstyrelsen, som försäkrat utskottet, att kapaciteten icke är tillräcklig för en utvidgning av de fria resorna.

Även ett annat avsnitt av förslaget ha vi emellertid vänt oss mot, och det skulle jag nu vilja motivera litet närmare. Man har i dessa sammanhang rört sig med begreppet husmoder, och vi ha i motiveringen till det yrkande, vi ställt i vår motion, sagt att innebörden av detta begrepp borde bättre klargöras. På denna begäran har utskottet svarat: »Vad angår begreppet husmoder vill utskottet erinra, att enligt befolkningsutredningens förslag skall med husmoder avses varje kvinna, som förestår hushåll utan att vara anställd mot lön.» Denna definition synes mig alldeles för snäv i detta sam-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)

manhang, och jag tror också, att det skulle bli mycket svårt att ange, vem som sköter hushåll utan att därför erhålla lön. Vi ha i vår motion pekat på vissa fall där en kvinna förestår hushåll, där det finns barn att sköta. Skall en sådan husföreståndarinna anses som husmoder? En dotter t. ex., som vid moderns frånfalle övertar hushållsbestyren och som fått mat och husrum och kanske hjälp till kläder men inte någon lön och således skulle vara berättigad till bidrag och kunna få resa bort och få semestervila, skall man anse att hon är anställd med eller utan lön? Vi ha också, som vi påpekat i motionen, en hel del industriarbeterskor som gäster vid våra semesterhem, industriarbeterskor, som inte ha så hög lön att de ha möjlighet att kosta på sig en vistelse på pensionat för 7 à 8 kronor per dag. Det finns också många industriarbeterskor som ha omvårdnad om och få bekosta uppehälle för ett barn, vilket gör det omöjligt för dem att kosta på sig någon annan semester än den de kunna få vid våra semesterhem.

Vi kalla inte heller våra semesterhem för husmoderssemesterhem, utan för arbetarkvinnornas semesterhem. Med det mena vi, att alla arbetarkvinnor, som inte ha råd att bekosta någon annan semester, skola vara välkomna till våra hem. En mycket stor del av dem få friplatser, och de, som betala, betala sällan mer än 2 kronor per dag. Det gör att de få möjlighet att bekosta en sådan semestervistelse. Skall man nu, även när det gäller driftbidragen till semesterhemmen, räkna med utskottets husmodersbegrepp, betyder det att en stor del av våra gäster inte kunna erhålla statsbidrag.

Jag kan försäkra, att vi vid alla provningar av dem, som önska vistas på våra hem, alltid ta hänsyn både till det rena rekreationsbehovet och till det sociala behov, som talar för rekreationen. Jag tror också att det finns en tillräcklig garanti för att detta statsbidrag icke skulle missbrukas, i det att man icke kan få statsbidrag, om man icke erhållit ett landstingsbidrag om 1 krona per dag, eller, när det gäller person i stad utanför landsting, samma bidrag från stadsfullmäktige. Då landsting och stadsfullmäktige skola ge bidrag, göra de det sannerligen inte utan att ha vetskap om hur hemmen förvaltas och hur ställda fordringar uppfyllas. Med denna starka garanti skulle ingenting behöva hindra, tycker jag, att kammaren bifaller vad vi i motionen begärt, nämligen statsbidrag till alla gäster som vistas på våra hem.

Herr talman! Jag ber med vad jag här framhållit att få yrka bifall till första delen av klämman i motionen nr 506 i denna kammare, nämligen: »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte beakta i motionen anförda synpunkter vid utfärdandet av de föreskrifter, som komma att bli gällande vid förslaget genomförande, så att vid de enskilda semesterhemmen, som äro beroende av landstingsbidrag (stad utom landsting) för att erhålla det statliga driftbidraget, detta måtte utgå för alla gäster som vistas i hemmen.»

I detta anförande, varunder herr talmannen återtagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde fru *Nordgren*.

Fru **Gustafson**: Herr talman! Jag vill till att börja med säga, att jag i mitt anförande kommer att hålla mig till första delen av motionen nr 480 i denna kammare. Denna deklaration kan synas underlig, men det är så att motionen framlämnades den 30 april, då jag som många andra var ute på resa i landet. Innan jag reste, hade jag emellertid rådgjort med huvudmotionären i första kammaren om en del synpunkter, jag önskade framföra i motionen, och vilka grundade sig på erfarenhet av denna verksamhet, som vi följt under många år. Jag vill för min del ansluta mig till motionen i just detta stycke.

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)

I propositionen föreslås, och statsutskottet ansluter sig till detta förslag, att det statliga driftbidraget till semesterhemmen under 1947 skulle bli 100 000 kronor, visserligen ett förslagsanslag, som skulle kunna överskridas. Jag förstår inte denna beräkning. Befolkningsutredningen har kommit till ett förslag i denna del på 400 000 kronor, och dess uppfattning grundar sig på en utredning, som helt säkert inte svävar i luften. Jag måste, med den erfarenhet jag har, säga att förslagsanslaget på 100 000 kronor redan från början betydligt måste överskridas. Det räcker endast till 5 000 husmödrar med 10 dagars semester.

Jag vill erinra om att bland semesterhemsorganisationerna Socialdekomokratiska kvinnoförbundet har 22 semesterhem — som med en semestertid av 10 dagar under fyra månader kunna ta emot 4 000—5 000 gäster — Vita bandet har 16 semesterhem, Svenska landsbygdens kvinnoförbund har 3 eller kanske nu 4 hem, Röda korset, KFUK, frälsningsarmén, stadsmissionen och flera andra organisationer ha åtskilliga semesterhem, som kunna taga emot många hundratals husmödrar. Därtill kommer, att Göteborgs stad har stora semesteranläggningar vid Hindås. Stockholms stad börjar nu semesterhemsverksamhet å Lida gård i Roslagen, och allt flera landsting ha redan genom särskilda kommittéer inlett semesterverksamhet för husmödrar. Alla dessa semesterhem ha sådana gäster, att de till 90 procent fylla villkoren för erhållande av driftbidrag. Jag anser, att det är klokt att redan från början räkna med detta och kalkylera med driftbidrag som äro något så när tillräckliga. Därför, herr talman, vill jag i denna del av utskottets utlåtande, punkt IV, yrka på höjning av förslagsanslaget till 1 250 000 kronor.

I motionens andra del uttalas bekymmer över att socialstyrelsen skulle vara tillsynsmyndighet. Jag tillåter mig, herr talman, ett par citat ur motionen: »Det kan emellertid på goda grunder ifrågasättas huruvida en sådan anordning är den för verksamheten mest gagnande och ändamålsenliga. Man kan befara att med socialstyrelsen som högsta myndighet följer en centralisering och likriktning av semesterverksamheten, som förkväva initiativet och intresset ute bland de verkande krafterna. Det föreligger risk att hänsyn ej kommer att tagas till skiftande lokala förhållanden och att föreskrifter i detalj komma att göra arbetet tungrott och tidsödande.»

Det kan synas vara hårda ord, men detta är säkerligen riktigt. Semesterhemmen ha byggts upp genom mödosamt arbete och uppoffringar av socialt ansvariga kvinnor, och bekymren för att hålla hemmen i gång äro ofta oerhört pressande. Många av hemmen äro kanske enkla till sin inredning, men husmödrarna trivas där storartat i den vänliga och glada miljö, som alltid möter dem. Vi äro nu oroliga för att socialstyrelsen kan utfärda föreskrifter, som göra det omöjligt att fortsätta denna verksamhet; det kan komma en fröken från socialstyrelsen på inspektion och finna, att köket är bristfälligt inrett, att golven inte äro linoljade, att kanske några rum äro överbelagda med hänsyn till kvadratmeter och kubikmått, varefter villkor fastställas, som ledningen inte orkar med och driftbidraget indrages. Det är av denna anledning vi oroas för att saken skall överlämnas till en myndighet, som inte har den ringaste erfarenhet av denna verksamhet, som pågått i årtionden och efter hand blivit allt mer och mer intensifierad.

Vad vilja vi då sätta i stället? Vi ge herr statsrådet en liten erinran och hoppas att den åtminstone skall bli övervägd, när man nu går att dra upp riktlinjerna för beviljandet av statsbidrag. Vi hänvisa till att det finns en statlig nämnd på sju personer, fritidsnämnden, som har att föreslå fördelning ur fonden för friluftslivets främjande. Den har under senare år kommit i kontakt med de flesta semesterhem i landet. Den har erfarenhet framför allt av att noga avväga olika ansökningar om bidrag ur fonden för att igångsätta se-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
mesterhem. Jag vill erinra om att under budgetåret 1944/45 anslogs ur denna fond på 750 000 kronor inte mindre än 365 000 kronor till semesterhemsorganisationer, som dels ville sätta i gång nya semesterhem, dels ville ombygga, utvidga och göra sin kapacitet större för att kunna ta emot ett ökat antal husmödrar.

Här har man således redan fått ett gott samarbete till stånd med dessa hemsledningar, och kan en fritidsnämnd fördela så stora pengar och noggrant sätta sig in i hemmens verksamhet och deras önskemål — för att inte nämna flera andra argument — så är det väl inte större svårighet för denna nämnd än för en byrå eller en byrådirektör i socialstyrelsen att efter ansökan och prövning också kunna fördela statsbidraget.

Jag har velat alldeles särskilt framhålla detta därför att det som ett argument emot fritidsnämnden i detta sammanhang anförts, att den inte har kansli, inte någon byrå och inte är tillräckligt administrativt organiserad. Jag vill framhålla att nämnden arbetar fritt, utan all byråkrati och utan stora kostnader för statsverket, men med ledamöter som ha en erfarenhet av verksamheten som socialstyrelsen alldeles saknar. Jag har dock i denna del, herr talman, intet yrkande men har velat framföra dessa synpunkter. Jag hemställer och hoppas att herr statsrådet, när slutgiltiga råd och anvisningar skola ges, kommer att i någon mån beakta vad jag här anför.

Häruti instämde herr *Johnsson* i Stockholm.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Det är nu många år sedan dessa fria resor för barn i städer och tätorter blevo genomförda i vårt land. Jag väckte i det sammanhanget en motion om att även landsbygden skulle komma in under samma bestämmelser. Detta mötte då ett visst motstånd, tidningarna kastade sig över mig och sade att det var en mycket fräck motion jag kommit med — man visste inte hur hårda ord man skulle använda mot min inställning.

För min del ansåg jag att rättvisesynpunkten dock var det enda bärande, och nu kan man glädjas åt att statsrådet lagt fram denna rättvisa sak, som man tidigare har väntat på; nu ligger alltså förslaget färdigt för riksdagen. I fråga om en viss punkt skulle jag emellertid vilja göra en erinran, nämligen beträffande förmögenhetsgränsen, som man satt till 20 000 kronor. Det är klart att med det försämrade penningvärdet och de senare årens höjda taxeringsvärden 20 000 kronor inte är någon förmögenhet att tala om. En jordbrukare som har sin lilla fastighet med tillhörande kreatur och redskap blir genom denna bestämmelse utestängd från möjligheten till dessa fria resor. Därför bör uttalandet om skattepliktig förmögenhetsgräns helt och hållet strykas, vilket vi också föreslagit i en motion.

Utskottet åberopar i ett uttalande »järnvägsstyrelsens farhågor, att järnvägarnas kapacitet icke vore tillräcklig för en mera avsevärd ökning av de fria resorna instundande sommar». Den där visan har järnvägsstyrelsen sjungit på i så många år att jag trodde man nu glömt bort melodien, men det tycks, man inte ha gjort utan använder den fortfarande. Jag är alldeles säker på att dessa resor kunna placeras under veckans dagar på sådant sätt, att inte lördagar, söndagar och måndagar bli för hårt belastade. Jag är också alldeles säker på att den utökning av trafiken, som skulle bli följden om man tar bort förmögenhetsstrecket, inte inverkar på något besvärande sätt. Och under tiden skulle man kunna arbeta på att skapa vidare perspektiv för att göra största möjliga rättvisa då det gäller de fria resorna för barnen.

Anslaget till semesterhem vill jag inte yttra mig om, då nu både fru Jo-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
hansson och fru Gustafson berört den frågan. Vad jag närmast velat beröra är förmögenhetsgränsen vid 20 000 kronor, som jag anser bör tagas bort, och vidare vill jag uttala min stora tillfredsställelse över att det förslag, som jag fått så många spalter ovet för i tidningarna, när jag motionerade i frågan, nu blivit förverkligat. Jag ber att få uttala min tacksamhet till föredragande statsrådet för att han just i dessa frågor anlagt rättvisesynpunkter. Få vi som sagt bara bort förmögenhetsgränsen ha vi likställt stad och landsbygd i detta avseende, vilket man har anledning uttala verklig tillfredsställelse över.

Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till den reservation som är fogad till statsutskottets utlåtande.

Herr **Hagård**: Herr talman! Verksamheten på detta område har ju svällt ut betydligt och avsikten är nu bl. a. att utöka möjligheterna så avsevärt, att efter detta inte bara fria resor ifrån städer och tätorter till landsbygden utan också resor från landsbygden till tätorterna skola allmänt tillåtas. Ovillkorligen uppställer sig då frågan, hur detta skall organiseras, vilken administrativ apparat som här skall engageras. Det föreligger bl. a. ett prövningsmoment på grund av den ifrågasatta inkomstgränsen, och så gott som vartenda fall måste underkastas granskning. Detta medför, herr talman, ett nytt och extra arbete i kommunerna och även i den centrala apparaten, som blir ganska betungande.

För min del har jag ansett att när 90 procent av alla familjer med minst ett barn kunna komma i åtnjutande av ifrågavarande förmån, måste man allvarligt tänka efter om det verkligen är praktiskt och riktigt att hålla på behovsprövning av hela klientelet. Jag har kommit till den slutsatsen att man helt enkelt måste dra ett streck över detta och låta alla passera utan att behöva underkastas denna rätt så komplicerade prövning. Man kan också tänka sig att av de 10 procent, som faktiskt återstå och som inte skulle kunna komma i åtnjutande av denna förmån, ett stort antal aldrig kommer att använda sig av förmånen i fråga, och detta har stärkt mig i den uppfattningen, att man här helst borde göra en ändring så radikal, att man inte hade någon inkomstgräns alls. Emellertid har jag inte velat gå så långt i den motion jag avlämnat, att jag föreslagit detta under det budgetår som närmast stundar, främst emedan järnvägsstyrelsen förklarar att kapaciteten hos den rullande materielen inte är tillräcklig för att kunna tåla en sådan påfrestning. Därför har jag menat att man kunde låta saken anstå detta år men sedermera ta upp frågan om uteslutande av behovsprövningen.

Jag finner emellertid nu att reservationsvis framförts en synpunkt, som går delvis i den riktningen och som minskar arbetet med denna prövning, och därför anser jag mig vara oförhindrad att biträda reservationens yrkande om borttagande av förmögenhetsgränsen.

Beträffande en annan punkt, som jag varit inne på i motionen, nämligen koloniverksamheten, har statsutskottet inte vårdat sig så mycket om den synpunkten, att dagskolonier möjligen vore något som kunde förordas i detta sammanhang. Hur är det med koloniverksamheten för närvarande? Jo, den innebär att man skall uppföra särskilda byggnader för verksamheten, som utnyttjas i bästa fall tre å fyra månader per år — i övrigt stå de alldeles tomma. Systemet med dagskolonier innebär däremot att man morgon och kväll flyttar barnen ut till en plats, där de kunna vara i trygghet under dagens lopp. Det innebär också att i många hem, där man har en viss tvekan när det gäller att sända ut sina barn på kolonier, denna möjlighet lättare kan anammas, särskilt i fråga om yngre barn, framför allt kanske de i förskolåldern. Jag förmenar att statsutskottet haft anledning att närmare gå in på detta. När

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)

statsrådet inte heller ansåg sig böra göra det, trots olika påpekanden som lämnats i remissyttranden på den punkten, förmodar jag det blir anledning för oss att återkomma. Systemet med dagskoloni innebär nämligen en rationalisering och ett förbilligande av koloniverksamheten.

Beträffande sedan den tredje punkten, där jag framfört en särskild mening, nämligen i fråga om organisationen av husmoderssemesterverksamheten, är det ju ganska betecknande för oss här i vårt land, att så snart vi skapat en ny verksamhet vi prompt skola ha ett nytt organ också, ny styrelse och ny nämnd. Och särskilt angeläget tycks detta vara på det sociala området. Detta är någonting som statsmakterna — i varje fall tidigare — vänt sig ganska bestämt emot. Jag har inte kunnat förstå varför man från Kungl. Maj:ts sida velat försöka skapa ett nytt organ för husmoderssemestrarna, nämligen husmoderssemesternämnden. Det har visserligen sagts att man skulle kunna, åtminstone tills vidare, nöja sig med att anförtro dessa speciella uppgifter åt hemhjälpstyrelsen, och det är gott och väl. Men samtidigt kräver man i alla andra fall tillställande av husmoderssemesternämnd.

Nu har statsutskottet på den punkten enligt mitt förmenande förfarit riktigt, då det sagt ifrån att det må vara landstingen obetaget att hänskjuta dessa uppgifter till vilket existerande organ landstinget finner lämpligt. Det innebär emellertid, inom parentes sagt, ett underkännande av landstingens verksamhet, då man i propositionen förklarar att landstingen sakna förutsättningar i sin nuvarande organisation att ta hand om dessa nya uppgifter. Jag förmenar att man inte får bortse ifrån att landstingen genom landstingens förvaltningsutskott dock ha hand om den viktiga verksamhet som gäller mödrar och barn, och vidare ha vi så sent som förra året bestämt att barnhemsverksamheten skall läggas under landstingens förvaltningsutskott.

Under sådana förhållanden är det enligt min mening omotiverat att skapa — i oträngt mål — nya organisatoriska apparater. När emellertid utskottet på den punkten tillgodosett mina synpunkter, har jag ingenting annat att göra, herr talman, än att yrka bifall till utskottets förslag i detta avseende, men beträffande inkomst- och förmögenhetsgränsen ber jag få yrka bifall till reservationen.

Herr Rubbestad: Herr talman! Jag skall begränsa mig till att bara yttra några ord i anledning av den reservation, under vilken mitt namn återfinnes. Jag vill då först säga att jag i likhet med herr Hansson i Skediga vill uttala tillfredsställelse över att nu i stort sett likställighet vunnits mellan befolkningen i tätorterna och den på landsbygden.

Det är endast på en punkt som jag i detta avseende har en avvikande mening och för denna har jag framför allt de skäl som herr Hagård nyss anförde i fråga om kontrollmöjligheterna och prövningen vid beviljande av fria semesterresor. Den prövning som här skall verkställas är ganska lätt, när det är fråga om ett inkomststreck, ty på kronodebetsdelarna finnas ju alltid en persons inkomster angivna, men däremot lär det icke alltid finnas uppgift om vederbörandes förmögenhetsvillkor på debetsdelarna. För att kontrollmyndigheten skall kunna pröva förmögenhetsvillkoren erfordras därför ofta ett intyg för personen i fråga, ett intyg som han måste skaffa från någon som känner hans förhållanden på ett intimt sätt, taxeringsnämnden eller andra, som äro väl insatta i hans ekonomiska omständigheter. Detta anskaffande av intyg kan medföra mycket besvär för vederbörande och även åsamka kontrollmyndigheten mycket besvär.

Det är därför jag menar att det kan räcka med *en* gräns härvidlag, och då är ingenting lämpligare än just inkomstgränsen. Jag är fullt medveten om att

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.) detta innebär en liten utökning av det klientel, som här kan komma i fråga. Men då man vet att här i landet dessvärre endast cirka 7 procent av befolkningen befinner sig i denna mera gynnsamma ställning att de ha förmögenheter på över 20 000 kronor, är det enligt min mening inte någon stor risk, om man låter även dessa 7 procent få denna möjlighet. Ty är det fråga om större förmögenheter komma dessa säkerligen att avkasta belopp, som överstiga den inkomstgräns som sättes, och därmed försvinna ju möjligheterna för vederhörande. Det är alltså främst ur praktisk synpunkt som jag anser, att den linjen bör följas, att man med andra ord slopar förmögenhetsstrecket och i stället går in för ett streck lika för alla, nämligen inkomststrecket vid 2 500 kr. beskattningsbart belopp. Det är detta reservationen syftar till, och till den herr talman, ber jag att få yrka bifall.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Man har redan i denna debatt uttalat sin tillfredsställelse över, att den motsättning i fråga om sommarresor för barn, som tidigare är kommit till synes i debatterna i kamrarna, nu är eliminerad. Ingen kan vara mer belåten med detta förhållande än jag, som tidigare har haft till uppgift att försvara en restriktiv tillämpning av bestämmelserna. Jag vill emellertid i detta sammanhang erinra om, att när vissa av kammarens ledamöter tidigare intagit den ståndpunkt, som jag nyss antydde att jag intagit, detta huvudsakligen berott dels på statsekonomiska skäl och dels på trafiktekniska hänsyn. Båda dessa synpunkter ha dominerat den argumentering, som framförts från vår sida. Numera har hela frågan kommit i ett annat läge, och det är därför som vi från den sida jag tidigare representerat oförbehållsamt ansluta oss till det förslag, som här framförts av Kungl. Maj:t, vilket förslag, såsom tidigare anförts, innebär att det beträffande rätten till sommarresor för barn icke göres någon skillnad mellan landsbygd och tätort. Som jag redan antytt har — det vill jag särskilt betona — vår tidigare ståndpunkt varit dikterad av statsfinansiella och trafiktekniska skäl. Jag konstaterar också, att det i stort rätt mycket stor enighet inom det utskott, som behandlat den föreliggande frågan, kring det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget.

På en punkt yrkas i en reservation, som den siste ärade talaren var förespråkare för, ändring i Kungl. Maj:ts förslag; det gäller den s. k. förmögenhetsspärren. När statsutskottets majoritet avböjt att biträda reservationens yrkande i det avseendet är det återigen huvudsakligen trafiktekniska svårigheter, som varit för utskottet bestämmande. Man har från det ämbetsverk, som bär ansvaret för trafiken, framhållit, att redan den belastning, som ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag medför blir så pass stor, att man får svårigheter att bära upp densamma. Skulle man då lätta på de spärrar, som föreligga i Kungl. Maj:ts förslag, skulle ju svårigheterna än mera öka. Statsutskottets majoritet har ansett, att man bör böja sig för detta skäl. Emellertid vill jag som min personliga åsikt framhålla, att det vore lämpligt att man i detta avseende icke alls hade några spärrar och det av det skälet, som herr Hagård i sitt anförande nyss utvecklade; det föreföll också, som om den ärade reservanten, som sist talade, icke var främmande för samma tanke. Det framtidsperspektiv jag uppställer för mig är alltså, att barnen skola få resebidrag till sommarvistelse och i anslutning härtill husmödrarna få fria resor utan någon som helst behovsprövning, vare sig det gäller inkomstförhållandena eller det gäller förmögenhetsförhållandena. Men nog tycker jag, att det skulle vara ganska betänkligt att i nuvarande läge slopa den ena av de ifrågakvarande kvalifikationsgrunderna och bibehålla den andra. Det skulle, såvitt jag förstår, skapa synnerligen starka olustkänslor bland folk, om rättigheten att utnyttja

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
 dessa förmåner för somliga skulle sopas bort av den kvarstående spärregeln, medan andra, vilkas ekonomiska ställning säkerligen kan anses vara bättre än de förras, skulle komma i åtnjutande av denna förmån från statens sida. Jag anser, att båda dessa spärregler komplettera varandra; den ena är betingad av den andra. Det är sålunda ur min synpunkt icke rimligt att man tar bort den ena spärregeln men bibehåller den andra. Men när vi komma i det läget att trafiksvårigheterna kunna bättre bemästras, och vi vilja ta på oss den kostnad, som ligger däri att man ökar ut rättigheterna i detta avseende utöver de gränser, som här äro uppsatta, tror jag att man kan slopa dessa båda spär-rar och giva resebidrag åt alla. I dagens läge anser jag emellertid, att det förslag, som innefattas i utskottets hemställan, är det lämpligaste. Jag skall be att få säga ytterligare några ord om vad som anförts här under debatten. Den första ärade talarinnan i denna debatt omnämnde den motion i vilken yrkas, att rättigheten för husmoder till semesterresa icke borde förknippas med vårdnaden om två barn utan allenast med vårdnaden om ett barn. Som framgår av s. 11 i utskottsutlåtandet funnos inom utskottet synnerligen stora sympatier för detta yrkande, men på grund av de skäl, som i utskottsutlåtandet angivits, nämligen att antalet av dem, som hade rättighet att utnyttja denna förmån skulle avsevärt ökas, om motionens yrkande bifölles, var utskottsma-joriteten icke beredd att i nuvarande läge biträda yrkandet i fråga. Utskot-tet uttalar emellertid bestämt: »Sedan erfarenhet vunnits beträffande den ifrågakvarande verksamheten bör frågan om rätt till fria resor för husmödrar med endast ett minderårigt barn tagas under förnyat övervägande.» Jag be-traktar det bara som en tidsfråga när en framställning liknande den som gjorts i den motion som den ärade talarinnan så varmt pläderade för kommer att bifallas, men jag tror att det kan vara lämpligt att även i detta avseende följa utskottet för det år, för vilket vi nu bevilja anslag.

Samma talarinna framförde vidare en kritik av utskottets definition av begreppet husmoder. I det avseendet har ju utskottet förtydligt Kungl. Maj:ts förslag genom att upprepa befolkningsutredningens definition, näm-ligen att med husmoder skall avses varje kvinna, som förestår hushåll utan att vara anställd mot lön. Jag tycker att det är den enda rimliga definitionen, ty om man i begreppet husmoder även, inbegriper sådan husföreståndarinna, som är anställd mot lön och som kommer i åtnjutande av semester, förstär jag inte riktigt hur man skall kunna dra upp någon skillnad mellan den bestäm-melse vi nu behandla och semesterlagens bestämmelser i detta avseende. Det är ju nämligen i semesterlagen bestämt, att en löntagare på de grunder semester-lagen innehåller skall äga rätt åtnjuta semester. Under sådana förhållanden tycker jag att det är ganska naturligt, att man här definierar begreppet hus-moder på det sätt statsutskottet gjort.

Fru Gustafson hade vidare en anmärkning att göra mot utskottets behand-ling av den motion, som hon närmast var intresserad av. Jag skall be att få säga några ord även i anledning härav. Det gäller först hennes bekymmer för anslaget storlek. Hon framhöll att man från befolkningsutredningens sida föreslagit, att för semesterverksamheten för husmödrar skulle beräknas ett an-slag på 400 000 kronor. Kungl. Maj:t har pressat ner detta belopp till 100 000 kronor, medan i motionen påyrkats 250 000 kronor. Fru Gustafson ansåg det beslut, som statsutskottet stannat för, nämligen en tillstyrkan av Kungl. Maj:ts förslag, innebära att beloppet kommer att visa sig otillräckligt. Det är möjligt att den ärade talarinnan, har rätt, men jag kan icke finna att det för-hållandet skulle kunna ha någon som helst betydelse ur de synpunkter, som den ärade motionären ville anlägga på saken. Vad som i det avseendet är av betydelse är ju författningsbestämmelserna, och de ge ju den enskilde indivi-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.) den rätt att komma i åtnjutande av den förmån, varom här är fråga. Vad beloppets storlek beträffar få ju statsmakterna dra konsekvenserna av bestämmelserna, eftersom detta anslag är av förslagsanslags natur. Om man räknar med ett behov av 100 000 kronor, men det hela kostar en miljon kronor, få ju statsmakterna betala sistnämnda belopp; det blir närmast budgetregleringsfonden, som får betala skillnaden. Motionären behöver sålunda i detta avseende icke alls vara bekymrad, utan det som är av betydelse är, hur bestämmelserna äro utformade. Jag vill sålunda lugna den bekymrade motionären på denna punkt.

Beträffande sedan fru Gustafsons farhågor för att socialstyrelsen icke skulle ha tillräcklig erfarenhet eller — fast hon icke sade det — förståelse för semesterhemsverksamheten, och att det måhända ur dessa synpunkter skulle kunna vara olämpligt att göra socialstyrelsen till tillsynsmyndighet, vill jag säga, att jag nog har litet svårt att förstå innebörden av dessa farhågor; men det beror kanske närmast på att jag saknar erfarenhet därom. Jag för min del tror, att det ligger åtskilligt i själva namnet på den styrelse, som det här är fråga om. Namnet socialstyrelsen bör ju i och för sig betyda, att ingenting mänskligt socialt skall vara denna styrelse främmande. Med denna utgångspunkt vågar jag därför tro, att farhågorna även i det avseendet äro överdrivna. Skulle det i framtiden visa sig finnas berättigad anledning till klagomål, förmodar jag att med den uppsättning, som tredje avdelningen i statsutskottet för närvarande har, avdelningen gärna skall lyssna till berättigade önskemål framdeles. För dagen tror jag emellertid, att det i detta avseende är lämpligt att följa Kungl. Maj:ts förslag. Jag kan icke finna det vara lämpligt att skilja tillsynen beträffande sommarresor för barn och tillsynen beträffande semesterresor för husmödrar, utan avgörandet bör nog ligga hos samma organ. Det talas i det sammanhanget om de motionsledes framförda synpunkterna att man borde överlåta semesterhemsverksamheten på fritidsnämnden. Vi ha nog i statsutskottet observerat denna detalj, men jag erkänner att vi låtit oss ledas av de motiv, som den ärade motionären antydde. Om denna verksamhet skall förläggas till fritidsnämnden, måste denna organiseras så att den kan motsvara de uppgifter, som kunna följa därav. Utskottsmajoriteten har ansett det vara lämpligast ur statens synpunkt, att man överlämnar denna verksamhet åt ett redan organiserat verk, nämligen socialstyrelsen. Det är emellertid möjligt att vi i det avseendet tagit miste, men när vi läste om fritidsnämnden i statskalendern — denna högst offentliga publikation — funno vi, att fritidsnämnden består av en ordförande och en sekreterare. Det är möjligt att det uppstått något missförstånd i det avseendet — jag känner icke till saken, men statskalendern vet dock icke något mera. Jag vill i detta sammanhang bara nämna, att andra institutioner, som finnas upptagna i statskalendern och vilkas verksamhet kanske icke är mera intensiv än fritidsnämndens ha alla sina ledamöter förtecknade i densamma. Det är möjligt att denna parallell gjort att man tyckt att i förhandenvarande läge fritidsnämnden icke var tillräckligt starkt organiserad att motsvara här ifrågavarande ändamål — det är möjligt, säger jag, att statsutskottet i detta avseende har blivit fört bakom ljuset av denna kanske något enkla bevisföring.

Herr talman! Jag har icke anledning att ytterligare polemisera mot vad som i övrigt har anförts här under debatten. Jag noterar, att herr Hagård var belåten med statsutskottets lösning av frågan om vilket organ inom landstinget, som skall handha denna verksamhet. Där har ju statsutskottet ställt sig på samma ståndpunkt som den ärade talaren och på samma ståndpunkt som statsutskottet intog, när det för något år sedan gällde ordnandet av hemhjälpsverksamheten. Åt landstingen överlämnas att ordna saken efter egna synpunk-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
ter och egna erfarenheter utan skyldighet att för bedrivandet av verksamheten organisera en särskild nämnd eller styrelse. Jag tror som herr Hagård, att landstingens erfarenhet i det avseendet är tillräcklig för att statsmakterna skola kunna vara övertygade om att verksamheten skötes på rätt sätt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Fru **Gustafson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag skulle till herr Eriksson i Stockholm vilja säga, att jag väl vet att socialstyrelsen hyser förståelse för en verksamhet sådan som den här ifrågavarande. Jag vidhåller emellertid bestämt min mening, att socialstyrelsen saknar erfarenhet om verksamheten som sådan. Vidare är jag ängslig för att villkoren för erhållande av statsbidrag skola bli så stränga, att semesterhemmen hindras att fortsätta sin verksamhet i den omfattning, som kan anses önskvärd. Jag har icke någon personlig erfarenhet därav, men det har från skilda håll i landet berättats mig, att nämnder och styrelser mången gång stöta på många praktiska svårigheter på grund av de stränga direktiv, som socialstyrelsen utfärdat för deras verksamhet. Motionärerna äro med andra ord rädda för att hinder i onödan skola läggas i vägen för en verksamhet, som byggts upp av så många kvinnor i vårt land.

Jag vet, herr Eriksson i Stockholm, att ett förslagsanslag får överskridas till oerhörda belopp. Men vad kan det egentligen vara för mening med att sätta ett förslagsanslag så lågt, att det icke räcker att ens i någon mån hjälpa den verksamhet, som det är avsett för? Det är av den anledningen jag tycker att riksdagen bör bevilja ett så pass plausibelt förslagsanslag som i detta fall 250 000 kronor.

Herr **Hansson** i Skediga, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Det förvånar mig uppriktigt, att herr Eriksson i Stockholm kan ge uttryck åt några betänkligheter mot att man tar bort någon av spärarna. Jag är säker på, att en så klok man som statsutskottets talesman förstår vilken väsentlig skillnad det är om spärren sättes vid ett beskattningsbart belopp av 2 500 kronor eller vid en skattepliktig förmögenhet av 20 000 kronor. Jag tror nog att herr Eriksson i Stockholm själv inser, att hans argumentering i detta avseende icke kan övertyga kammaren, och att han närmast använde den så att säga som ett tillhygge i diskussionen. Jag menar sålunda, att spärren såvitt angår förmögenhetsberäkningen är alltför bedräglig och därför illa grundad. Däremot, när det gäller inkomstens storlek, kan man hålla sig till vederbörandes av taxeringsmyndigheterna granskade och godkända deklaration. I senare fallet har man sålunda en verklig grund att stå på.

Vidare yttrade:

Herr statsrådet **Mossberg**: Herr talman! Vad som närmast uppkallat mig att begära ordet i denna debatt är de farhågor, som ett par av talarna här yppat för att tillämpningen av bidragsbestämmelserna skulle i olika hänseenden bli otillfredsställande.

Om jag då först tar upp de farhågor som fru Johansson framförde, nämligen att de bidragsmöjligheter, som skulle stå semesterhemmen till buds, skulle vara alltför begränsade, därför att bidrag endast skulle kunna utgå till husmödrar i egentlig mening, som vistades på hemmen, under det att de övriga gästerna på dessa hem icke skulle vara bidragsberättigade, så vill jag framhålla, att syftet med det stöd, som på detta sätt är avsett att givas åt semesterhemmen, är att befrämja en form av rekreation för vissa betryckta grupper av medborgare, som

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
eljest icke skulle kunna ha någon möjlighet att på ett riktigt och ändamålsenligt sätt utnyttja sin semester.

Den huvudsakliga karaktär, som dessa semesterhem, vilka upprättats av olika organisationer, fått, har varit semesterhem för husmödrar, såsom vi i allmänhet fatta detta begrepp. Nu har det i dag här upplysts och framgår också av den avgivna motionen, att man på något hem även har tagit med låt oss säga en industriarbeterska, som på grund av sin försörjningsplikt på det ena eller andra sättet befunnit sig i en ekonomiskt besvärlig situation. Jag vill framhålla, att hela den uppläggning, som detta stöd till semesterhemmen fått såväl av befolkningsutredningen som här i propositionen, går ut på att man skall åt ledningen för dessa hem och åt de länsorganisationer, som ha att handskas med denna verksamhet, giva den största möjliga frihet i deras prövning av vilka som skola få vistas på hemmen. Jag vill påpeka, att det speciellt framhållits, att när det gäller rätten till fria resor till dessa hem man icke bör verkställa någon prövning vare sig av inkomst- eller förmögenhetsgränsen eller av barnantal eller någonting annat. Man utgår från att de, som få plats på hemmen, äro i behov av denna hjälp från samhällets sida för att kunna på ett riktigt sätt få nytta av sin semester. Det är min bestämda mening, att denna synpunkt också bör läggas på rätten till statsbidrag för de gäster, som vistas på hemmen. Det är alltså min mening att vid utformandet av de nya bestämmelserna tillse, att så vitt möjligt semesterhemmen ej komma i en sådan situation att de genom dessa nya bidragsmöjligheter se sig tvungna att inskränka sin verksamhet till ett mera begränsat klientel än vad eljest skulle ha kommit i fråga.

I anledning av de farhågor som fru Gustafson uttalat, att socialstyrelsen skulle lägga en om jag så får säga alltför byråkratisk syn på dessa frågor, vill jag endast understryka, att jag tror att socialstyrelsen är väl medveten om, att denna verksamhet, som uppkommit genom frivilligt initiativ i olika former, även i framtiden måste få en tillräcklig rörelsefrihet för att kunna utveckla sig på ett bra sätt, och att man alltså får taga hänsyn till, att standarden hos olika hem, utformningen av hemmen o. s. v. måste bli olika. Det är min avsikt att följa socialstyrelsens tillämpning av övervakningen på detta område, så att man verkligen bereder möjlighet för dessa hem att smidigt rätta sig efter de ekonomiska omständigheter, varunder de måste arbeta.

Jag tror alltså att det skulle vara mest skäl i att man på detta område avvaktade och såg tiden an, i förhoppning om att man skall få en tillämpning av bidragsreglerna, som ej lämnar rum för några berättigade anmärkningar.

Till sist, herr talman, vill jag bara uttrycka min glädje över att man nu kunnat taga detta enligt min mening icke oviktiga steg på vägen fram mot målet att vi skola kunna bereda hela vårt folk tillfälle att på ett verkligt tillfredsställande sätt utnyttja de semestermöjligheter som stå till buds.

Herr Ekdahl: Herr talman! Jag ber att få med några ord beröra en fråga, som visserligen inte har något direkt att göra med det beslut, som nu skall fattas av kammaren, men som däremot rör en detalj i tillämpningen. Det har sagts mig, att husmödrar och andra som velat utnyttja semesterresor, liknande dem vi nu diskutera, skulle ha blivit nekade att i vanlig ordning begagna snälltåg på statens järnvägar. Resor av sådant slag skulle alltså få lov att betraktas såsom mindre befogade, eftersom det kan gå för sig att på detta sätt begränsa semestertagares rese-möjligheter. Skulle detta vara riktigt — vilket jag icke lyckats få klarhet om, trots gjorda försök — måste jag för min del finna detta sätt att se saken mycket betänkligt. Det innebär en bristande respekt för den form av social hjälp, som rabatterade eller fria semesterresor

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
avse att utgöra, och en deklassering, synes det mig, av den medborgargrupp, som skall begagna dessa rabatterade eller fria resor.

Riksdagen kan näppeligen göra något uttalande härvidlag. Men jag ber att få vända mig till statsrådet Mossberg och uttrycka den förhoppningen, att statsrådet, när tillämpningsbestämmelser skola utfärdas i detta fall — det blir väl närmast järnvägsstyrelsen som får klara den saken — ser till, att dessa och liknande resor icke ställas i något slags nedvärderad klass, och att de, som begagna dessa resor, icke skola behöva känna sig på något sätt mindervärdigstämplade genom de utfärdade tillämpningsbestämmelserna.

I detta anförande instämde fru *Rönn-Christiansson*.

Fru **Humla**: Herr talman! Jag skall bara säga några ord utan att göra något yrkande.

Enligt propositionen skall statligt driftbidrag på två kronor utgå till enskilda semesterhem, om landstingen lämna bidrag med en krona. Nu är det så, att det är icke bara avkoppling och vila, som är så viktig för en verklig rekreation, utan det är också ombyte på luft. För en husmoder, som är bosatt i en skogsbygd inne i landet, är det av största vikt att ha möjlighet att komma ut till kusten. Tvärtom är det betydelsefullt att de husmödrar, som bo i havsbandet, få del av den höga, stärkande luft som inlandet kan bjuda på.

Jag vill därför uttala den förhoppningen, att landstingen skola visa förståelse för detta och i fråga om bidragsgivningen till de enskilda semesterhemmen ställa sig välvilliga, även om husmödrarna skulle vilja besöka semesterhem, som ligga utanför det egna landstingsområdet.

Herr **Falla**: Herr talman! Debatten har väsentligen rört sig om de ekonomiska gränserna, dels inkomstgränsen och dels förmögenhetsgränsen på 20 000 kronor. Det har sagts, att särskilt förmögenhetsgränsen vore olämplig; dessutom vore det svårt att göra en rättvis prövning. Det vore svårt att skipa rättvisa och besvärligt att handskas med dessa gränser. Ur dessa synpunkter vore det bäst att man icke hade någon sådan förmögenhetsgräns.

En talare var principiellt inne på linjen, att man icke skulle ha några ekonomiska gränser alls, därför att de vore för besvärliga.

Jag måste ju giva dessa talare rätt principiellt, fastän jag tycker, att de kanske icke drogo ut konsekvenserna så långt som de rätteligen böra dragas. Åtminstone är min ideala och principiella inställning den, att man bör gå väsentligt längre. Jag menar, att det bör helt naturligt ingå i de medborgerliga fri- och rättigheterna, att varje svensk medborgare, i den mån han anser sig behöva det, får gratis åka på det svenska folkets egen järnväg. Det bör vara ett krav, som man rent idealt och principiellt uppställer och som måste genomföras ju förr desto hellre. Men för dagen är det ju icke möjligt att uppnå det; det inser jag mycket väl. Järnvägarnas trafikkapacitet räcker inte till. Men när våra järnvägslinjer allmänt utbyggs för dubbelspår och de stora stamlinjerna utbyggs med trippelspår eller kvadrupelspår och vagnparken naturligtvis också fem- eller sexdubblats, tror jag att det skall vara möjligt att realisera detta ideala mål, som man alltså måste uppställa och absolut hålla på såsom en rättvis princip.

Men, som sagt, för dagen kan man icke åstadkomma detta, utan man är — såsom man ju här i livet i stor utsträckning är — bunden av allehanda svårigheter och härvidlag främst av järnvägarnas bristande trafikkapacitet. När det gäller att realisera denna proposition och utskottets utlåtande, måste man fråga, hurudant läget för dagen är. Det skall jag be att få belysa med en

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.) del uppgifter, som jag tror, att det hade varit lyckligt, om man hade beaktat litet mera i detta sammanhang.

Enligt befolkningsutredningens förslag skulle omkring 1 650 000 personer bli berättigade till avgiftsfria resor för barn och vårdare. Befolkningsutredningen anser emellertid, att under de närmaste åren skulle dessa resor utnyttjas endast till omkring 30 procent, d. v. s. av omkring 495 000 eller i runt tal 500 000 personer. Det kan väl icke befolkningsutredningen veta så noga, utan det är ju taget mera på en höft. Vi se emellertid vilken storleksordning det är fråga om här.

Om jag följer järnvägsstyrelsens uppgifter, beräknas nästa budgetår ungefär följande antal personer använda sig av de fria resor, som behandlas i befolkningsutredningens förslag och följaktligen också i propositionen, eftersom den följer utredningen. För barn under 15 år skulle det bli 360 000 resor, för vårdare 135 000. Barns och personals resor till kolonier skulle bli 33 000, husmödrars resor till enskilda hem 40 000 och husmödrars och personals resor till semesterhem 20 000. Det gör sammanlagt 588 000 personer.

Man kan göra en jämförelse med hur resetrafiken för statens järnvägar ställer sig under månaderna juni, juli och augusti, då huvuddelen av de fria resorna beräknas ske. Jag skall nämna hela antalet resor på statens järnvägar åren 1943 och 1944, varvid man emellertid bör beakta, att drygt 25 procent av de angivna resorna beräknas vara företagna av innehavare av månadsbiljetter. 1943 reste under juni månad 7 600 000 personer och under samma månad 1944 8 100 000. I juli månad 1943 reste 7 400 000 personer och i juli 1944 8 800 000. I augusti månad reste 1943 7 900 000 och 1944 8 700 000. Det gör sammanlagt under dessa tre resemånader för 1943 22 900 000 och för 1944 25 600 000 resande.

Medelreselängden var 58 kilometer 1943 och 54 kilometer 1944. Om man räknar ifrån militärbiljetter, som nu icke längre komma i fråga, var medelreselängden 1943 44 kilometer och 1944 43 kilometer. Varje tur- och returresa har då räknats som två resor. Antalet personkilometer, d. v. s. produkten av antalet resor och reselängden, var för juni månad 1944 437,4 miljoner. Det var alltså 8 100 000 resande gånger 54 kilometers medelreselängd.

Medelreselängden för de fria resorna för barn och vårdare har hittills beräknats till omkring 325 kilometer i vardera riktningen. Beräknar man, att det antal personer, som komme att använda sig av de fria resorna, skulle uppgå till i runt tal cirka 600 000, måste man alltså för att erhålla antalet personkilometer för dessa resor först fördubbla talet med hänsyn till returresorna och därpå multiplicera med 325. Resultatet blir 390 miljoner personkilometer, vilket tal således är nästan lika högt som antalet personkilometer för en hel månad vid statens järnvägar under högtrafik.

Det är uppenbart, att resor av denna storleksordning kräva alldeles särskilda åtgärder för att kunna till huvudsaklig del ombesörjas under den tid, då statens järnvägars resandetrafik är som störst. Bland annat måste man räkna med att statens järnvägars personvagnpark icke kommer att räcka till för resorna. Personvagnparken har blivit hårt belastad och försliten och har ej kunna ökas i takt med den fortgående ökningen av persontrafiken. Ett ytterligare tillskott till persontrafiken av den storleksordning, som vad här föreslås, skulle säkerligen icke låta sig avvecklas på ett tillfredsställande sätt, speciellt icke under sommarmånaderna 1946. Härför kräves en avsevärd ökning av personvagnparken utöver vad som hittills räknats med.

Järnvägsstyrelsen säger i sammanhang härmed, att det i tidigare angivna framställningar — det var hösten 1944 och 1945 — beräknade antalet vagnar som då voro färdiga för utrangering (ungefär 200 vagnar med över 11 000

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.) sittplatser) hade trots sin ålder och sin bristfälliga beskaffenhet ännu icke kunnat utstrangeras. Under sommaren 1946 komma dessutom vedtransporterna att fortgå i ungefär samma omfattning som förut, och tillgången på lokomotiv blir därför mycket knapp. Styrelsen får synnerligen små möjligheter att ordna de dubblingståg, vilka i stor utsträckning bli erforderliga, om persontrafiken skall avsevärt ökas. Bristen på rullande materiel är, säges det, för närvarande ytterst kännbar till följd av dels verkstadskonflikten och dels osedvanligt långa leveranstider. Vidare är bränslesituationen ganska bekymmersam. Järnvägsstyrelsen beräknar att för att avveckla en sådan trafikökning under månaderna juni, juli och augusti erfordras ett tillskott av cirka 50 fyraxliga personvagnar, varvid dock förutsättes, att resorna i huvudsak icke företagas vid veckoskiften och helger. Anskaffningskostnaden för dessa vagnar belöper sig för närvarande till ungefär 150 000 kronor per vagn, vilket sammanlagt gör 7 500 000 kronor.

Det är alltså vad man här har att räkna med. När förhållandena äro sådana och när järnvägens trafikmöjligheter äro så pass begränsade som de enligt järnvägsstyrelsens utlåtande faktiskt äro, tycker jag, att det är något lättsinnigt att sätta i gång denna väldiga resandeström med fria resor utan att ha kunnat försäkra sig om, att statens järnvägar verkligen kunna klara upp det på ett tillfredsställande sätt. Jag tycker, att detta skulle vara det allra första, som man skulle göra sig förvissad om, innan man sätter i gång en sådan väldig apparat. Ifrån de praktiska synpunkter, som jag måste anlägga på frågan i det läge, då planerna skola realiseras, måste jag säga att jag tycker, att saken blivit av regeringen och då närmast av vederbörande statsråd handlagd på ett något för lättvindigt sätt.

Som frågan nu ligger till, tjänar det ju ingenting till att göra något yrkande i restriktiv riktning. Jag nöjer mig därför med de erinringar jag här gjort.

Herr statsrådet **Mossberg**: Herr talman! Jag har icke ett så stort siffermaterial till hands som herr Falla uppenbarligen har, när det gäller att taga ställning till möjligheterna att genomföra den resetrafik, som det nu är fråga om. Jag vill heller icke yttra mig om det sätt, på vilket järnvägsstyrelsen kalkylerat, när den kommit fram till ett så högt antal resande som 588 000. Om jag icke missuppfattade herr Fallas siffror, sade herr Falla, att järnvägsstyrelsen räknat med att 360 000 barn och 135 000 vårdare skulle resa för vistelse i enskilda hem. Det är också riktigt, att befolkningsutredningen, för att få en uppfattning om hur mycket det hela kunde gälla, har räknat med att de fria resorna skulle utnyttjas till ungefär 30 %, d. v. s. att 30 % av dem som på grund av bestämmelserna få fria resor verkligen också skulle komma att begagna sig av dem. Jag vill säga — och det framgår också av anslagsberäkningen i propositionen — att vi inom socialdepartementet ha utgått ifrån att resefrekvensen måste komma att bli åtskilligt lägre. Vi ha räknat med att resemöjligheterna skulle utnyttjas av 15 % av dem som äro berättigade att resa. Det skulle i stället för ungefär 500 000 resor bli cirka 250 000 resor. Vilken av dessa beräkningar, som är riktig, kan man givetvis icke på förhand avgöra. Men när vi ansett oss kunna kalkylera med att resorna icke komme att utnyttjas till 30 %, när vi stannat vid hälften, har det varit framför allt därför att vi utgått ifrån att landsbygden säkerligen till en början kommer att utnyttja resorna i relativt begränsad omfattning. Jag vill också beträffande möjligheterna att avverka ett trafikprogram sådant som detta framhålla, att propositionen utformats så, att resorna skola få verkställas under hela året. Det är uppenbart, att de flesta barnresorna komma att ske på sommaren, men

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.) jag skulle tänka mig, att en mycket stor del av husmödrarna, framför allt husmödrarna på landsbygden, icke komma att begagna sig av rese-möjligheterna under sommaren utan göra det under andra tider av året, när trafiksituationen är mindre ansträngd.

Men så tillvida äro herr Falla och jag alldeles överens, att det kommer att möta betydande svårigheter att bereda rese-möjligheter för alla de människor, som komma att begagna sig av den möjlighet som öppnas för dem genom detta statsbidragssystem. Det kommer med andra ord med all säkerhet att bli trångt på tågen i sommar. Vi ha aldrig i departementet räknat med något annat. Vi ha tvärtom haft den uppfattningen, att vi pressat situationen så långt det överhuvud taget varit möjligt. Jag vill särskilt framhålla detta med anledning av de yrkanden som framkommit här om att man skulle ytterligare vidga rese-möjligheterna. Själva transportsituationen är, tror jag, ett tillräckligt skäl för att stanna där Kungl. Maj:t har stannat i sitt förslag, som också har accepterats av statsutskottets majoritet. Men när vi i departementet oaktat de obestridliga trafiksvårigheter, som faktiskt föreligga, ansett oss kunna gå så långt som vi gjort, har det varit därför att vi icke kunnat acceptera en uppfattning, som går ut ifrån att just de resor, som skulle möjliggöras genom det ifrågasvarande statsbidragssystemet, böra komma i sista hand i vårt land. De avse ju att ge barn och ungdom, det uppväxande släktet, möjlighet till rekreation under sommaren. Möjligheterna avse också husmödrarna i de mindre bemedlade familjerna. De sträcka sig alltså till grupper, som, så vitt jag förstår, om man skall se saken ur ren behovssynpunkt, komma ganska högt upp på skalan när det gäller att säkerställa rekreationsresor för dem som behöva det. Jag vill hävda den meningen, att här få vi andra, som skola ge oss ut och resa i sommar, vara beredda att jämka på vår bekvämlighet och kanske också på våra rese-möjligheter för att vi skola kunna genomföra ett socialt reseprogram, som jag för min del vill fästa det allra största avseende vid.

Jag tror alltså, att det skall finnas möjligheter att genomföra resorna, men jag är fullt på det klara med att resesituationen på järnvägarna kommer att bli mycket ansträngd i sommar. Om vi emellertid ena oss om att det är ett viktigt socialt ändamål vi vilja nå, skall det nog bli möjligt att också ordna upp denna sak.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde först beträffande utskottets hemställan i punkten A propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan i denna punkt; 2:o) bifall till det av fru Gustafson under överläggningen framställda yrkandet; samt 3:o) bifall till den av herr Gränebo m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rubbestad begärde emellertid votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition antagits den under 3:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten A. i utskottets förevarande utlåtande nr 143, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Gränebo m. fl. avgivna reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upp-

Åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. (Forts.)
resning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

Herr talmannen gav härefter beträffande utskottets hemställan i punkten B. propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till det av fru Johansson under överläggningen framställda yrkandet; och biföll kammaren utskottets hemställan i förevarande del.

§ 14.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till uppförande av ett radiohus i Stockholm.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättring av landsbygdens telefonförhållanden jämte i ämnet väckta motioner. *Förbättring av landsbygdens telefonförhållanden.*

I propositionen nr 219 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 22 mars 1946, föreslagit riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet anförts låta vidtaga åtgärder för förbättring av landsbygdens telefonförhållanden.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft ett flertal motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Mannerskantz m. fl.* (I: 305) och den andra inom andra kammaren av herrar *Hægglom* och *Janson* i Frändesta (II: 464), hade hemställts, att riksdagen måtte vid behandlingen av propositionen nr 219, uttala, att fritrafiksförmåerna borde så anordnas, att med huvudort förstodes den stad, som utgjorde det naturliga centrum för bygdens ekonomiska och sociala verksamhet.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 305 och II: 464, bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden, för den 22 mars 1946 anförts låta vidtaga åtgärder för förbättring av landsbygdens telefonförhållanden;

II. att motionerna I: 297 och II: 459 samt I: 304 och II: 465 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet i anledning av motionerna I: 303 och II: 463 samt II: 458 i sin motivering anført.

Reservationer hade avgivits:

1) av herr *Gränebo*, utan angivet yrkande;

2) av herr *Mannerskantz*, som ansett, att utskottet bort hemställa,

I. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 305 och II: 464, bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i reservationens motivering anförts, låta vidtaga åtgärder för förbättring av landsbygdens telefonförhållanden;

II. att motionerna — — — åtgärd föranleda;

III. att riksdagen — — — ovan anført.

Förbättring av landsbygdens telefonförhållanden. (Forts.)

Sedan utskottets hemställen föredragits, anförde:

Herr **Hæggblom**: Herr talman! Genomförandet av de i föreliggande proposition föreslagna åtgärderna kommer att för landsbygden betyda ett förverkligande av önskemål, som äro mycket gamla och som undan för undan givit sig allt kraftigare tillkänna. Det måste från landsbygdshåll erkännas, att detta betyder en verklig förbättring. De kostnader som skymta bakom genomförandet av åtgärderna äro rätt ansevära.

Men det kan icke hjälpas, att från vissa trakter av landet ändå en del missnöje kommer att blandas med den allmänna belåtenheten. Även om det är sant vad departementschefen sagt att genomförandet av förbättringarna icke på något håll åstadkommer försämring, är det självklart, att kvarstående brister komma att kännas svårare sedan andra ha fått förbättringar genomförda. Sådana äro ju vi människor, att ha vi det svårt allesammans, är det drägligt, men har en del av oss fått det bättre, medan andra stå kvar i det förutvarande tillståndet, kännas bristerna närmast odrägliga.

Det har också i vissa motioner kommit fram uttryck för detta missnöje, och det är betecknande, att det är från kustbygderna, dels från västkusten, dels från ostkusten, som missnöjet ger sig tillkänna. Det är självklart, att taxeyråden, som ha sin station vid en kust, bereda sina abonnenter mindre fördelar än sådana som ligga mitt inne i landet. De som ha strandområden ha ju bara ledningar från stranden inåt land. Ute på havet ha de ingen omgivning som de kunna eller vilja nå. När det gäller strandområden som ha förhållandevis kort strand och där området vidgar sig och blir allt bredare inåt land kan det ju ändå vara drägliga förhållanden. I motioner påtalas emellertid en situation i Mönsterås taxeyråde i Kalmar län, som är av rakt motsatt beskaffenhet, d. v. s. det har en bred bas vid stranden och ett allt smalare område inåt land. Befolkningen i detta taxeyråde har icke jämförbara fördelar i förhållande till befolkningen i andra taxeyråden.

Nu har utskottet graderat de motionsvis framförda önskemålen på det sättet, att utskottet i fråga om västkusten hemställer, att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t ge tillkänna vad utskottet i anledning av motionerna anför, men i fråga om ostkusten hemställes, att motionerna icke skola till någon riksdagens åtgärd föranleda. För ostkustens del hänvisar man vederbörande att göra framställningar i vanlig ordning. Jag tycker, att utskottet hade kunnat vara litet mera generöst och att det icke bara borde ha gripits av västkustromantiken utan också beaktat, att förhållandena på den andra kusten kunna vara minst lika besvärliga. Det torde emellertid icke vara något att göra åt den saken, så som förslagen här äro framlagda och så som den vid utlåtandet fogade reservationen är formulerad, utan den får väl falla.

Emellertid föreligger i den motion, som framburits av herr Mannerskantz m. fl. i första kammaren och av mig och herr Janson i Frändesta i andra kammaren, ett förslag att i någon mån åtminstone åstadkomma förbättring även av ostkustens förhållanden, nämligen att beträffande begreppet huvudort icke godkänna alla de tidigare små huvudorterna för taxeyrådena utan fordra litet mera. I vår motion föreslå vi, att med huvudort skall förstås den stad, som utgör det naturliga centrum för bygdens ekonomiska och sociala verksamhet. Vi mena, att med den utveckling som varit och med den snabba ökningen av antalet nya svenska städer, borde de orter som hade någon betydelse för en omgivande stor bygd ha vuxit ut till städer, och att de orter som icke kunnat nå dit utan stå kvar på municipalsamhällets eller köpingens ståndpunkt, icke böra vara huvudorter som skola räknas som centra i taxeyrådena. Därför ha vi som sagt yrkat på att det skall göras ett uttalande i den riktningen, att

Förbättring av landsbygdens telefonförhållanden. (Forts.)

med huvudort skall förstås den stad, som utgör det naturliga centrum för en bygds ekonomiska och sociala verksamhet. Utskottet har uttalat sig ganska välvilligt. Utskottet säger t. o. m., att det icke vill förneka, att principen i och för sig kan vara riktig. Men längre vill utskottet icke gå. Jag tror, att med ett sådant uttalande vinner man ingenting.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herr Mannerskantz' reservation.

I detta anförande instämde herr *Ljungqvist*.

Herr *Jonsson* i Skedsbygd: Herr talman! Det är med tillfredsställelse man kan konstatera, att telegrafverket nu ämnar gå in för sin länge ventilerade plan att söka åstadkomma förbättring av landsbygdens telefonförhållanden. Det är givet — och det förstår man — att en sådan förbättring icke kan ske på en gång. Den måste ske i etapper, och de som äro bosatta i avlägset belägna bygder måste ju med tillfredsställelse hälsa varje sådan förbättring.

Jag vill erinra om hur vi, när jag för 30 år sedan sökte få till stånd en telefonväxelstation i min hembygd, hänvisades till ett taxeområde, med vilket vi icke hade den minsta förbindelse, och hur vi först efter långa underhandlingar med telegrafverket och många framstötter lyckades få bort detta taxeområde. Men när vi sedan skulle åstadkomma denna växelstation fingo vi icke bara bygga våra egna linjer, utan vi fingo bidraga med stolpar en sträcka på över tre mil för att överhuvud taget få telefon. Det är därför man hälsar varje liten förbättring välkommen.

Frisamtalsområdena ha ju utvidgats till att omfatta i regel två kilometers omkrets, och detta har ju betytt ganska mycket, men i våra glest bebyggda trakter räcker icke detta. Jag känner personligen till åtskilliga fall, där man går och väntar på att telegrafverket äntligen skall övertaga samtliga ledningar och bygga nya sådana till abonnenter, som vänta på beslut av riksdagen i föreliggande fråga.

Det förslag som nu föreligger grundar sig i stort sett på 1944 års telefonkommittés utredning. Det är givet, att icke alla kunna få sina önskemål tillgodosedda. Den föregående talaren har ju påpekat vissa sådana fall. Jag har även som motionär påtalat ett par sådana fall. Jag tycker, att utskottet kunde varit litet mera positivt i sitt uttalande rörande dessa fall. Det ena fallet gällde det nyss omtalade Mönsterås lilla taxeområde. Där är befolkningen i stor utsträckning hänvisad till ett område, med vilket man knappast har några affärsförbindelser. Det andra område, som jag nämnt, gäller en kommun i södra Kalmar län, belägen på länsgränsen och tillhörande ett taxeområde, som ligger på samma länsgräns. De som bo inom dessa taxeområden ha icke några fria förbindelser för sina affärer åt något håll. För dessa människor blir i regel taxeområdet detsamma som den egna lilla kommunen. Det är givet, att dessa känna sig vanlottade i jämförelse med dem, som bo på orter, som ha det betydligt bättre.

Om denna sak har utskottet skrivit, att utskottet »vill emellertid i förvarande sammanhang framhålla, att utskottet icke har den uppfattningen att en jämkning i kommitténs förslag icke skulle kunna ifrågasättas. Utskottet har i själva verket erhållit belägg för att dylika jämkningar äro möjliga utan ett frångående av tillämpade principer.» Jag hoppas, att detta uttalande av utskottet får tydas så, att telegrafverket fortfarande har fria händer att se till att rättelse och förbättringar åstadkommas i de fall, där sådant kan vara av behovet påkallat. Vad jag först och främst skulle vilja uttala som ett önskemål är, att telegrafverket, när det går in för denna nybyggnadsplan

Förbättring av landsbygdens telefonförhållanden. (Forts.)
söker åstadkomma en förbättring just i de trakter med glesa kommunikationer, där man har långa avstånd till växelstationerna och där befolkningen väntar på billigare och bättre möjligheter att erhålla telefonabonnemang.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! De båda föregående talarna ha ju omvittnat, att det här föreliggande förslaget kommer att betyda en mycket stor förbättring i fråga om landsbygdens telefonförhållanden, och däri ha de enligt min mening fullkomligt rätt. Det är en stor framgång för landsbygdsintressena på detta område.

Utvidgningen av frikretsarna är ju en sak som kostar mycket pengar, icke mindre än 15 miljoner kronor i engångskostnader samt 3 miljoner kronor i årskostnader.

De talare som haft ordet före mig voro ändock icke fullt belåtna, och det kan man förstå. När en stor reform genomföres, är det ju därmed icke sagt, att det kan bli till belåtenhet i alla möjliga detaljer. Herr Hægglblom och även herr Jonsson i Skedsbygd tyckte, att förslaget i fråga om taxeområdena kunde varit bättre beträffande vissa områden. Herr Hægglblom ansåg för sin del, att utskottet kunde ha varit litet mera generöst. Jag misstänker, att han därvidlag speciellt avsåg den landsdel han representerar. Han tänkte alldeles säkert på det uttalande, som utskottet gjort i fråga om vissa delar av västkusten. Anledningen till att utskottet gjort det uttalande, som den föregående talaren läste upp, är, att det beträffande västkusten förelåg vissa speciella förhållanden, som knappast föreligga på något annat håll. Jag kan ju meddela, att vi inom statsutskottets fjärde avdelning haft ingående överläggningar med dem som gjort upp detta förslag och därvid fått alla de upplysningar vi ansett oss behöva för att ta ställning, och det är med anledning av dessa upplysningar, som utskottet gjort ifrågavarande uttalande.

I fråga om taxeområdenas storlek kan man kanske tycka, att vissa av dem skulle kunna vara större t. ex. i de trakter som motionärerna representera. Men när man fått en överblick över hur det förhåller sig i detta hänseende i hela landet, finner man, att — jag vill minnas — 80 à 90 taxeområden icke äro större än de, beträffande vilka motionsledes gjorts gällande, att de skulle vara för små. Det är synnerligen svårt för ett utskott och även för riksdagen, att kunna besluta i sådana detaljer. Det bör ankomma på den myndighet, som har hand om dessa angelägenheter. Såsom den siste talaren mycket riktigt tolkat utskottets uttalande på denna punkt innebär detta, att telegrafverket har fria händer att göra de omjusteringar, som det efter därom gjorda framställningar kan anse behövliga och nödvändiga.

En annan detalj, som här förts på tal och som tagits upp i herr Manner-skantz reservation, vartill vederbörande talare yrkade bifall, gäller vad man skall anse vara huvudort. Motionärerna anse, att huvudort skall anses vara den centralt belägna stad, med vilken folket inom taxeområdet närmast har sina förbindelser i ekonomiskt och socialt avseende. Jag tror, att man kan säga, att detta är vad som i allmänhet tillämpas över hela landet. Det är dock säkerligen mycket svårt, att fastställa, att någon viss stad skall förklaras för huvudort. Detta får avvägas från fall till fall. Det finns ju taxeområden som i sig innesluta flera städer, och i fråga om dessa kan det ju alltid uppstå diskussion om vilken av dessa städer, som skall anses utgöra huvudort. Jag tror således, att frågan får avgöras från fall till fall, och det har utskottet också ansett, även om utskottet på den punkten gjort ett uttalande, som rätt mycket understryker de synpunkter som motionärerna framfört.

Förbättring av landsbygdens telefonförhållanden. (Forts.)

Ja, herr talman, detta är vad jag anser mig böra framhålla ifrån utskottets sida. Jag vill slutligen understryka en annan sak, som icke varit på tal här i debatten, nämligen den synnerliga vikten av att automatiseringen fortskrider i snabbaste möjliga tempo. Därigenom ökas möjligheterna till bättre telefonförhållanden såväl i tätorter som på landsbygden.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den av herr Manner-skantz avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 16.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående tomtmark i Trollhättan.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 17.

Avlämnades följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 273, angående vissa anslag till universitetet och den medicinska undervisningen m. m., nämligen av:

herr *Törnkvist*, nr 543;
herr *von Friesen m. fl.*, nr 544,
herr *von Friesen*, nr 545; och
herr *Lundberg m. fl.*, nr 546.

Vidare avlämnade herr *Mattsson* en av honom och herr *Gustafsson* i Lekåsa, undertecknad motion, nr 547, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 279, angående vissa åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen.

Slutligen avlämnades följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 286, angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vägförvaltningarna, nämligen av:

herrar *Hällgren* och *Utbult*, nr 548;
herrar *Fagerholm* och *Kyling*, nr 549;
herrar *Fagerholm* och *Kyling*, nr 550;
herrar *Fagerholm* och *Kyling*, nr 551; och
herrar *Fagerholm* och *Kyling*, nr 552.

Samtliga dessa motioner bordlades.

§ 18.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Interpellation.

Herr *Stattin*, som anförde: Herr talman! Ända sedan krigsutbrottet har en för vårt lands transportväsende och varudistribution beklaglig brist på järnvägsgodsvagnar förelegat. Under krigsåren har denna brist varit förklar-

Interpellation. (Forts.)

lig och ursäktlig, eftersom de militära transporterna då torde ha krävt ianspråktagande av en relativt betydande andel av godsvagnsparken. Men sedan krigsslutet har denna brist blivit ytterligare markerad för att under innevarande år ha varit svårare än någonsin tidigare. Den godstrafikerande allmänheten, vars behov därigenom icke kunnat tillgodoses, har med stigande förvåning frågat sig, hur detta kunnat vara möjligt. Visserligen torde godsvagnsstocken ha ökat med ca 40 % sedan krigsutbrottet, men detta har dock icke kunnat tillfredsställa det ökade trafikbehovet. Belysande för situationen är att under mars månad 1946 funnos i medeltal endast något över 5 000 vagnar tillgängliga. Under samma månad 1945 funnos ca 500 vagnar mera. Under 1946 behövdes för varje söckendag ca 14 000 vagnar, och den dagliga bristen var över 8 700 vagnar, medan bristen 1945 endast uppgick till ca 2 500. Ett förhållande, som utgjort en bidragande orsak till vagnsbristen under innevarande år, har givetvis varit utlålandet till Polen av ca 1 300 godsvagnar i november—december 1945 för att i någon mån möjliggöra den kontrakterade kolesporten till Sverige. Det har ju varit meningen att dessa vagnar skulle återlämnas, men därest detta skall ske i den takt, som hittills varit fallet med ett hundratal återlämnade vagnar, kommer det att draga en tid av 1—1½ år ytterligare, innan alla vagnar äro tillbaka.

Från alla håll klagas nu över godsvagnsbristen och man frågar sig, vilka åtgärder, som vidtagits eller planerats av statsmakterna för att i möjligaste mån häva denna brist. I årets statsverksproposition, kapitalbudgeten, bil. 5, framhåller föredragande departementschefen, att bristen i september uppgått till ca 5 000 vagnar, men att denna trafiksituation, som senare ytterligare förvärrats bl. a. till följd av uthyrningen till Polen av 1 300 vagnar för koltransporter, torde »vara av tillfällig natur», samt förordar, att den nuvarande godsvagnsparken vidmakthålles å sin nuvarande nivå med hänsyn till risken för en överdimensionering. Nyanskaffningen av godsvagnar borde enligt statsrådet icke ske i större omfattning än som betingades av en t. o. m. i underkant hållen förnyelse av godsvagnsparken.

Detta har i realiteten betytt ett konserverande för att ej säga ett ytterligare accentuerande av bristen på godsvagnar. Denna försiktighet vid nyanskaffning av godsvagnar har varit till uppenbart förfång för vårt lands varudistribution och måste sägas innebära en beklaglig brist på förutseende, som icke står i överensstämmelse med de krav, vilka måste uppställas på en god planering. Det synes som om det förbigått regeringen, att man i ekonomisk verksamhet hellre bör överdimensionera något för att ha en viss reservkapacitet att taga till vid behov än underdimensionera.

Det har syntts den godstrafikerande allmänheten egendomligt att statsmakterna ej bättre tillgodosett trafikbehovet. När beslutet om de 1 300 godsvagnarnas utlålande till Polen fattades, borde åtgärder samtidigt ha vidtagits för att motverka den därigenom ytterligare accentuerade godsvagnsbristen. Detta torde dock icke ha varit omöjligt, eftersom varken fabriker eller material torde ha fattats för nytillverkning. Enbart verkstaden i Gävle lär ju kunna tillverka en godsvagn om dagen, och ett flertal andra verkstäder torde även kunna ha anlåtats. Någon risk för att vi senare skulle få en överdimensionerad godsvagnspark torde knappast föreligga, då snart sagt hela Europa lider av vagnsbrist och denna kan förväntas fortvara under överskådlig framtid.

Något måste göras för att lindra bristen på transportmedel inom landet och det snart, så att inte vår produktion i dess helhet blir lidande. Det bätar ju föga att tillverka varor, om man ej har transportmedel att föra dem till konsumenterna. Det har t. o. m. gått så långt att säljare i inlandet inte våga åtaga sig leveranser till båtar för export, emedan järnvägen ej kan garantera,

Interpellation. (Forts.)

att vagnar ställas till förfogande för den nödvändiga transporten från tillverkningsorten till hamnen.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställes om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat den nu rådande bristen på järnvägs-godsvagnar?

Vilka åtgärder ha vidtagits och planerats för att råda bot på denna brist-situation?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.55 e. m.

In fidem

Gunnar Britth.

Onsdagen den 29 maj.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhand-lingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-getåret 1946/47 till om- och tillbyggnadsarbeten vid statens skeppsprovnings-anstalt m. m.; och

nr 148, i anledning av väckt motion om utredning angående behovet av liv-räddningsanordningar å Väneren.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 149, i anledning av väckta motioner om översyn av gällande bestämmelser beträffande övergång från kollektiv-avtalsanställning vid försvarets verkstäder till anställning å militära icke-ordi-nariereglementet m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Ward**: Herr talman! Syftet med den motion, som kammaren nu har fått sig förelagd, är att söka avlägsna ett uppenbart missförhållande inom den statliga lönesättningen. Jag anser att jag i egenskap av motionär bör i kammarens protokoll understryka betydelsen av att en ändring inträder på detta område.

Såsom framgår av motionen komma personer, som inom försvarets verk-städer befordras till förmän och mästare, faktiskt i en mycket ogynnsam löne-ställning. Om en arbetare, som är anställd enligt kollektivavtal och åtnjuter

Motioner om översyn av bestämmelserna för övergång vid försvarets verkstäder från kollektivavtalsanställning till anställning å militära icke-ordinarie-reglementet m. m.

Motioner om översyn av bestämmelserna för övergång vid försvarets verkstäder från kollektivavtalsanställning till anställning å militära icke-ordinariereglementet m. m. (Forts.)

avlönning i enlighet därmed, blir befördrad till förman, får han visserligen vid detta tillfälle en förbättrad löneställning. Men eftersom de i kollektivavtal fastställda lönerna stegras undan för undan inträder det förhållandet, att en arbetare, som längre fram i tiden blir befördrad till förman, erhåller högre lön än den som fått tidigare befördran. Detta innebär följaktligen, att de förmän, som ha den största erfarenheten, faktiskt bli lägre avlönade än de, som ha den mindre erfarenheten, ett förhållande som inte gärna kan anses vara rimligt.

Nu har statsutskottet inhämtat försvarsväsendets lönenämnds yttrande i saken, och denna vitsordar, att här föreligger ett missförhållande som bör rättas till. Lönenämnden anser emellertid, att 1945 års lönekommitté bör taga sig an denna sak, och statsutskottet har med mycket välvillig inställning till motionen understrukt vad lönenämnden i detta hänseende yttrat. Ja, man kan nog utan överdrift säga, att statsutskottet i sak har bifallit motionärens framställning men med hänsyn till att frågan ligger under utredning inte ansett sig kunna tillstyrka bifall till motionen i det nuvarande läget.

Jag vill, herr talman, med dessa ord blott understryka betydelsen av att de förhållanden jag berört bli tillrättalagda. Jag har som jag förut nämnde till kammarens protokoll velat föra fram det önskemålet, att vederbörande utredare beaktar de av mig påvisade missförhållandena och skapar ett mera hållbart och rättvist läge beträffande lönesättningen för dessa förmän. Jag har, herr talman, intet yrkande att framställa.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 3.

*Reglering av
anställnings-
och avlönings-
förhållandena
för folkskolans
överlärare
m. m.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. jämte i ärendet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Malmborg** i Skövde: Herr talman! Det föreliggande utskottsförslaget avser reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare. Överlärarinstitutionen har så småningom vuxit fram inom folkskolan, och det förslag som nu föreligger innebär en stabilisering av denna institution, vilket man måste hälsa med tillfredsställelse.

Såväl i administrativt och kameralt som i pedagogiskt hänseende har denna institution en mycket stor betydelse. Jag vill i detta sammanhang erinra om att statsmakterna under senare tid ha beslutat omfattande socialpedagogiska anordningar. Vi syfta till att dessa skola bli så effektiva som möjligt i tillämpningen. Om detta skall bli fallet beror i mångt och mycket just på överlärarna vid våra folkskolor. Även när det gäller rent pedagogiska frågor är överlärarnas insats av största betydelse.

I en med anledning av propositionen väckt motion ha vi motionärer framfört några förslag och synpunkter rörande denna fråga, detta i det vällovliga syftet att vederbörande avdelning i utskottet skulle få tillfälle att taga del av vår uppfattning, och naturligtvis ha vi räknat med att den skulle taga någon hänsyn härtill. Beträffande avlöningsförhållandena ha vi yrkat, att kristillägg och rörligt tillägg skulle utgå på de föreslagna minimiarvodena, att arvodes-systemet utbygges med ytterligare en arvodesgrupp och att regleringen även

Reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. (Forts.)

skall omfatta överlärare i större städer med kommunal inspektör som högsta skolledare.

Vi ha i motionen även varit inne på frågan om tidpunkten för arvodesgruppernas reglering. På denna punkt kan jag med tillfredsställelse anteckna, att utskottet har gjort en viss ändring i Kungl. Maj:ts förslag, i vilket föreslås att omprövning av arvode skall ske vart sjätte år. Utskottet föreslår nämligen att denna tid skall begränsas till tre år. Detta finner jag för min del sakligt motiverat, inte minst med hänsyn till den expansion som vi kunna förutsätta skall ske inom folkskolan och som kommer att medföra omgruppering av läraravdelningarnas antal.

Enligt det föreliggande förslaget skola överlärarnas arvoden vara minimiarvoden, men även med hänsyn tagen till detta ha vi ansett oss böra betona, att de äro väl lågt beräknade. Det förhåller sig nämligen så, att om kommunerna skulle tillämpa de föreslagna arvodesbeloppen, skulle detta enligt gjorda beräkningar medföra en sänkning av nu utgående arvoden för icke mindre än 40 procent av de nu anställda distriktsöverlärarna med i genomsnitt 600 kronor.

Man kan också för att bedöma det rättmätiga i dessa arvodesbelopp göra en jämförelse med de arvoden, som rektorerna vid de högre kommunala skolorna åtnjuta. Det visar sig då, att medan en rektor vid en enkel kommunal mellanskola med 4 avdelningar har ett arvode, som inkluderande rörligt tillägg och kristillägg uppgår till närmare 2 000 kronor per år, måste en överlärare i folkskolan för att komma upp till samma arvodesbelopp administrera icke mindre än 40 läraravdelningar. Det råder således i detta avseende ganska stor ojämnhet.

I detta sammanhang må det tillåtas mig att göra en principiell erinran. Vid folkskolor och högre kommunala skolor liksom också vid läroverken finnas övningslärartjänster. Vederbörande befattningshavare ha samma kompetens och samma tjänsteåligganden. Lönesättningen för övningslärarna vid folkskolorna är dock i stort sett avsevärt lägre. Man kan väl också göra en sådan principiell erinran vid jämförelse mellan överlärarna vid folkskolorna och dessa rektorer vid högre kommunala skolor. Med utgångspunkt från detta ha vi i motionen föreslagit, att på överlärarnas arvoden skall utgå rörligt tillägg och kristillägg. Även allmänna lönenämnden har förklarat, att man borde taga under omprövning, huruvida tillägg motsvarande rörligt tillägg och kristillägg skulle utgå på överlärarnas arvode. Rektorerna vid de högre kommunala skolorna ha i denna sin egenskap arvoden, men detta har icke hindrat att man givit dem detta rörliga tillägg och kristillägg. Avsikten härmed har varit att i detta hänseende få dem jämställda med rektorerna vid de allmänna läroverken. Enligt vårt sätt att se borde man kunna jämställa överlärarna med rektorerna vid de högre kommunala skolorna och följaktligen också bevilja dem dessa tillägg.

Det finns två grupper av överlärare, i propositionen betecknade som »distriktsöverlärare» och »annan överlärare». Den senare beteckningen avser sådana överlärare, som tjänstgöra i skoldistrikt, där skolans högsta ledning handhaves av kommunal inspektör. Vi ha i motionen uttryckt vårt beklagande av att i propositionen inte hade medtagits reglering av anställnings- och löneförhållandena för kategorien »annan överlärare». Man kan med skäl göra gällande, att den minimistandard som förslaget innebär för distriktsöverlärarna i fråga om arvode, semester och pension m. m. också borde utvidgas till att gälla gruppen »annan överlärare». 1941 års lärarlönesakkunniga, på vilkas förslag propositionen grundar sig, ha varit inne på detta problem men ha motiverat sitt undantagande

Reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. (Forts.)

av dessa tjänster från regleringen med att det gällde att hålla statens utgifter för detta ändamål nere. De sakkunniga anförde även i detta sammanhang, att de möjligen kunde tänka sig att dessa distrikt själva hade råd att svara för kostnaderna för dessa överlärare. Vi ha i motionen anknutit till detta de sakkunnigas uttalande och således tänkt oss en sådan utväg.

När skolöverstyrelsen på sin tid yttrade sig över de sakkunnigas förslag, upptog skolöverstyrelsen bland annat till granskning det förslag, som framkommit från överlärarförbundet, att överlärarlönen borde utgå med lönetillägg om 3—7 löneklasser utöver folkskollärarlönen. Skolöverstyrelsen ansåg sig icke kunna tillstyrka denna linje, även om den erkände att en sådan utformning av bestämmelserna skulle innebära en bättre anslutning till gällande normer för avlöning åt skolledare vid läroverken och högre kommunala skolor. Skolöverstyrelsen anförde vidare, att överlärarinstitutionen vid folkskolorna ännu inte är tillräckligt stabiliserad för att man nu skulle skapa denna likställighet. Skolöverstyrelsen säger också, att när den nu anslutit sig till de sakkunnigas förslag, så sker det under starkt betonande av att den betraktar förslaget som ett provisorium, och tillägger, att så snart tidsläget blivit ett annat och den av statsmakterna förda restriktiva lönepolitiken icke längre uppehålls, denna fråga bör upptagas till förnyad prövning.

Samma synpunkter har även utskottet anfört. Utskottet betonar mycket starkt, att då utskottet funnit sig böra biträda de sakkunnigas av departementschefen tillstyrkta förslag, att överlärarna liksom hittills skola åtnjuta ersättning genom särskilt arvode utöver lönen, har detta skett med understrykande av den av skolöverstyrelsen sålunda uttalade uppfattningen, att anordningen har provisorisk karaktär.

Herr talman! Med hänsyn till att utskottet så starkt betonat, att detta är ett provisorium, skall jag avstå från att ställa något yrkande. Vi ha ju att emotse en kraftig utveckling på folkskolans område, vilken kommer att medföra utbyggande av skolor och läraravdelningar. Jag förutsätter därför, att behovet av en ytterligare stabilisering av överlärarinstitutionen då kommer att bli mera kännbart. Jag vågar därför uttala den förhoppningen att ett mera utformat, tillfredsställande förslag i denna fråga skall framläggas av Kungl. Maj:t inom en inte alltför avlägsen framtid. Under denna förhoppning har jag, herr talman, för dagen intet yrkande.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Den ärade talaren ställde intet annat yrkande än bifall till utskottets förslag. Under sådana förhållanden kan jag fatta mig mycket kort.

Den proposition, som statsutskottet haft att behandla, är ju framlagd av min kollega chefen för finansdepartementet men givetvis i samförstånd med mig. Det ligger ingen underskattning av vad överlärarinstitutionen betyder för vårt folkskoleväsende i mitt sätt att handlägga detta ärende. Jag delar den föregående ärade talarens mening, att skall det bli någonting av med alla dessa socialpedagogiska anordningar, som vi nu föra fram, ligger det vikt uppå, att vi få överlärare av hög kvalitet, och att det därför är önskvärt att kommunerna göra vad de kunna för att trygga ett gott besättande av överlärartjänsterna. När jag ändå stannade vid ett så pass blygsamt provisorium som det nu föreslagna berodde detta bland annat därpå, att det inte varit möjligt att reglera förhållandena för de mycket små kommunerna. I detta sammanhang stöta vi på den stora frågan om sammanslagning av kommunerna. Genom en sådan hoppas vi att kunna lösa de små kommunernas överlärarproblem. För de stora och de relativt stora kommunerna, där vi ha kommunala inspektörer, skulle

Reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. (Forts.)

ett förslag från min sida, hur långt jag än hade sträckt mig, i många fall inte inneburit några förbättringar för de anställda utan kanhända försämringar. De kommunala inspektörerna ha heller inte uttryckt några önskemål om att få denna fråga upptagen för närvarande, och därför har jag lämnat den å sido.

Jag vill dessutom framhålla, att det provisorium, som jag nu förordar att riksdagen skall antaga, inte är alldeles utan sina fördelar. Detta framgår redan av att statsbidraget stiger med 230 000 kronor om året jämfört med nuvarande förhållanden, vilket måste betyda, att förslaget innebär vissa framsteg.

Vidare vill jag erinra om att genom det föreliggande förslaget det statsbidragsberättigade maximibeloppet skjutes upp från nuvarande 2 000 kronor till 3 000 kronor, vilket inte heller är att betrakta som en obetydlig förbättring.

I det läge frågan nu befinner sig, herr talman, har jag ingen anledning att taga upp någon mera ingående debatt utan nöjer mig med dessa randanmärkingar.

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! Jag har i detta utlåtande funnit en sak, som jag tycker är ganska anmärkningsvärd. Jag syftar på det sätt på vilket man har behandlat de små skoldistrikten. I dessa distrikt skall man inte ha överlärare. Det är kanske inte så mycket att säga om detta, ty det vore kanske ganska svårt att ordna. Där skall man i stället ha skolekreterare, som skola bistå skolstyrelserna i olika avseenden. Såvitt jag kan förstå kommer dessa skolekreterares arbete att bli alldeles detsamma som överlärares med undantag av att de inte ha någon inspektionsskyldighet över skolverksamheten. Men det arbete de komma att få blir ändå ganska omfattande och betungande. De skola utföra skrivarbeten för skolstyrelsens räkning, de skola föra den mycket omfattande statistiken, de skola verkställa rekvisition av lärarlöner, vilket sannernigen icke heller innebär så litet arbete med hänsyn till alla de tusen och en bestämmelser som gälla för olika löneformer. De skola dessutom utföra en hel del annat arbete på samma sätt och i samma omfattning som en överlärare. Det enda som skiljer deras arbete från en överlärares är som sagt att de slippa själva inspektionen över skolverksamheten. Under sådana förhållanden kan jag inte finna annat än att man har varit väldigt snäv vid fastställandet av den ersättning, som man har tänkt sig skulle utgå till skolekreterarna.

I ett skoldistrikt, som låt oss säga omfattar 8 läraravdelningar — detta är ändå inte något litet skoldistrikt — skulle skolekreterarens avlöning stanna vid 320 kronor om året, varav staten skulle bidraga med jämnt 160 kronor. I ett dubbelt så stort skoldistrikt, alltså med 16 läraravdelningar, i vilket enligt bestämmelserna en överlärare skall finnas, utgår överlärares avlöning med 900 kronor, varav staten betalar hälften. Jag skulle tro att det inte råder ett skäligt och lämpligt förhållande mellan skolekreterarens arbete i ett skoldistrikt med 8 läraravdelningar och en överlärares arbete i ett skoldistrikt med det dubbla antalet läraravdelningar. Överlärares i det större skoldistriktet har väl i allmänhet att röra sig med litet större siffror, men annars blir nog arbetet nästan alldeles detsamma. De sakkunniga ha uttalat — och till detta ansluter sig utskottet — att de inte vilja införa några obligatoriska bestämmelser om att skolekreterare skall utses i distrikt, där överlärare icke finnes, men att däremot åtgärder som underlätta systemets frivilliga införande borde vidtagas. Man kan enligt min mening knappast göra gällande, att man underlättar införandet av detta system genom att föreslå så ringa ersättning och så ringa statsbidrag för skolekreterarna som här skett.

Förhållandet är också märkligt, herr talman, om man ser på hur kostna-

Reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. (Forts.)

derna fördelas. För 28 procent av skoldistriktet beräknas statens kostnader till 385 000 kronor per år, under det att för 72 procent av skoldistriktet den sammanlagda kostnaden för staten skulle bli 60 000 kronor. Jag kan inte hjälpa att jag finner detta vara ett ganska underligt sätt att behandla de små kommunerna och de små skoldistriktet, när det nu gäller att söka vidtaga åtgärder för att underlätta skolväsendets verksamhet i dessa små kommuner.

Jag kan, herr talman, självfallet icke nu ställa något yrkande, men jag har inte kunnat underlåta att fästa uppmärksamheten på dessa enligt min mening ganska anmärkningsvärda förhållanden.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag nämnde redan i mitt föregående anförande varför vi utelämnat de små distriktet. I avvaktan på hur kommunindelningen kommer att utfalla tror jag det är det enda möjliga att göra på det sättet.

Det kan givetvis se ut som om departementschefen och utskottet varit snåla emot skolesekreterarna. Men om den siste ärade talaren slår upp s. 9 i utskottsutlåtandet, skall han finna, att det inte blir så stor skillnad mellan vad en överlärare, som har att svara för 14 läraravdelningar, får i ersättning och vad skolesekreteraren får. Överläraren får 43 kronor och skolesekreteraren 40 kronor per läraravdelning och år. Det blir alltså en skillnad på 3 kronor. Jag vågar påstå, att om någon har någon favör av denna skillnad, så är det skolesekreteraren, som icke har inspektionsskyldighet.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Jag har ingen särskild anledning att ta till orda, då under debatten ännu inget yrkande framställts. Med anledning av herr Anderssons i Dunker anförande vill jag emellertid säga några ord.

Jag tror för min del att herr Andersson i Dunker i hög grad överskattat det arbete, som utföres av skolesekreterarna i de små skoldistriktet. Det är ju alldeles uppenbart, att skolesekreterarna ha väsentligt mindre att göra än överlärarna, beroende på det mindre antal läraravdelningar, som de ha att övervaka. De arvoden som tillerkännas skolesekreterarna äro visserligen inte särskilt höga, men det arbete, som dessa skolesekreterare utföra, har åtminstone inte tidigare ansetts berättiga dem till ett arvode i överkant. Det har även gjorts ett uttalande i denna fråga av det innehållet, att det här rör sig om ett rent kommunalt uppdrag. Från den utgångspunkten bör man således inte räkna med i varje fall något väsentligt statsbidrag.

Herr talman! Utöver vad statsrådet Erlander redan anført har jag endast velat betona att herr Andersson i Dunker nog en smula förstorat de uppgifter som skolesekreterarna ha i de mindre skoldistriktet. Jag har icke någon anledning att ytterligare förlänga debatten. Jag begränsar mig till vad jag nu anført och hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 4.

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 190 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll tillstyrkta grunder utfärda erforderliga bestämmelser angående statlig kreditgaranti för lån åt den som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

dels ock till Kostnader för statlig kreditgaranti för vissa studielån för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor.

Vidare hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 under åttonde huvudtiteln (punkt 97 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 310 000 kronor.

I sistnämnda proposition hade Kungl. Maj:t härjämte (kapitalbudgeten, bilaga 7, punkt 16 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 650 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått

dels en inom andra kammaren av herr *Malmberg* i Skövde *m. fl.* väckt motion (II: 431);

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Holmbäck m. fl.* (I: 133) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 244), i vilka yrkats, dels att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t om en utredning med uppgift att framlägga förslag, som kunde öka möjligheterna för studiebegåvade men mindre bemedlade studenter att bedriva högre studier, dels att riksdagen måtte besluta ett reservationsanslag till naturastipendier för budgetåret 1946/47 med 500 000 kronor, dels ock att riksdagen måtte besluta ett investeringsanslag till statens lånefond för universitetsstudier med 750 000 kronor för budgetåret 1946/47.

Utskottet hemställde:

A. att riksdagen måtte

I. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 431 bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet tillstyrkta grunder utfärda erforderliga bestämmelser angående statlig kreditgaranti för lån åt den som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Kostnader för statlig kreditgaranti för vissa studielån för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 133 och II: 244, i vad de avsåge anslagsberäkningen, för budgetåret 1946/47 anvisa

a) till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor under åttonde huvudtiteln ett reservationsanslag av 310 000 kronor;

b) till Statens lånefond för universitetsstudier under statens utlåningsfonder ett investeringsanslag av 650 000 kronor;

B. att motionerna I: 133 och II: 244, i vad de avsåge förslag om utredning, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Petersson* och *Malmberg* i Skövde, utan angivet yrkande.

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Herr **Malmberg** i Skövde: Herr talman! Den reservation, som fogats till detta utlåtande, ansluter sig till ett par motioner, som väckts i båda kamrarna. I dessa motioner föreslås höjningar av de av Kungl. Maj:t föreslagna beloppen. Detta gäller anslagen till naturastipendier åt studerande vid universitet och vissa högskolor. Motionärernas förslag går där ut på en höjning från av Kungl. Maj:t föreslagna 310 000 kronor till 500 000 kronor. Beträffande anslagen till statens lånefond för universitetsstudier ha motionärerna föreslagit en höjning från av Kungl. Maj:t begärda 650 000 till 750 000 kronor. Därjämte föreslås i motionerna en utredning angående utvidgning av de statliga åtgärder, som syfta till en sänkning av studiekostnaderna.

Beträffande detta senare yrkande vill jag nämna, att det var föremål för diskussion i statsutskottet. Därvid anförde universitetsberedningens ordförande, att denna beredning skulle ta upp detta ärende till behandling. På grund därav får man väl förutsätta, att ett förslag i av motionärerna antydd riktning är att förvänta inom en ej alltför avlägsen framtid. Fördenskull kommer jag att på denna punkt icke ställa något yrkande.

Det har i motionerna anförts, att de hjälpformer som hittills anlåtats knappast ställt den högre undervisningen inom räckhåll för ungdomar med erforderlig förutbildning, oberoende av deras ekonomiska förhållanden. I motionerna anføres vidare, att anslagen till statsstipendier och studielån icke varit så stora, att dessa hjälpformer kunnat utnyttjas av ett större antal studerande. Det belopp om 310 000 kronor, som nu föreslagits till naturastipendier, skulle med nuvarande levnadskostnader knappast räcka till mer än 200 stipendiater. Med hänsyn till det stora antal studerande vid universitet och högskolor måste detta antal anses vara synnerligen ringa. Därtill kommer att det nu förflutit ganska lång tid sedan stipendiebeloppen fastställdes. Under tiden ha levnadskostnaderna ökats. Den höjning som nu föreslagits av Kungl. Maj:t innebär därför i realiteten endast en kompensation för den försämring av penningvärdet, som ägt rum sedan stipendiebeloppen fastställdes.

Vad jag nu anfört beträffande naturastipendierna gäller även stipendier från statens studielånefond. Det har härvidlag anförts att den samlade skuldbördan för de akademiskt studerande sammanlagt uppgår till 35 å 40 miljoner kronor. Nu skall jag gärna erkänna att Kungl. Maj:ts förslag innebär ett framsteg. Jag delar emellertid motionärernas uppfattning, att det med hänsyn till det nuvarande läget kunde vara motiverat att gå ytterligare ett steg framåt. Det förhåller sig väl så, att behovet av kvalificerade, högskoleutbildade krafter är synnerligt stort på alla samhällsområden. Det gäller därför att söka se till att man får väl utbildade befattningshavare. Det gäller också att så långt som möjligt söka demokratisera utbildningsmöjligheterna, så att ungdomen i gemen kan få tillfälle att kvalificera sig för de tjänster, som kunna behövas.

Herr talman! Jag tar mig friheten att i anslutning till dessa mycket kortfattade synpunkter föreslå bifall till motionerna i vad de avse en höjning av naturastipendierna från av Kungl. Maj:t föreslagna 310 000 till 500 000 kronor och beträffande anslaget till statens studielånefond från av Kungl. Maj:t föreslagna 650 000 till 750 000 kronor.

Chefen för eklelesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag tror inte att jag behöver försäkra kammaren att det från regeringens sida inte brister i intresset att försöka hjälpa vår vetenskapliga forskning. Vi äro helt medvetna om att vi här ha ett av våra viktigaste samhällsproblem framför oss

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

och vi äro också fullständigt medvetna om att rekryteringsbasen till våra högre studier måste väsentligt vidgas. Detta gäller inte bara ur rättvisesynpunkter — även om man inte rimligen kan säga, att detta är »bara» — utan helt enkelt även för att samhället måste, som den föregående ärade talaren anförde, ha en väsentligt ökad tillgång till akademiskt utbildade krafter.

Det är under sådana förhållanden med ganska stor bestörtning som den som sysslar med dessa ting märker, hurusom universiteten och högskolorna förlorat en del av sin konkurrenskraft om intelligenserna här i landet. Det finns numera så många andra yrken som hastigt kunna ge vederbörande försörjning och en tryggad ställning i livet. Akademierna och universiteten ha därför rekryteringssvårigheter, när det gäller den verkliga eliten av de studerande. Vi äro i regeringen således fullt medvetna om att det här gäller att försöka få fram en ökad konkurrenskraft hos universiteten och högskolorna.

Jag vill utan vidare bekänna att man från början nog tänkte sig att stipendieformen, d. v. s. den form som här kallas för naturastipendier, var en mycket lämplig väg för att vidga rekryteringsbasen till akademiska studier och för att riva ner de ekonomiska barriärerna. Om denna väg vore den lämpligaste, är det ju alldeles givet att motionärerna ha rätt, att det är en fantastiskt liten glugg, som man öppnar med Kungl. Maj:ts förslag, då man därigenom endast får omkring 200 stipendiater i ett land, där vi ändå ha omkring 10 000 akademiskt studerande. Om emellertid riksdagen skulle bifalla motionerna, skulle vi icke få mycket mera, kanske endast 75 à 80 ytterligare stipendiater. Denna ökning förefaller mig vara alltför ringa för att man skulle kunna säga, att man därigenom verkligen skulle på allvar demokratisera vårt undervisningsväsende.

Anledningen till att jag på denna punkt inte föreslagit en höjning av samma storleksordning som på andra punkter, när det gällt universitetsanslagen, har varit, att jag — vilket jag gärna vill redovisa för kammaren — för närvarande är tveksam, om stipendievägen verkligen är den riktiga vägen att gå. Jag hade nyligen nöjet att för riksdagen presentera universitetspropositionen. Genom de åtgärder, som där äro föreslagna, tror jag att man kan lämna ett mer effektivt stöd åt de unga. I denna proposition har föreslagits, att betydligt mer än 100 verkliga tjänster skola inrättas, varigenom kvalificerat folk vet med sig att man på relativt kort sikt kan komma i åtnjutande av en inkomst, som man får på grund av en prestation och icke på grund av en mer eller mindre godtycklig behovsprövning. Jag tror att det kommer att visa sig att man i längden bäst befrämjar vetenskapen genom inrättande av sådana tjänster.

Jag har vidare tillåtit mig förorda och nyss haft glädjen att konstatera, hurusom andra kammaren beslutat bifalla inrättande av en statsgaranti för akademikernas studielån. Jämförd med det steg, som kammaren tog då kammaren beslöt att godkänna detta förslag, är den fråga, som vi nu diskutera, bagatellartad. Det måste nämligen vara väsentligare att de unga akademikerna få möjlighet att på rimliga villkor skaffa sig de krediter, som kunna öppna vägen för vederbörande till de positioner, där det kräves akademiska studier.

Uppriktigt sagt så hoppas jag att vi, när vi fått mer erfarenhet av hur denna kreditgaranti verkar, skola kunna finna metoder för att genom delavskrivningar av lönen så att säga i efterhand ge stipendier åt den som verkligen äro kvalificerade. Frågan härom har jag för avsikt att ta upp till behandling. Det torde nämligen inte vara omöjligt att man lika väl som man har ett system med prövning i förväg av stipendiesökandena skulle kunna företa denna granskning i efterhand. De verkligt kvalificerade krafterna skulle tjäna på en sådan omläggning och man skulle därigenom komma till rätta med en del av stipendiesystemets avigsidor. Icke i denna kammare utan i första diskuterade vi

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

för några veckor sedan mycket ingående stipendieverksamheten vid våra läroverk. Jag tror att ingen som deltog i eller åhörde denna debatt kan våga påstå att den kritik, som från olika håll riktats mot det nu tillämpade stipendiesystemet, saknade grund. Under sådana förhållanden anser jag det vara rimligt att man nu försöker finna vägar, som inte föra med sig de olägenheter, som ett stipendiesystem med behovsprövning otvivelaktigt har.

Jag vill även nämna, att det är min förhoppning att vi inom kort skola ha slutfört undersökningarna angående möjligheter att vidtagna kollektiva anordningar till stöd för akademikerna. Det gäller framför allt stöd för lösande av akademikernas bostadsfråga. Både i Uppsala, Lund och Stockholm pågå för närvarande undersökningar härom. Om vi verkligen lyckas finna vägar till en nedpressning av hyresnivån, betyder detta något helt annat än de relativt obetydliga belopp, som kunna ställas till förfogande i form av stipendier. Om man däremot vill gå exempelvis en annan väg och föreslå en icke jämförelsevis obetydlig höjning av stipendiebeloppen utan att stipendier skola utgå till exempelvis varannan student, då har man kommit in på ett nytt problem, nämligen studielönen. Jag tror inte att någon är beredd att för närvarande diskutera denna sistnämnda utväg.

Herr talman! Efter dessa antydningar om varför jag för min del är tveksam och varför jag inte tror att den av motionärerna anvisade vägen är den riktiga vägen vill jag sluta med att framhålla ytterligare en synpunkt i denna fråga. Om det förhåller sig så att min idé med avlönade amanuens- och andra befattningar för de studerande inte slår väl ut i praktiken och om man inte kan komma fram med statsgaranterade krediter åt akademikerna samt slutligen om mina försök att finna en lösning av bostadsfrågan misslyckas eller behöva på ett eller annat sätt kompletteras, då kommer riksdagen — eftersom jag sannerligen inte är någon doktrinär — att till kanske nästa år få emotse ett förslag om en väsentligt vidgad stipendieverksamhet på detta område. Jag vill emellertid innan jag intar en slutlig position i denna fråga ha fullt fria händer för att först kunna undersöka alla de vägar, som enligt min uppfattning bättre leda till målet än stipendievägen.

Herr Ohlin: Herr talman! Det finns säkert ingen i kammaren som betvivlar, att ecklesiastikministern mycket varmt intresserar sig för frågan om en demokratisering av vårt högre undervisningsväsende genom att öka möjligheterna för mindre bemedlade studerande att skaffa sig den utbildning, som de äro lämpade för och som landet så väl behöver. Statsrådets inledningsmotivering klargjorde ju också detta genom de vägande synpunkter i denna fråga, som han framförde. Det förefaller mig emellertid som om statsrådets slutsats knappast var så väl motiverad.

Statsrådet Erlander ställde frågan, om stipendievägen verkligen är en lämplig väg att gå och sade, att han själv var tveksam på den punkten. Statsrådet trodde, att en bättre väg var att inrätta nya vetenskapliga tjänster. Han har nu föreslagit över ett hundratal sådana. Jag vill i anledning därav påpeka, att vad saken här gäller är inte främst utbildande av en vetenskaplig elit, som kanske efter tre eller fyra års studier har möjlighet att få dessa särskilda inrättade tjänster. Den fråga det här gäller är av betydligt mer vidsträckt natur, nämligen utbildningsmöjligheterna för ett långt större antal unga människor, som behöva erhålla akademisk utbildning för att kunna kvalificera sig för de prestationer som vårt samhälle behöver.

Den rena eliten, alltså de som skola bli vetenskapsmän, kan komma fram mycket långt på den väg som statsrådet berörde och som han har visat så myc-

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

ket intresse för — en sak för vilken jag och många med mig är synnerligen tacksam. Men det hindrar inte att problemet om utbildningsmöjligheterna kvarstår för den stora grupp av unga studerande vid universitet och högskolor, som icke aspirera på fortsatt vetenskapligt arbete och som icke tillhöra den vetenskapliga eliten.

Nu invänder förmodligen herr statsrådet att vi för dessa människor ju ha systemet med krediter, och att man i framtiden kan tänka sig t. o. m. en avskrivning av krediter. Ja, det systemet är ju i och för sig mycket bra så långt det går. Men om man har statsrådets uppfattning att det som nu göres är en bråkdel av vad som behövs, så vore det väl naturligt att tillsvidare försöka gå fram på båda vägarna. Jag kan nämligen inte se att man binder sig genom att gå fram på båda vägarna, även om man sedan skulle vilja lägga om politiken i någon mån och koncentrera arbetet på en väg. Om denna omläggning i alla fall innebär att man ökar det totala stödet från staten, tror jag inte att vare sig psykologiska eller andra hinder skulle göra detta omöjligt.

Nu talar herr statsrådet om stipendiesystemets nackdelar, och jag är ingalunda omedveten om dem, särskilt inte om stipendierna bli mycket talrika i förhållande till antalet rimligt meriterade kandidater. Men här är det i alla fall fråga om ett högst ringa antal. Jag har själv mångårig erfarenhet av utdelningen av stipendier, låt vara endast från en högskola, som herr statsrådet anser — enligt min uppfattning på otillräckliga grunder — tills vidare bör skjutas åt sidan tillsammans med många andra specialhögskolor. Jag kan därför konstatera, att det är en allmän mening bland de studerande vid den högskolan att trots svårigheterna med stipendieutdelningen är detta system, sådant det praktiseras hos oss, av mycket stor betydelse, därför att det ökar möjligheterna för mindre bemedlade studerande. Kanske kommer man någon gång i framtiden att lägga tyngdpunkten på något annat system med bl. a. hyresnedsättande och bostadsproducerande åtgärder. Det måste dock taga många år innan ett sådant system kan komma att spela någon avgörande roll, och jag tror inte den omständigheten kan vara tillräcklig motivering för att i nuvarande läge låta det ena året gå efter det andra — i varje fall tillsvidare ett år — utan att sträcka sig något längre än vad statsrådet här velat göra.

Eftersom jag tror att ett sådant förfarande inte prejudicerar till någonting, tycker jag slutsatsen bör bli den motsatta. Man kan understryka att statsmakterna ännu icke tagit någon principiell ställning till frågan om vad som kan bli riktlinjer på längre sikt och då man måste vidtaga *mycket* mera omfattande åtgärder. Där delar jag herr statsrådets mening. Men i avvaktan på att dessa linjer skola klarna behöver man inte göra en så snäv begränsning av anslagen, som de nu föreslagna beloppen utgöra. I stället borde man nu kunna sträcka sig litet längre — utan att därmed på något sätt binda sig för framtiden — varigenom man i alla fall skulle uppnå en något gynnsammare effekt både socialt och med avseende på utbildningsmöjligheterna.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill inte förneka att det ligger mycket i vad den siste ärade talaren sade. Ytterst är det ett avvägningsproblem hur mycket pengar man skall anvisa för detta ändamål. Men jag kan inte finna att det ligger någon fara i att vänta ett år, helt enkelt därför att den tveksamhet, som föredragande departementschefen visat om stipendievägen, delas av den studerande ungdomen själv. Den är lika tveksam som jag i detta fall.

Jag skall ta några siffror, som visa antalet stipendieansökningar. Vi ha omkring 5—6 000 studerande, som äro stipendieberättigade. För nästa budget-

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

år ha ansökningar inkommit från 295 av dessa studerande. De flesta av ansökningarna, 154 stycken, ha kommit från Uppsala universitet. Därefter kommer Lunds universitet med 76, Stockholms högskola med 37, karolinska institutet med 15 och Göteborgs högskola med 13. Detta visar att stipendievägen icke är en väg, som utan vidare ter sig naturlig för den akademiska ungdomen. Under sådana förhållanden tror jag inte det ligger någon egentlig fara i att vi fundera ett år till på detta problem. Men jag vill ännu en gång försäkra — jag sade det i mitt första anförande, och jag har sagt det flera gånger offentligt — att kammarens ledamöter icke skola vara oroliga för att det skall föreslås för låga belopp från Kungl. Maj:t, om jag kommer till det resultatet att vi behöva öka dessa summor.

Herr Ohlin, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! När herr statsrådet säger att den studerande ungdomen själv är tveksam, torde väl detta närmast gälla den lämpligaste vägen på längre sikt. Och när herr statsrådet sedan hänvisar till det ringa antalet stipendieansökningar, vill jag svara, att det visar bara gott omdöme. När det endast finns pengar till ett litet antal stipendier, så lönar det sig inte att söka för andra än synnerligen kvalificerade bland de mindre bemedlade. Jag har en del erfarenheter från olika högskolor och vet, att den studerande ungdomen noga överväger chanserna att få ett stipendium och har klart för sig att det inte lönar sig att söka, om man inte ligger mycket nära den linje, som kan komma i fråga.

Jag tror, att om herr statsrådet undersöker opinionen bland den studerande ungdomen och frågar den vad den önskar under väntetiden, så skall han få till svar: »Vi som studera nu ha inte så stor glädje av en del av de åtgärder, som kunna komma att föreslås om ett par år. Vi skulle föredraga att man under melantiden inte är alltför tillbakahållande, när man ju i princip har en positiv inställning till denna fråga.»

Till sist ber jag att få uttala min glädje över herr statsrådets uttalande mera i princip rörande hans inställning till frågan om stipendieanslag, om de andra vägarna visa sig mindre farbara.

Härefter anförde

Herr Svensson i Grönvik: Herr talman! Den som tidigare varit med om att behandla undervisningsfrågor måste konstatera, att utvecklingen under de senaste åren, och kanske allra mest under detta sista år, har gått i riktning mot en väsentligt ökad förståelse för de studerande ungdomarna och en vilja att hjälpa dem på olika sätt.

I det nu debatterade utskottsutlåtandet visar man på två olika vägar, på vilka man söker hjälpa de studerande. När det gäller anslaget till stipendier har man, som herr statsrådet mycket riktigt anmärkte, gått något längre i motionen än Kungl. Maj:t föreslagit och utskottet tillstyrkt. Men det är ju bara en nyansskillnad. Om det nu är så att herr statsrådet är tveksam, huruvida denna väg är den rätta och om han vill undersöka även andra vägar, så undrar jag om man inte gör klokt i att välja den mera försiktiga vägen.

Sedan skulle jag vilja göra en reflexion med anledning av de siffror, som herr statsrådet framlade rörande ansökningarna. Det sades, att det kommit in 295 ansökningar och att 200 stipendier eller något därutöver kunna lämnas — men är det alldeles säkert att alla ansökningarna kunna godtagas? Om så inte är fallet, tycker jag inte det finns någon särskild anledning att nu höja de av Kungl. Maj:t föreslagna beloppen.

Lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, m. m. (Forts.)

Herr talman! Jag nöjer mig med att konstatera detta och ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmanen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels och på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till det av herr Malmborg i Skövde under överläggningen framställda yrkandet; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ombyggnad till normalspår av vissa av Blekingenätets järnvägar jämte i ämnet väckta motioner.

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Nolin**: Herr talman! Jag har tillsammans med mina kamrater på länsbänken väckt en motion, nr 469, i detta ärende. Såsom framgår av utskottsutlåtandet hemställa vi däri, att även den lilla bandelen Norraryd—Kvarnamåla skulle utvidgas och breddas till normalspår i samband med de övriga blekingejärnvägarna. Denna bana utgör en viktig förbindelseled mellan linjerna Karlshamn—Vislanda och Bredåkra—Växjö. Jag har den uppfattningen att även denna bandel bör ombyggas till normalspår i samband med de övriga järnvägslinjerna i blekingenätet. Och om en breddning utav denna bandel skall ske, så borde den göras i samband med det övriga nätet, ty den blir då mycket enklare att genomföra. Den blir också billigare, ty man behöver inte då anlägga särskilda anslutningsstationer.

Nu har emellertid utskottet ansett sig icke kunna tillstyrka motionen. Utskottet gör dock vissa uttalanden, som äro ganska positiva, och jag är mycket glad över den ställning som utskottet har intagit i denna fråga. Utskottet säger nämligen på s. 18: »Utskottet vill emellertid framhålla, att frågan om linjernas framtida gestaltning synes böra ägnas den största uppmärksamhet. Enligt utskottets mening bör icke ifrågakomma att beröva en bygd en järnvägsförbindelse utan tungt vägande skäl och i varje fall icke utan att samtidigt överväganden äga rum rörande förutsättningarna för ett tillgodoseende i annan form av bygdens berättigade krav på likvärdiga ändamålsenliga kommunikationer.»

Den bygd som huvudsakligen berörs av denna järnväg är den i ganska stora delar av landet välbekanta Urshultsbygden. Det är en gammal kulturbygd, vars befolkning trots ganska begränsade förutsättningar, i synnerhet på jordbrukets område, genom idogt arbete och god framåtanda skaffat sig en god ställning och ett gott anseende i stora delar av vårt land. Jag syftar här främst på den fruktodling, som drivits fram i denna bygd och som torde vara en av de mest framstående i landet. Dessutom står skogsbruket i denna bygd på en ganska hög nivå. Denna utveckling har i mycket hög grad kunnat ske tack vare den järnväg, som genomlöpt orten, samma järnväg som det här är fråga om.

Nu anse emellertid kungl. järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att denna järnväg bör nedläggas samtidigt med en del andra. Men om så sker, måste detta bli till stort men för såväl samhällets utveckling som för hela bygdens näringsliv. Detta anser jag vara att vrida tillbaka utvecklingen. Jag vill erinra om att denna bandel ursprungligen lär vara byggd så att den vad själva banvallen beträffar har både bredd och bärighet för normalspår. Kostnaderna för utbyggnad till normalspår komma därför icke att bli så

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

stora, jämfört med vad fallet är beträffande övriga linjer. Riksdagen anslår väldiga summor för sociala, kulturella och liknande ändamål för att förbättra människornas levnadsförhållanden och höja deras levnadsstandard överhuvud taget. Men samtidigt ifrågasätter man att beröva en bygd en järnvägsförbindelse, vilken kanske inte kan lämna någon större vinst för dess ägare, d. v. s. för staten, men som dock betyder ganska mycket för befolkningen i orten och för människornas bärning och trivsel.

Det har tidigare här i dag talats om flykten från landsbygden. Järnvägarna på landsbygden äro ju till för att underlätta människornas kommunikationsförhållanden och medverka till bättre trivsel. I detta fall gäller det en järnväg, som kommit till och drivits tack vare ett enskilt initiativ med hjälp av kommunala medel. Den har funnits till och kunnat hållas i gång under ett 40-tal år, men nu, när staten övertagit densamma, ser det ut som om man icke anser att den bör drivas längre. Nu har ju emellertid statsutskottet intagit en positiv ställning, och jag hoppas att även denna kammare, liksom fallet varit med första kammaren förut, beslutar att godkänna utskottets förslag. Jag vädjar för övrigt till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet att taga denna fråga under noggrant övervägande. Det är önskvärt att förslag framläggas så snart som möjligt om breddning även av denna lilla järnvägsdel, därför att arbetet skulle kunna ske i ett sammanhang.

Herr talman! På grund av att det här föreligger ett enhälligt utskottsutlåtande vill jag inte ställa något yrkande om bifall till motionen, utan jag är tacksam för det utlåtande som statsutskottet här givit. Jag ber att få yrka bifall till detsamma och hoppas på en god utveckling av denna fråga i framtiden.

Häruti instämde herr *Mattsson*.

Herr **Adolfsson**: Herr talman! Jag har framlagt en motion i detta ärende, i vilken det för det första föreslås, att arbetena med de bandelar, vilka nu skola breddas, påbörjas så snart de tekniska förberedelserna härför utformats, och för det andra att detta breddningsarbete även skall omfatta den sidolinje herr Nolin nyss talade om och dessutom sidolinjen Sölvesborg—Hörviken.

Jag ber att få framlägga några argument utöver motionen, sedan nu statsutskottet har underlåtit att fullfölja sin mening och därför avstyrkt min motion och den motion, för vilken herr Nolin nyss talade och som ju rör enbart frågan om en breddning av sidolinjen Norreryd—Kvarnamåla i Kronobergs län. Utskottet tycks ju vara ense med min motions syfte, men vill av någon anledning som jag inte riktigt förstår inte ta klar ståndpunkt just vid detta tillfälle. Departementschefen har beträffande tidpunkten för dessa arbetens igångsättande förklarat följande: »Icke desto mindre anser jag mig med hänsyn till statsfinansiella skäl och läget på arbetsmarknaden böra tills vidare föreslå, att ombyggnaden icke må utföras förrän dylika arbeten befinnas erforderliga såsom led i åtgärder för sysselsättning av friställd arbetskraft.»

Det är mot detta förhålande av perspektiven som jag protesterat i min motion. Statsutskottet förefaller att i ganska stor utsträckning företräda samma linje som jag gjort i min motion, ty den finner att tidpunkten för arbetets igångsättande »måhända icke uteslutande kan bestämmas med hänsyn till läget på arbetsmarknaden». Med hänsyn till föreliggande omständigheter tror jag verkligen att man bör beakta detta uttalande. Jag hoppas att de industrier, framförallt då i Blekinge, som inför en mycket oviss framtid i fråga om denna angelägenhet tvekat när det gäller att bygga ut sina företag, nu skola komma att lugnas av denna förklaring från statsutskottets sida. Det principbeslut i frågan, som jag tror att andra kammaren kommer att fatta, får ju numera en väsentligt annorlunda betydelse än det av departementschefen förordade.

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

Jag einrar om att kommunikationerna i dessa områden — och jag syftar inte endast på Blekinge utan även på angränsande delar av Kronobergs län — lämnats utanför det statliga järnvägsbyggandet, vilket också understrykes i propositionen. Jag vill också erinra om att samtliga hörda lokala remissinstanser lagt fram mycket starka skäl för sin ståndpunkt att utbyggnaden bör ske snarast möjligt av hänsyn till bygdens utveckling.

Om dessa banor det nu gäller vore privategendom, då skulle det kanske vara naturligt att så att säga vila på hanen en smula. I ett sådant fall skulle ju förräntnings- och vinstkalkylerna på kort sikt falla avgörandet. Men nu är ju dessa banor statliga, och därför bör frågan också ses i ett väsentligt vidare sammanhang. Det gäller alltså inte bara de järnvägesekonomiska förutsättningarna på kort sikt utan även på längre sikt, och framför allt gäller det att ta hänsyn till de samhällsekonomiska, näringspolitiska och befolkningspolitiska verkningarna i dessa bygder av en järnvägsförbättring av detta slag.

Jag vågar alltså här ifrån talarstolen liksom i motionen hävda, att det i detta avseende inte främst rör sig om att vid en eventuell arbetslöshetskris sysselsätta ledig arbetskraft i ett nyttigt arbete, utan att det framför allt är en angelägen kommunikationsfråga, som måste ses som ett led i åtgärder för att förhindra att arbetslöshet överhuvud taget uppstår i de bygder det här gäller. Frågan om en utveckling av de produktiva resurserna i dessa bygder samt även frågan om full sysselsättning åt befolkningen hänger nämligen intimt samman med att dessa järnvägar förbättras så snart det överhuvud taget kan ske.

Men det finns också andra skäl för den ståndpunkt, som företrädes i min motion, och det kanske må tillåtas mig att något vidga det resonemang, som nyligen fördes av herr Nolin. Min motion var ju även något vidare än hans var. Den frodiga och robusta folkhumorn har åstadkommit mycket goda och trevliga vitsar om dessa banors tillstånd och om de öden och äventyr som kunna drabba en människa, som ger sig ut att resa på dessa järnvägar. Jag skall inte fresta kammarens tålmod med att citera några, men jag vill nämna, att 1943 års järnvägskommitté inte ser lika humoristiskt på saken som dessa företrädare för folkhumorn. Kommittén är mera kallt saklig och har anfört följande om de järnvägar vi nu diskutera: »Rälsen är på många bandelar starkt sliten och rälsbyte torde vara ofrånkomligt under de närmaste tio åren. Vidare är det nödvändigt att under den närmaste tiden utbyta och förstärka ett antal broar. Säkerhetsanläggningar av mera modernt slag finnas endast på ett fåtal stationer, och stationernas mötesspår äro otillräckliga vid stark trafik. Lokens medelålder är hög: hälften av dem äro mer än 40 år gamla. De äro i allmänhet för små och för svaga att draga större tåg med högre hastighet. Deras kapacitet motsvarar icke utvecklingens krav. Person- och godsvagnparken är ävenledes jämförelsevis ålderdomlig. Den rullande materielen är på det hela taget föråldrad och i stort behov av förnyelse. Nyanskaffning har under senare tid blott ägt rum i mycket begränsad omfattning.»

Enbart av detta citat, som jag tagit ur 1943 års järnvägskommittés uttalande, framgår att dröjsmål med att sätta i gång dessa arbeten skulle få mycket skadliga verkningar även av andra orsaker än de jag nyss nämnde. Men det bör också erinras om, att dessa banor äro de enda i landet med en spårvidd av 1 067 mm. Att i väntan på en arbetsmarknadskris framställa ny materiel för dessa järnvägar skulle inte vara rationellt eller ekonomiskt, ty det finns i landet inga andra järnvägar som sedan kunde övertaga denna materiel. Att hanka sig fram genom de allra värsta svårigheterna genom att övertaga materiel från annan bana eller växla materiel från den ena banan till den andra går ju inte heller. Vill man alltså tillspetsa resonemanget en smula skulle man

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

kunna säga, att det endast återstår att genom ytterligare förslitning av materielen skapa grundvalen för flera goda järnvägshistorier, eller också börja breddningsarbetet så snart förberedelserna ha hunnit slutföras.

Departementschefen säger om materielen att den »inom få år» inte kan användas. Ja, uttrycket »inom få år» är väl relativt, men mänskligt att döma kunna väl inte arbetena hinna slutföras inom en tidpunkt av några få år, ens om förberedelsearbetena påbörjas redan i dag. Under sådana förhållanden är det så mycket svårare att förstå hur man skulle kunna avvakta en arbetslöshetskris för att sätta i gång dessa arbeten. Befolkningen i de bygder det här gäller, och det gäller kanske framför allt Blekinge, tycker att bygden i järnvägstekniskt hänseende så länge varit eftersatt, att det nu kan vara nog och att frågan inte längre bör hänskjutas till en mer eller mindre oviss framtid.

Vad så angår mitt förslag om ett principbeslut rörande breddning även av sidolinjerna Sölvesborg—Hörviken och Norraryd—Kvarnamåla, så tycker jag mig ha utskottets stöd i ord även i denna fråga, men däremot får jag inte utskottets stöd helt och hållet när det gäller yrkandet. Herr Nolin har nyligen erinrat om, att kungl. järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen vilja lägga ner dessa järnvägar. Särskilt järnvägsstyrelsen har tryckt mycket hårt på detta, och statsutskottet är medvetet om att dessa järnvägar kunna komma att läggas ned, därest inte ett principbeslut om motsatsen fattas.

Jag skall inte falla för frestelsen att nu lägga fram alla tillgängliga argument för att dessa järnvägar inte bara böra bibehållas utan även breddas. Det skulle kanske taga alltför lång tid. Jag vill i detta stycke hänvisa till de båda motioner som väckts i frågan och till remissinstanserna. Jag vill bara som en allmänreflexion framhålla, att de svenska järnvägarna även i fortsättningen säkert komma att bli stommen i landets transportsystem. Så ungefär tror jag departementschefen uttryckte det i propositionen. Därför måste skälen för ett nedläggande vara synnerligen starka, mycket starkare än vad de äro i detta fall. Att befolkningen i de bygder det här gäller starkt oroats av främst järnvägsstyrelsens bestämda förklaring att dessa järnvägar skola nedläggas, det är ju både uppenbart och förstaeligt, och jag kan inför kommunikationsministern betyga, att jag av egen personlig erfarenhet har fått den uppfattningen, att befolkningen i ifrågavarande bygder med mycket stor oro ser på framtiden när det gäller förutsättningarna för bibehållandet av dessa järnvägar. För t. ex. den omfattande fiskerinäringen vid Listerlandet i Blekinge skulle nedläggandet av järnvägen Sölvesborg—Hörviken betyda ett mycket svårt handikap. Jag tror att t. ex. herr Hällgren, som bor vid denna järnväg, skulle kunna hålla med om att det kanske till och med skulle komma att betyda en katastrof för fiskerinäringen, för att nu inte tala om vad det betyder för bygden i övrigt med dess jordbruk och dess arbetarbefolkning, som samsättes i vissa industrier.

Vad så angår järnvägslinjen Norraryd—Kvarnamåla, den järnvägslinje om vilken folkhumorn säger, att konduktörerna bruka anmoda passagerarna att fördela sig jämnt på båda sidor av vagnarna för att de inte skola välta, skulle den automatiskt försvinna, om den förblev en smalspårig bana mitt inne i det normalspårnät, som nu skulle komma att bildas. En breddning skulle medföra en mycket kraftig uppräckning för denna skogrika bygd, vilken ju för övrigt i hela landet är känd som ett fruktodlingsdistrikt framför alla andra. Vilken betydelse ett bibehållande och en breddning av denna järnväg skulle ha i syfte att motverka landsbygdens avfolkning, det tror jag var och en förstår utan att ytterligare argument behöva framläggas.

Av militärpolitiska skäl är i det utan tvivel också viktigt, att Växjö i Kronobergs län och Karlshamn i Blekinge via denna bana kunna få snabb kontakt

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

med varandra, och även i kommersiellt avseende är detta av mycket stor betydelse.

För övrigt vill jag rent parentetiskt säga, att i detta sammanhang uppstår också frågan om att förbättra kommunikationerna på den statsägda delen av linjen Vislanda—Halmstad, nämligen linjen Vislanda—Bolmen, där klagomålen över besvärligheterna äro många och föga milda till sin karaktär.

Jag finner, att statsutskottets utlåtande är tämligen positivt inte bara i fråga om de sidolinjer jag nu talat om utan även i fråga om tidpunkten för igångsättandet av de breddningsarbeten, som i propositionen föreslagits. När emellertid ett enhälligt utskott inte har velat följa sina i ord uttryckta uppfattningar genom att yrka bifall till motionerna, skulle det väl vara tämligen hopplost för mig att nu ställa ett yrkande om bifall till desamma. Jag ber alltså, herr talman, att få inskränka mig till att uttala den förhoppningen, att vad som i min motion föreslagits och av utskottet ganska starkt understrukits skall komma att så fort som möjligt förverkligas.

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! Jag har inte någon avsikt att meddela någon avvikande mening mot propositionens och utskottets förslag. Det är emellertid ett par synpunkter i anslutning till propositionen, som jag gärna skulle vilja föra fram.

Det föreslagna uttalandet att bredda det s. k. blekingenätet har inte tagit ställning till hela det järnvägsnät av 1 067 meter som det här är fråga om. Jag erinrar om att vi för närvarande ha ett smalspårigt järnvägsnät tvärs över landet från västkusten till ostkusten i södra Sverige, från Halmstad till Karlshamn och Karlskrona. Förslaget innebär att praktiskt taget alla i detta nät ingående järnvägar öster om Vislanda breddas till normal spårvidd, medan järnvägen från Vislanda till Halmstad alltjämt skall bibehållas som en smalspårig blindtarm på denna linje. För bygderna utmed denna linje väster om Vislanda kommer breddning till normalspår av blekingenätet att ur olika synpunkter innebära en nedklassning av trafikmöjligheterna. Frånsett trafiken till och från stationerna utmed den korta sträckan Vislanda—Halmstad måste alla trafikanter utmed denna linje räkna med omlastningar för allt gods, med den fördyring av fraktkostnaderna som detta alltid medför. Även möjligheterna att betjäna persontrafiken med snabba förbindelser bli sämre, när man framdeles måste räkna med ovillkorliga tågbyten i Vislanda.

Orsaken till att jag här i detta sammanhang upptagit detta är, som jag redan antytt, inte alls den att jag vill anmäla något missnöje med förslaget om blekingebanorna. Jag vill endast understryka det synnerligen önskvärda i att de ännu svävande frågor som röra bandelen Halmstad—Bolmen och linjen Bolmen—Vislanda lösas, så att det blir möjligt för de myndigheter, som planera järnvägsnätets utnyttjande framdeles, att fortsätta sitt arbete. Sker detta vägar jag även hoppas på utsikten, att nödiga utredningar för en utbyggnad av linjen Vislanda—Halmstad till normalspår skall medhinnas så snart, att vi inte skola behöva räkna med en isolerad smalspårig järnväg Vislanda—Halmstad med alla de försämringar och svårigheter en sådan utveckling skulle föra med sig för en nu i stark utveckling stadd bygd.

Herr Hällgren: Herr talman! Befolkningen nere i Blekinge liksom i vissa delar av Skåne och Småland är givetvis Kungl. Maj:t och utskottet tacksam för det förslag till ombyggnad av smalspåriga banor, som nu ligger på kammarrens bord. Utskottet har i allt väsentligt tillstyrkt de omedelbara önskemålen. Sedan gäller det att få detta ombyggnadsarbete igångsatt fortast möjligt.

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

Jag har emellertid begärt ordet i anledning av en bandel, som inte blivit upptagen i ombyggnadsförslaget, nämligen järnvägen Sölvesborg—Hörviken, en 16 km lång bandel, vars huvudsakligaste del går genom Mjällby kommun. Anledningen till att denna järnväg inte kommit med är väl i första hand den, att 1943 års järnvägskommitté inte ansett sig kunna förorda banans ombyggnad. Kommittén har emellertid heller inte ansett sig kunna förorda banans nedläggande, utan kommittén förmenar att frågan skall tagas under förnyad prövning i så god tid, att avgörandet rörande banan är fattat innan ombyggnaden av huvudlinjen är genomförd. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och kungl. järnvägsstyrelsen ha ju i sina yttranden gjort uttalanden om att de ansågo att järnvägen borde nedläggas. Blekinge läns landstings förvaltningsutskott samt en mängd organisationer och korporationer ha uttalat sig för att järnvägen både bör finnas kvar och byggas om. Kungl. Maj:t har inte ansett sig vara beredd att i samband med övriga propositioner om föreslagna ombyggnader av banor upptaga frågan om denna järnväg till slutlig prövning. Departementschefen förutsätter emellertid att järnvägsstyrelsen ägnar frågan sitt intresse och inkommer med förslag så snart förhållandena tillåta.

Enligt mitt förmenande lär dessa förhållanden påkalla ett förslag mycket snart, ty om huvudlinjen inom en rätt snar framtid skall komma under arbete, blir denna bandel, som ansluter till huvudlinjen, rätt snart aktuell. Då frågan om denna järnväg emellertid allt fortfarande ligger under omprövning, ha vi från blekingebanken inte väckt motion i ärendet, utan vi ha velat invänta det förslag i ärendet, som i sinom tid kommer att framläggas. Vi förutsetta då att vid en ny omprövning av frågan kungl. järnvägsstyrelsen inte känner sig bunden av det yttrande, som det förut avgivit i det berörda ärendet. Vi hysa också den förhoppningen, att utredningen, när den en gång blir färdig, skall lägga fram ett positivt förslag beträffande järnvägen Sölvesborg—Hörviken. Vi styrkas i denna förhoppning inte minst av departementschefens uttalande rörande järnvägarna i övrigt på s. 55 i propositionen, där han säger: »Hela järnvägsnätet bildar en enhet, och linjerna för den lokala trafiken, sidolinjerna, framträda alltmera såsom betydelsefulla tillförsellinjer till huvudlinjerna. Bortopereras sidolinjerna, bortfaller även en betydande del av huvudlinjernas trafik. Samma blir uppenbarligen förhållandet, om sidolinjerna icke få del av den tekniska utvecklingen och om deras trafikanter som följd därav börja använda andra kommunikationsmedel.»

Detta uttalande är fullt riktigt i fråga om den järnväg jag här talar om. Järnvägen går genom en bördig jordbruksbygd, där fastigheternas taxeringsvärde överstiger 11 miljoner kronor. Den tangerar en del fiskelägen, där omkring en tredjedel av Blekinges yrkesfiskare bo. Inom det område som järnvägen berör finnas sex fiskehamnar, som i anläggning kostat omkring fyra miljoner kronor. Staten är i övrigt rätt kraftigt engagerad i bygden där ute.

Det gods, som fraktas på järnvägen, består dels av sockerbetor, som skola transporteras till sockerfabriken i Karlshamn, och betmassa som skall transporteras därifrån, dels av fiskprodukter från fiskesamhällena, där fångsterna uppgå till mellan två och tre miljoner kilogram per år. Det förekommer dessutom en livlig resandetrafik. Vid en företagen undersökning fann man, att det under ett år såldes omkring 37 000 biljetter, varav en hel del tur- och returbiljetter, och man räknar med i runt tal 60 000 resande per år. Särskilda tågturer anordnas från Hällevik till Sölvesborg och Bromölla i Skåne för arbetare vid industrierna i de sistnämnda orterna.

När järnvägen för 25—30 år sedan byggdes, tecknade kommuner, organisationer och enskilda 1 509 aktier till ett värde av 241 440 kronor. När staten övertog järnvägen, fick man av detta kapital tillbaka 75 440 kronor i form

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)
av obligationer. Det rena kapitaltillskottet från befolkningen där nere till järnvägen utgör sålunda omkring 166 000 kronor förutom räntor på lånat kapital o. s. v. Man får väl därför säga, att befolkningen har offrat över 200 000 kronor för att denna järnväg skulle komma till stånd. Trots detta beslöt kommunalfullmäktige i Mjällby på mitt förslag den 18 maj att ställa fri mark till förfogande från huvudlinjen vid Sölvesborg och till Hörviken, därest järnvägen bygges om till normalspår. Jag hoppas sålunda, att den fortsatta prövningen av denna järnvägs vara eller icke vara och av dess ombyggnad skall ge ett positivt resultat för framtiden. Jag kommer till den uppfattningen icke minst genom det positiva uttalande beträffande sådana kommunikationer, som statsutskottet gjort, då det talar om övervägande beträffande likvärdiga kommunikationer. Som gammal vägman vågar jag säga, att om man tar bort denna järnväg, kan någon annan likvärdig eller bättre kommunikationsförbindelse för orten icke åstadkommas som ersättning.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Johnsson** i Kastanjegården: Herr talman! Jag trodde inte det skulle bli nödvändigt med en så lång debatt i denna fråga, då ju utskottet yttrat sig fördelaktigt och gjort ett synnerligen positivt uttalande och framlagt förslag, som hälsats med allra största tillfredsställelse i våra bygder. Herr Adolfsson nämnde, att det förekommer oro i de berörda bygderna, men jag måste säga, att vad som hittills gjorts har inte hälsats med annat än tillfredsställelse.

Som ledamot i 1943 års järnvägskommitté vill jag säga ytterligare några ord i denna sak. Trots att statsutskottet har kommit till detta resultat, är det givetvis otillfredsställande, att det fortfarande finns smalspåriga järnvägar i landet. Det är klart, att man i gränstrakterna av de områden, där förslag framkommit om breddning av järnvägarna, kommer med förslag till förbättringar av sina järnvägar, och jag vill inte göra några invändningar mot de uppslag som kommit fram här. Dessa frågor ha prövats och diskuterats synnerligen noggrant i järnvägskommittén. Jag vill erinra om att denna inte rekommenderat en nedläggning av järnvägarna Sölvesborg—Hörviken och Norraryd—Kvarnamåla. Tvärtom har man när det gäller den senare banan sagt, att vid en framtida prövning torde till övervägande böra upptagas, om linjen skulle ombyggas eller om då rådande förhållanden kunde göra en nedläggning möjlig. Till herr Nolin vill jag säga, att det givetvis i hög grad beror på i hur stor utsträckning den järnväg han talat för användes, när den tidpunkten kommer. Biltrafiken kan naturligtvis få så stor omfattning, att det blir synnerligen svårt att få igenom ett sådant ombyggnadsförslag beträffande denna relativt trafiksvaga bana, men om bygdens befolkning sluter upp kring järnvägen och använder den i större utsträckning, går det givetvis lättare. Beträffande linjen Sölvesborg—Hörviken föreslår kommittén i stället, att frågan om banans framtida ställning upptages till förnyad prövning i så god tid, att avgörande kan fattas före den tidpunkt ombyggnaden av huvudlinjen är genomförd. Kommittén har inte nu ansett sig kunna föreslå ombyggnad av denna järnväg, men den har rekommenderat, att banan skall ligga kvar och dess senare gestaltning senare bestämmas. Jag kan instämma i vad herr Hällgren nyss anförde om att denna järnväg liksom flera andra behövs och bör vara normalspårig. Jag tror att vi även här skola komma fram till ett lyckligt resultat.

Järnvägen mellan Sandbäck och Olofström, som man talat om här man och man emellan, är en synnerligen trafiksvag bana och kan icke få direkta tåg till sina huvudorter Karlshamn och Sölvesborg, och det torde inte råda något

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

tvivel om att det skulle bli bättre förbindelser, om bussar och lastbilar finge överta trafiken med dessa orter. Kommittén har också i sitt betänkande tydligt utsagt, att en järnväg inte bör rivas upp med mindre än att bygden får andra fullt tillfredsställande kommunikationer. Detta anser jag vara viktigt, och jag tror att statsmakterna gett akt på denna sak och att bygden omkring denna bana skall ha utsikter till bättre kommunikationer än den nu har.

Jag har precis samma mening som herr Nilson i Spånstad om den järnväg han talade för, nämligen den som går mellan Halmstad och Vislanda. Det återstår emellertid ännu mycket att göra, innan förslag om denna järnväg kan framläggas. Den är nämligen till större delen fortfarande enskild och måste först bli statlig. Om herr Nilson i Spånstad gör vad han kan för att den snart skall bli förstatligad, lovar jag att så fort som möjligt i järnvägskommittén framlägga förslag om dess ombyggnad. Det skulle naturligtvis vara mycket mer att säga om järnvägarna där nere.

Herr Adolfsson sade, att järnvägskommittén saknar humor, men jag bestrider detta, det är snarare tvärtom. Jag kan emellertid inte nu upprepa vad herr Adolfsson har anfört om våra järnvägar. Allt är så riktigt utom en liten passus om att järnvägarna äro så svaga, att om alla passagerarna satte sig på samma sida av tåget, skulle detta välta. Man behöver heller inte riskera att tåget välter på grund av för hög hastighet. Som exempel på kommunikationsförhållandena i denna bygd vill jag nämna, att en resa från Kristianstad till Kalmar på dessa smalspåriga järnvägar — det är en sträcka på omkring 20 mil — tar nära åtta timmar. Från den plats i dessa trakter där jag är hemma ha vi åtta à nio mil till residensstaden Karlskrona, men om man reser med järnväg, måste man beräkna, att ett besök där tar två dagar. Sedan är det riktigt, att materielen är sliten. Vi själva äro vana vid den, men vi märka bristerna när det kommer resande från andra delar av landet. Då kan man få höra otvetydiga uttalanden om hurdana järnvägar vi ha.

Jag skall inte trötta kammaren med att vid denna sena timme utveckla den saken närmare. Jag vill bara upprepa, att det råder allmän tillfredsställelse i bygden över utvecklingen. Vi hoppas, att det beslut som kammaren kommer att fatta i dag skall förverkligas så snart som möjligt. Man har velat göra tidpunkten för en ombyggnad beroende av läget på arbetsmarknaden. Jag tror inte detta är så lyckligt, och jag vädjar därför till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet att noggrant överväga saken. Ifrågavarande järnvägar befinna sig i ett sådant skick, att det är angeläget att ombyggnaden så fort som möjligt blir genomförd. I detta avseende kan jag helt instämma i vad herr Adolfsson har yttrat.

Herr Adolfsson erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill endast göra ett litet tillrättaläggande i anledning av herr Johnssons i Kastanjegården anförande nyss. Han tycktes ha fått den uppfattningen, att jag i mitt anförande hade lokaliserat den oro jag talade om till de områden som beröras av de järnvägar, som nu föreslagits skola breddas. Jag har givetvis inte yttrat något dylikt. Tvärtom vet jag, att man inom dessa områden med mycket stor tillfredsställelse sett, att detta förslag till breddning äntligen lagts fram. Däremot är man i ganska stor utsträckning besviken över det villkor för breddning som ställts i propositionen, nämligen att det skall föreligga även arbetsmarknadspolitiska skäl för en breddning, innan detta arbete får utföras.

Jag har talat om att det förekommer oro bland befolkningen i de bygder som beröras av de järnvägar, som bland andra järnvägsstyrelsen vill ha nedlagda. Till frågan om det inte skulle ha förutsatts ett nedläggande av dessa

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)
järnvägar, d. v. s. Norraryd—Kvarnamåla och Sölvesborg—Hörviken, vill jag citera några ord ur proposition nr 235, där det står: »Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ifrågasätter om icke dessa tre linjer» — d. v. s. även sidolinjen Sandbäck—Olofström — »borde upptagas till behandling redan nu, varvid linjerna syntes kunna nedläggas, sedan kommitténs ombyggnadsprogram genomförts. Järnvägsstyrelsen intager samma ståndpunkt och förklarar sig vara av den bestämda meningen, att linjerna borde nedläggas om icke förr så i varje fall när övriga banlinjer blivit ombyggda.» Det är just detta som föranlett oron i de bygder som beröras av dessa järnvägar. I övrigt vill jag endast understryka vad herr Johnsson i Kastanjegården nyss anförde, nämligen att det råder ganska stor tillfredsställelse med det förslag om breddning av vissa blekingejärnvägar som framkommit.

Herr **Nilson** i Spånstad, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill uttala min tacksamhet över det för halmstadsbanorna synnerligen positiva uttalande, som herr Johnsson i Kastanjegården här gjorde. Jag vill också uttala en förhoppning om att järnvägsförstatligandekommittén redan nu skall finna möjligheter att påbörja det förberedande arbetet med halmstadsbanorna. Av dessas 115 bankilometer befinna sig 51 redan i statens ägo och endast 64 äro i enskild ägo. Förberedelsearbetet för en breddning fram till Ljungby, där banan korsas av en bredspårig järnväg, torde organisatoriskt kunna påbörjas när som helst.

Herr **Johnsson** i Kastanjegården erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag tror inte det är för mycket sagt, att den försiktighet, som statsmakterna lägga i dagen beträffande dessa mindre och trafiksvaga banor, beror på att biltrafiken stundom varit av så stor omfattning, att man på vissa håll fruktat, att den skulle konkurrera ut dessa bibanor. Under sådana förhållanden torde det inte vara så särskilt lätt att driva igenom ett ombyggnadsbeslut. Om däremot järnvägarna användas i lika stor utsträckning som under kristiden, tror jag statsmakterna äro villiga att medge en breddning av dem, och jag hoppas, att så skall ske.

Till herr Nilson i Spånstad vill jag säga, att det väl är lämpligare att staten breddar hela banan än bara en del därav och på så sätt endast flyttar en omlastningsstation, och det går säkert lättare att genomföra om staten övertar hela järnvägen.

Herr **Hällgren**, vilken jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Om man har en smalspårig och en normalspårig järnväg, så att omlastning av godset vid en station blir nödvändig, är det risk för att man på så sätt tvingar godstrafikanterna bort från järnvägarna. Det kan också hända, att tågtidtabellen är sådan, att trafikanterna tvingas använda bil för transport av godset. Jag vet, att en sådan politik, som tvingar trafikanterna att använda andra transportmedel än järnväg, vid flera tillfällen bedrivits, men så bör man inte förfara i varje fall.

Vidare yttrade:

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Jag vill säga några ord om de berörda bygdernas gemensamma syn på detta spörsmål, och det skall bli helt kort. De inlägg, som gjorts förut, vill jag inte på något sätt klandra, men jag tycker att de till 90 procent varit överflödiga. Kärnpunkten är ju att vi få ett principbeslut fattat rörande denna del av det svenska järnvägsnätet.

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

Jag vill inte i detta fall helt godkänna uttrycket smalspårig järnväg, ty man kan lätt få den uppfattningen, att blekingejärnvägarna kunna kopplas in i östgöta- och västgötasystemet och övertaga den rullande materiel, som det verkligt smalspåriga systemet har. Våra järnvägar där nere äro byggda som ett mellanting fastän något närmare de smalspåriga. Man räknar med 0,9 m spårvidd för smalspårig järnväg, men vi ha 1,067 m.

Jag vill understryka vikten av att detta principbeslut fattas, och jag kan inte annat — och det är det som manat mig att blanda mig i denna debatt med några ord — än framföra blekingarnas och jag tror även smålänningarnas och kristianstadsbornas tacksamhet till statsrådet för att han verkligen satt liv i frågan, även om det blott är beredskapsstaten som användes. Det har tydligen inte försiggått utan svårigheter. Därmed har frågan förts upp på dagordningen, så att man inom rimlig tid skall kunna taga ytterligare initiativ. Det är heller inte meningen att efter principbeslutets fattande man skall avvakta en avlägsen tid, innan man gör något. Det fordras tid för t. ex. Blekinge läns landsting för att utföra nödvändiga förberedelsearbeten, och detsamma är förhållandet med Kronobergs och Kristianstads läns landsting. Dessa förberedelsearbeten ha både statsrådet och statsutskottet fört fram såsom angelägna, så att allting skall ligga klart vid den tidpunkt, då man kan börja att schakta och lägga spår. Detta är viktigt — jag vill understryka det — och jag vill ännu en gång framföra bygdens tack till herr statsrådet. Vi skulle väl egentligen vara bra tafatta, kronobergare, kristianstadsbor och blekingar, om vi skulle efter detta principbesluts fattande låta frågan flyta ut i det ovissa under år som komma. Vi skola nog göra oss påmint. För övrigt har jag fått det intrycket vid samtal, som förts med departementschefen — förnämligast då han uppvaktats av deputationer — att det är hans mening att så fort som möjligt få ordnade järnvägsförbindelser i dessa trakter.

Till östsmälänningarna skulle man ju kunna säga, att vi gemensamt skola påskynda upprättandet av direkta förbindelser från Skåne över Blekinge och fram emot Kalmar, något som egentligen borde klarats för lång tid tillbaka, och därifrån en direkt ostkustförbindelse norrut i linje upp emot Norrköping, så att den talrika befolkningen längs Smålands och Blekinges kuster få en kustförbindelse av ungefär samma slag som den man sedan länge haft i väster.

Jag kan inte heller underlåta, herr talman, att peka på att det är ett visst straff som enligt det föreliggande förslaget påläggas dessa bygder. När staten anlägger järnvägar brukar inte staten gå till landstingen och säga: betala marken, som banan behöver! De bygder, som haft förmånen att ursprungligen få mottaga statens järnvägar, de bekväma bredspåriga banorna, ha fått dem gratis. Bygden har inte behövt betala något. Om det däremot gäller enskilda banor, som redan äro lagda, skola såsom statsutskottet säger landstingen betala den mark, som behövs för breddning. Det kan gälla en uträtning av banan på sträckor av 4 à 5 kilometer, som det lär göra på ett ställe i Blekinge. Den mark, som erfordras härför, skall betalas av landstingen. Detta gäller såväl Kronobergs, Kristianstads som Blekinge län. Men vi ha likväl anledning att vara tacksamma, och vi skola göra vad som överhuvud taget är möjligt för att påskynda utvecklingen, om nu riksdagen, som jag hoppas, fattar beslut i överensstämmelse med utskottets förslag.

Jag vill inte betrakta det såsom en nådegåva åt dessa bygder. De äro fattiga, och de nödgades därför, när de byggde järnvägarna, bygga dem så billigt som möjligt. Detta har gällt för Småland och Blekinge och jag antar även för Kristianstads län. Det var nämligen ursprungligen från Kristianstad till Sölvesborg som man byggde banan med denna spårvidd. Det gällde för dessa bygder att se till ekonomien och försöka få lokaltrafiken tillgodosedd. Man

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

tänkte i medio av 80-talet inte så mycket på övergångsstationer, utan det gällde att få förbindelse från bostadsorten till relativt näralliggande områden. Vi betrakta inte frågans lösning som en nådegåva, utan vi se det som en eftersläpning i fråga om kommunikationernas utveckling i områden, som länge haft en omfattande befolkning. Jag vill påpeka, att Blekinge har ända sedan 1850-talet varit länet nr 2 i fråga om befolkningstäthet. Att Vår Herre och en del andra här på jorden ha delat ut ett så litet område till denna stora befolkning kunna vi inte hjälpa. Det är näst Malmöhus län det befolkningsrikaste per enhet.

Jag vill även uttala bygdens tacksamhet till departementschefen för att, enligt de intryck som jag fått, ingenting skall göras i fråga om Sölvesborg—Hörvikens och Norraryd—Kvarnamåla järnvägar, ingen nedläggning av driften ske eller överhuvud taget någon förändring göras av deras nuvarande status förrän breddningen av kustbanorna och de två andra banor, som här äro föreslagna, är färdig. Då kanske vi också ha en annan sikt på spörsmålet.

Det finns även en tredje liten bana, som min vän på blekingebänken, herr Johnsson i Kastanjegården, nämnde, nämligen Sandbäck—Olofström, fordom Sandbäck—Holje. Jag är inte säker därpå, men kanske han kan göra anspråk på att vara mera kännare än jag, därför att han bor strax därintill. När denna banbit kom till, var det uppenbarligen betydande ekonomiska motiv som gjorde, att man underkastade sig dessa mycket stora upppoffringar. Jag vet inte, huruvida dessa motiv numera ha väsentligen försvagats. Bygdens struktur är emellertid enahanda. Jag har för inte så länge sedan för mig fått förklarat, att en busstrafik inte skulle kunna tillgodose annat än den mera enkla resandefrafiken. Jag har inte någon bestämd mening i detta fall, men är det så att landstinget behöver träda till för att stödja denna linje, får väl landstinget göra det — därom vågar jag emellertid inte uttala mig nu. I alla händelser bör man där gå mycket försiktigt till väga i överensstämmelse med vad statsutskottet uttalat.

Jag får erkänna, herr talman, att jag i viss mån talar litet vid sidan om statsutskottets uttalande, och det gör jag därför att jag olyckligtvis inte kunde vara närvarande, när utlåtandet justerades. Det är möjligt att om jag varit närvarande jag försökt få en liten justering av uttrycket om den absoluta skyldigheten för bygden att betala marken. Det är möjligt att jag hade sökt att i stället få ett uttalande om förhandlingar angående detta. Det kan ju hända att frågan kan lösas på så sätt, att när den samlade köpeskillingen är uträknad, vi kunna vända oss till departementschefen och höra, om vi skola betala allt detta.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Björklund*.

Herr *Åkerström*: Herr talman! Egentligen skulle kanske ingen ifrån utskottets sida behövt taga till orda. Praktiskt taget alla talare ha i stort sett varit nöjda med såväl Kungl. Maj:ts proposition som kanske inte minst med utskottets utlåtande. Emellertid har man beträffande en del stumpar hyst bekymmer för att driften där skulle komma att nedläggas.

När en motionär anförde, att utskottet har gått på den rena avslagslinjen, kan man säga att det är riktigt, försävt man endast ser på vad man i klämmen sagt om motionerna. Ser man emellertid på motiveringen är det skäl i att erinra om att utskottet på sidan 18 skrivit, att utskottet icke är berett att i förevarande sammanhang tillstyrka motionerna. Det tyder ju på att man kan tänka sig möjligheten av att motionärernas synpunkter på nytt kunna komma att aktualiseras och tagas upp.

Ombyggnad till normalspår av vissa Blekingejärnvägar. (Forts.)

Vi ha nog i avdelningen haft det intrycket, när denna fråga behandlades, att det kanhända visar sig nödvändigt att igångsätta denna ombyggnad innan vi kommit in i någon nämnvärd arbetslöshetskris. Det skulle då bero på, som alla känna till, att materielen komme att vara så utsliten, att man inte kan vänta längre. Då tvingar sig ju ombyggnaden fram, och då skulle kanske också t. ex. herr Adolfsson vara tillfredsställd. Jag menar att alla dessa synpunkter ligga i de av utskottet gjorda uttalandena, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Johnsson** i Kastanjegården: Herr talman! Med anledning av vad herr Törnkvist yttrade om järnvägen Sandbäck—Olofström vill jag bara svara herr Törnkvist, att det är helt andra förhållanden nu mot när järnvägen byggdes. Då fanns det inga landsvägar av den storleksordning som nu, och då hade järnvägen givetvis stor betydelse, särskilt som banan Sölvesborg—Älmhult då ännu icke var byggd. Nu är det stora bra landsvägar, som gå i riktning mot dels Sölvesborg och dels mot Karlshamn på ett betydligt närmare avstånd än järnvägen. Om herrarna se på kartan, som finns i utskottets utlåtande, skall man finna att Sandbäck ligger på ett otrevligt sätt litet för långt i söder. Där är ombyte av tåg och ibland väntan på tåg och det är rätt besvärligt att resa där. Jag är emellertid inte främmande för att det finnes de i olofströmsbygden som säga, att vi måste behålla vår järnväg och att den har lika stor betydelse som hörvikenbanan, under det att man på listerlandet säger, att vi måste ha vår järnväg och det är väl bättre att riva upp olofströmsbanan. Jag måste dock säga, att trafiken på hörvikenbanan är något helt annat än trafiken på linjen Sandbäck—Olofström, där det inte är mycket resande och där flertalet av bygdens folk tydligen nu har resignerat och menar, att om man får tillfredsställande förbindelser så är det det bästa. Sedan finns det ju ett framtidsprojekt om att vägen ytterligare skall byggas om, och då på en del ställen förläggas på banvallen, så att inte heller denna skall bli raserad, och därmed kan lösas en hitintills mycket omdiskuterad fråga om markförvärv till väg genom jordbruksbygder där man är rädd om jorden och inte gärna vill ha åkrarna sönderklyvda.

Vidare anfördes ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 6.

Löneställning
m. m. för viss
personal vid
kommunikationsverken.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Boman** i Kieryd: Herr talman! Jag har tillsammans med några andra kammarledamöter väckt en motion, som syftar till att uppflytta distriktsingenjörer från lönegrad A 27 till C 5. Anledningen till denna motion har varit svårigheten att få dessa befattningar rekryterade.

Redan i december förlidet år gick vattenfallsstyrelsen in med en anhållan till departementschefen om en översyn och förbättring av distriktsingenjörernas löner. Denna framställning hade tillstyrkts av allmänna lönenämnden. Departementschefen har emellertid i propositionen sagt, att han inte för tillfället är beredd att taga ståndpunkt till den men att frågan bör tagas upp på nytt, när den pågående utredningen rörande en allmän lönereglering för statens tjänste-

Löneställning m. m. för viss personal vid kommunikationsverken. (Forts.)
 män slutförts. Utskottet har följt departementschefen, och första kammaren har redan bifallit utskottets hemställan. Jag inskränker mig därför, herr talman, till att vädja till statsrådet att följa denna fråga med uppmärksamhet. Svårigheten här är ju att få lämpligt folk, att få en tillfredsställande rekrytering, och landsbygdens elektrifiering är ju en fråga av mycket stor betydelse och av stor omfattning. Riksdagen har de senaste åren anvisat icke mindre än 39 miljoner kronor för landsbygdens fortsatta elektrifiering.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 154, i anledning av väckta motioner angående inplacering å övergångsstat av personal, som i samband med statens övertagande av enskild järnväg övergått i statens järnvägars tjänst före den 1 juli 1945.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 155, i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945. *Riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse.*

Punkterna 5, 6, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 20, 21, 25 och 27.

Lades till handlingarna.

Övriga punkter.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 9.

Föredrogs sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd samt om anslag till dyrtidstillägg å ersättning åt blinda dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1946/47 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m., dels ock en motion, väckt i anledning av sistnämnda proposition.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 10.

Föredrogs sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande, nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § 2 mom. lagen den 18 juni 1937 (nr 382) om barnbidrag, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. *Ändrad lydelse av 5 § 2 mom. lagen om barnbidrag m. m.*

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr Hægglom: Herr talman! Den välbehövliga förbättring av de villkor, som gälla vid utbetalandet av barnbidrag, vilken här föreslås, har tyvärr fått

Ändrad lydelse av 5 § 2 mom. lagen om barnbidrag m. m. (Forts.)
en sådan utformning i propositionen, vilken tillstyrkes av utskottet, att det uppstår egendomliga konsekvenser, som jag åtminstone vill påpeka för kammaren.

Det föreligger här en mycket egendomlig kombination av två olika dyrortsgraderingar. Dels är själva barnbidraget dyrortsgraderat med 240 kronor i ortsgрупп 1, 300 kronor i ortsgрупп 2 och 360 kronor i ortsgрупп 3, dels bli nu också de avdragsfria beloppen dyrortsgraderade med 1 200 kronor i ortsgрупп 1, 1 600 kronor i ortsgрупп 2 och 2 000 kronor i ortsgрупп 3. Detta gör att det egenartade förhållandet inträffar, att just den gräns i andra ortsgруппen, där ingen reducering sker, nämligen vid 1 600 kronors inkomst, samtidigt är den gräns i ortsgрупп 1, där det inte utgår något bidrag. En person, som har 1 600 kronors inkomst, erhåller i ortsgрупп 1 icke något bidrag. Enligt bestämmelserna skall nämligen bidraget, därest i ortsgрупп 1 inkomsten överstiger 1 200 kronor, minskas med $\frac{6}{10}$ av det överskjutande inkomstbeloppet, d. v. s. för en inkomst på 1 600 kronor med 240 kronor. 240 kronor är emellertid just det belopp, varmed bidraget utgår i ortsgрупп 1. och en person med 1 600 kronors inkomst får alltså icke något bidrag. I ortsgрупп 2 däremot får en person med 1 600 kronors inkomst ett bidrag på 300 kronor.

Det är alltså inte här frågan om den nuvarande spännvidden i fråga om dyrortsgraderade löner på något över 40 procent. Inte heller är det fråga om den av den senaste utredningskommittén konstaterade spännvidden på något över 20 procent, utan vad det här gäller, är skillnaden mellan 0 och 300, d. v. s. det som i matematiken betecknas med den liggande åtta tecknet för oändlighet, och något sådant ha vi väl ändå inte i vårt dyrortssystem, även om detta system kan vara rätt underligt.

Det måste också i praktiken verka otillfredsställande, att en sådan situation, som jag här angivit, kan uppstå. Felet ligger som sagt däri, att skillnaden i avdragsfria belopp för de olika ortsgруппerna gjorts så stor, att $\frac{6}{10}$ av det överskjutande inkomstbeloppet i ortsgрупп 1 kan bli precis lika stort belopp som det barnbidrag, vilket utbetalas i ortsgруппen. Ibland leka verkligen siffrorna med människorna på ett rätt förbryllande sätt.

Det har i denna fråga väckts en motion — i andra kammaren framförd av herr Andersson i Alfredshem m. fl. — om att den förutvarande gränsen för avdragsfrihet i alla ortsgруппer skulle höjas med 500 kronor. Det hade blivit trevligare resultat, om den motionen hade bifallits. Den var emellertid väckt, innan propositionen avgavs, och sedan har man troligen tyckt att propositionen dock för de högsta ortsgруппerna bjuder mera.

I den situation, vari det hela nu befinner sig, är det väl inte något att göra åt saken. Det är inte någon av kamrarnas dyrortsgrupperingsexperten, som här ha varit vakna på landsbygdens intressen. Det finns bara till utskottets utlåtande fogad en blank reservation av herr Mannerskantz, och han har i första kammaren ställt ett yrkande, som jag visserligen skulle kunna upprepa här, men som det vid denna sena timme knappast tjänar någonting till att framställa. Jag har emellertid för kammaren velat påpeka, hur fullkomligt orimliga situationer, som kunna inträda, när det finns så stora intervaller mellan de avdragsfria beloppen i de olika ortsgруппerna. Det kan inte vara rimligt att man vid 1 600 kronors inkomst i ortsgрупп 1 inte får något bidrag alls, medan man i ortsgрупп 2 får ett oavkortat bidrag på 300 kronor.

Det enda man nu kan göra är att hoppas, att denna lagstiftning inte skall bli gällande längre tid än högst ett år eller något dylikt.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 33, i anledning av väckta motioner om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen. *Motioner om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen.*

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner I: 212 av herr *Englund m. fl.* och II: 343 av herr *Sandberg m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen måtte för sin del antaga följande ändrade lydelse av 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen:

Vid offentligt skådespel — — — i inre förbindelse stående lokal, dock må länsstyrelsen efter hörande av magistraten i annan stad än Stockholm samt kommunalnämnden på landet, jämlikt de grunder som av stadsfullmäktige eller kommunalfullmäktige må hava bestämts, för särskilda fall medgiva rätt till sådan utskänkning.»

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 212 av herr *Englund m. fl.* och II: 343 av herr *Sandberg m. fl.* om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Englund* och *Sandberg*, som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 212 av herr *Englund m. fl.* och II: 343 av herr *Sandberg m. fl.* ville för sin del besluta, att 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen skulle erhålla den i motionen föreslagna lydelsen.

2) av herrar *Velander*, *Lövgren*, *Hagberg* i Malmö och *Janson* i Frändesta beträffande utskottets motivering.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Fröderberg**: Herr talman! I förhoppning att andra talare yttra sig lika kort, skall jag inskränka mig till att yrka bifall till den av herrar *Englund* och *Sandberg* avgivna reservationen, vilken kort sagt innebär, att det blir kommunalnämnderna och drätselkammarna i stället för länsstyrelsen, som få det avgörande ordet, när det gäller sammankoppling av vinutskänkning med dans.

Jag yrkar alltså kort och gott bifall till den av herrar *Englund* och *Sandberg* avgivna reservationen.

Herr **Orgård**: Herr talman! Såsom kammarens ärade ledamöter kunna finna av utskottets betänkande, har utskottet ganska klart och kraftigt uttalat sig positivt i motionens syfte. Vad som här skiljer är, att utskottet menar, att när 1944 års nykterhetsutredning håller på att utreda inte bara den här föreliggande frågan, utan problemkomplexet i dess helhet, så strider det mot vanlig praxis, att man rycker loss en detalj och i förväg beslutar därom. Jag vill tillägga, att jag tror inte att detta ärende som sådant skulle vinna på att på detta sätt ryckas loss ur sitt sammanhang.

Även reservanterna påminna om att nykterhetskommittén har denna fråga under övervägande men framhålla att det säkerligen kommer att dröja ganska länge, innan kommitténs betänkande föreligger. Samtidigt erinra emellertid reservanterna om att enligt direktiven har kommittén möjlighet att, om den så finner befogat, rycka loss vissa frågor ur det stora problemkomplexet och komma med ett särskilt utlåtande beträffande dessa. När så är förhållandet, förefaller det ju även ur den synpunkten ganska omotiverat, att riksdagen nu fattar beslut i den här föreliggande frågan.

Motioner om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § rusdrycksförsäljningsförordningen. (Forts.)

Det är alltså med hänsyn till den utredning, som pågår, som bevillningsutskottet yrkar avslag på motionen, och jag ber att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr **Fröderberg**: Herr talman! Jag vill bara påpeka, att innevarande års riksdag redan en gång tidigare har förekommit nykterhetskommitténs utredning, i det att riksdagen beslutat medge vinutskänkning på flygplan i inhemsk trafik.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den av herrar Englund och Sandberg avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat bankoutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av väckt motion angående ersättning till kaptenen i kustartilleriets reserv R. E. G. Lindberg för vissa av honom erlagda pensionsavgifter; och

nr 46, i anledning av väckt motion om rätt för f. d. chefen för byggnadsdepartementet vid Karlskrona örlogsvarv, ingenjören S. H. Lenander, att återbekomma vissa inbetalda pensionsavgifter.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Motioner om ersättning för kroppsskada under olycksfall i arbete eller militärtjänstgöring.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av väckta motioner om ersättningar i anledning av kroppsskada, ådragen under olycksfall i arbete eller under militärtjänstgöring.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Ersättning åt K. E. Larsson.

Punkten 2, angående ersättning åt värnpliktige Karl Edvin Larsson.

I motionen II: 266, som hänvisats till bankoutskottet, hade herrar *Lindholm* och *Severin* i Gävle hemställt, »att riksdagen måtte besluta, att ersättning av statsmedel skall utgå till vpl. 318-61-28 Karl Edvin Larsson enligt grunderna för 1927 års militärsättningsförordning, så länge Larsson är arbetsoförmögen».

Utskottet hemställde, att förevarande motion II: 266 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Lindholm**: Herr talman! Utskottet behandlar under denna punkt en av mig väckt motion, i vilken jag förordar, att en under beredskapstjänst skadad värnpliktig skulle erhålla ersättning av statsmedel enligt grunderna för 1927 års militärsättningsförordning, så länge som han är arbetsoförmögen.

Det fall, om vilket jag här motionerat, verkar åtminstone på den i lagfrågor

Ersättning åt K. E. Larsson. (Forts.)

mindre sakkunnige ganska upprörande, ty det faktiska förhållandet är ju det, att mannen i fråga skadade sig under militärtjänstgöring, varvid han under viss tid sjukskrevs, varefter man från riksförsäkringsanstaltens sida förklarade, att han var frisk, trots att han samtidigt vårdades på vanförestalten för den skada, som han ådragit sig under militärtjänstgöringen.

Det förefaller mig, som om man vid behandlingen av sådana här ärenden går alltför schematiskt till väga. Dels dröjer det oproportionerligt länge, innan den skadade erhåller utslag angående ersättningen, dels måste man i regel överklaga hos försäkringsrådet det beslut, som har fattats av riksförsäkringsanstalten. Det synes mig, som om det vore nödvändigt med en omprövning av arbetsformerna inom dessa institutioner.

Vad som emellertid kanske frapperar mest, när det gäller här ifrågavarande fall, är det förhållandet, att man förklarar att mannen är frisk, trots att han alltför länge vårdas av läkare. Nu har det visserligen i ett läkarutlåtande sagts, att det skulle vara fråga om en följd av en tidigare sjukdom, men å andra sidan kan mannen framdraga bevis på att han inte tidigare lidit av den ryggskada, som det nu är fråga om. Han har tidigare vårdats för en knäskada, och, såvitt jag förstår, kan den inte ha något samband med den ryggskada, som han ådrog sig under sin beredskapstjänst och som förvärrades genom att han för tidigt utskrevs från sjukhuset.

Utskottet säger i sitt utlåtande, att då icke några nya omständigheter i ärendet ha förebragts, måste utskottet hemställa om avslag på motionen. Det torde dock vara en omständighet, som icke har beaktats, nämligen att mannen har företett intyg från sin arbetsgivare om att han icke har varit sjukskriven för den ryggskada, som det i ett visst läkarutlåtande talas om.

Jag måste säga, att det verkar stötande och ovärdigt det svenska samhället, att beredskapens offer skola behandlas på det sätt, som skett med denne man, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av mig i ärendet väckta motionen, nr 266 i denna kammare.

Herr Svedman: Herr talman! Utskottet har prövat motionen, men har med hänsyn till vad som i ärendet förebragts icke kunnat tillstyrka densamma. Jag ber att få hänvisa till vad som i utskottets utlåtande säges och hemställer, att kammaren måtte bifalla vad utskottet där föreslår.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan i förevarande del av kammaren bifallen.

Punkten 3.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14.

Föredrogos vart efter annat bankoutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om hypoteksaktiebolag; och

nr 49, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning i fråga om reglering av vissa tjänstepensioner vid riksdagens verk.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 15.

Motion ang. förhinderande av att tjänsteåldern övervärderas vid befordringar till ämbeten och tjänster. Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 15, i anledning av väckt motion angående förhinderande av att tjänsteålderns betydelse övervärderas vid befordringar till ämbeten och tjänster.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Jag har tillsammans med tre andra kammarledamöter här väckt en motion, vari vi hemställa att man skulle ta upp till granskning frågan om en eventuell förekommande övervärdering av tjänsteålderns betydelse vid befordringar till ämbeten och tjänster. Jag erkänner emellertid gärna, att problemet inte är lätt; det är inte gott att säga, om man skall sätta största värdet på skicklighet eller förtjänst.

Utskottet har remitterat denna motion till en del myndigheter, som yttrat sig om densamma, och på grund av att dessa yttranden gått i avstyrkande riktning, har utskottet också intagit en avstyrkande ståndpunkt. Om man läser yttrandena från dessa myndigheter, finner man emellertid, att en del av dem — däribland generalpoststyrelsen — inte avstyrkt motionen, utan har ansett att motionens uppfattning är den riktiga. Jag skall nu inte trötta kammaren med att läsa upp vad alla dessa myndigheter sagt. Det framgår emellertid med all tydlighet därav, att det kunde vara skäl att ta sig en liten tankeställare, innan man så kategoriskt som utskottet gjort avvisar motionen. Bl. a. redovisar utskottet här ett yttrande från Statstjänstemännens riksförbund, i vilket Trafiktjänstemännens riksförbund helt instämmer, såsom ett utlåtande i klart avstyrkande riktning. Om man läser detta yttrande — det finns in extenso i Svensk Trafiktidning — framgår det emellertid, att det inte så alldeles säkert kan sägas, att yttrandet helt går i avstyrkande riktning. Det heter nämligen där, sedan man framhållit att det givetvis förekommer talrika fall, då en yngre sökandes kompetens och skicklighet klart överstiger en äldre medsökandes, att »i den mån den större skickligheten är fullt uppenbar och allmänt erkänd, bör den då också kunna ge vederbörande företräde framför en till tjänsteåldern äldre medsökande». Och vidare säger man: »Även för tjänstemännen är det av intresse, att den visade skickligheten kan premieras i de fall den som ovan framhållits uppenbarligen är vida större än andra medsökandes.» Man kommer emellertid till det resultatet, att det väl knappast är anledning för riksdagen att göra ett uttalande i den ena eller andra riktningen.

Utskottet säger vidare, att vi ha i motionen inte pekat på några konkreta fall, utan endast helt allmänt gjort gällande, att övervärdering av tjänsteålderns betydelse förekommer. Det är ju alldeles givet, att man inte gör en framstöt i en fråga som denna utan att man har träffat på fall av befordringar, som man för sin del inte anser äro riktiga. Såsom var och en torde kunna förstå, vill man emellertid inte gärna i en motion offentliggöra namnen på dem, som man tänker på, för att inte ställa till några svårigheter för dem, när det gäller befordran eller dylikt. Det är därför svårt för mig att ange några vissa fall, men jag tror att den, som litet grand studerar handlingarna i detta ämne, nog skall finna, att det inte är alldeles omöjligt att få tag på exempel.

Jag har också här i min hand en utredning av en herre, som heter Lager — den finns i form av ett föredrag redovisad i generalpoststyrelsens Postala meddelanden — där just detta problem rätt ingående diskuteras. Av vad som där säges, tycker jag klart och tydligt framgår, att det finns anledning att taga sig en funderare på om verkligen § 28 i regeringsformen efterleves eller om det inte vore skäl att göra en förnyad utredning och försöka komma fram till några regler, som litet mer skulle kunna precisera grunderna för befordran.

Motion ang. förhindrande av att tjänsteäldern övervärderas vid befordringar till ämbeten och tjänster. (Forts.)

Utskottet säger, att när det gäller de högre tjänstemännen tillämpas alltid de regler, som motionärerna efterlysa, men att det däremot är litet annorlunda vad de lägre tjänstemännen beträffar. Det är ju möjligt att det förhåller sig på det sättet. Men det är väl ändå klart, att en tjänsteman, som lagt ned rätt mycken omsorg på sin utbildning, gått igenom olika skolor och kurser och kanske rest utomlands för att skaffa sig all den utbildning som överhuvud taget är möjlig, bör ha litet förmåner av denna högre utbildning i förhållande till dem, som inte ha motsvarande utbildning. Mot detta kan naturligtvis sägas, att en mångårig och hedervärd tjänstgöring, som skötts till full belåtenhet, också skall räknas som en merit, och jag erkänner gärna, att det är mycket svårt att väga den ena synpunkten mot den andra. Det jag har reagerat mot är emellertid den övervärdering av tjänsteåren gentemot utbildning eller skicklighet, som ibland kommer till uttryck. Jag tror det finns anledning för såväl Kungl. Maj:t som de andra verksstyrelserna att fundera grundligt på detta, när det blir frågan om att ta ställning till de olika tjänstemännens meriter och skicklighet. Om tjänsteåren skola vara utslagsgivande, ha väl inte tjänstemännen så stort intresse av att utbilda sig, så att de bli fullt kompetenta.

Nu har utskottet egentligen inte alls uttryckt någon egen mening i denna sak; läser man utskottsutlåtandet ordentligt finner man, att utskottet först erkänner att det givetvis kan innebära »vanskligheter att avvägbringa en fullt rättvis avvägning mellan olika befordringsgrunder», därefter hänvisas till de remissyttranden som jag förut berörde, varefter säges: »Såvitt utskottet kan finna skulle under sådant förhållande en hemställan till Kungl. Maj:t i enlighet med motionärernas yrkande innebära ett påpekande av vad som stadgas i regeringsformens § 28, att hänsyn alltid skall tagas till såväl ådagalagd skicklighet som förtjänst.» Denna mening kan ge den uppfattningen, att utskottet liksom vill ta avstånd från denna regel och säga att man inte bör ta sådana hänsyn. Jag tycker nästan, att utskottet här borde kunnat pretera någon egen uppfattning om detta spörsmål; antingen borde utskottet sagt, att denna regel skall gälla, så att man vid utnämningar tar hänsyn till denna paragraf i regeringsformen, eller också borde utskottet tagit avstånd från denna regel. Då utskottet inte anför någon egen mening, är det svårt att förstå vad utskottet egentligen menar. Jag föreställer mig, att utskottets ordförande inför kammaren kommer att tala om vad utskottet har för uppfattning.

Jag skall, herr talman, inte ställa något yrkande nu, men såvitt jag är riktigt underrättad rör det sig i denna fråga. Jag har fått påstötningar från olika håll, och jag tror inte att jag tar fel, om jag säger att det sista ordet i denna fråga inte blir sagt nu, utan att vederbörande tjänstemän och organisationer komma att göra sig påminta här. Jag har i min hand en tidning, ett organ för Sveriges allmänna tulltjänstemannaförening, där man kritiserar den utnämningsspolitik, som nu är rådande.

Jag tror därför, att en utredning så småningom kommer till stånd, och i varje fall tror jag att vederbörande verksstyrelser i fortsättningen bättre än tidigare komma att ta hänsyn till den regel som formulerats i regeringsformens § 28.

Herr Ståhl: Herr talman! Det var en passus i herr Petterssons i Dahl anförande, som i någon mån förvånade mig. Han säger, att utskottet åberopat regeringsformen § 28, men icke uttalat någon åsikt om denna paragraf.

Ja, utskottet har verkligen inte varit så förmädet, att det velat uttala någon mening om regeringsformen § 28. Konstaterandet av att denna paragraf finns är tillräckligt för att deklarerat utskottets mening på den punkten.

Motion ang. förhindrande av att tjänsteåldern övervärderas vid befordringar till ämbeten och tjänster. (Forts.)

Jag vill, herr talman, tillägga en sak. Då motionären här gör gällande, att remissinstanserna skulle visat någon tvekan, ber jag få påpeka att av de 14 remissinstanserna två ha tillstyrkt medan tolv bestämt avstyrkt. Och då motionären åberopar Statstjänstemännens riksförbund som ett svagt stöd för sin motion, ber jag få anföra riksförbundets slutkläm ur det original, jag har i min hand: »Riksförbundet får således föreslå, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Jag vill inskränka mig till detta och ber få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Herr Ståhl gav lika litet besked nu, om vad han menar om denna § 28. Menar han, att man vid utnämningar skall ta hänsyn till förtjänst och skicklighet, eller menar herr Ståhl att man icke skall göra det?

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Motion om ändrade bestämmelser angående förmell kompetens för anställning i statens verk.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 16, i anledning av väckt motion angående modifiering av bestämmelserna om förmell kompetens för anställning i statens verk.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Utskottet har ju behandlat den motion, jag väckt, relativt välvilligt, och jag skall inte avsluta detta anförande med något yrkande. Jag kan i alla fall inte underlåta att säga ett par ord om utskottets motivering för dess avstyrkande.

Utskottet gör inte några invändningar mot vad jag föreslagit, utan det säger tvärtom att det vid sin prövning av ärendet »varit benäget att tillstyrka den del av motionärens yrkande, som avser en utredning av frågan». Socialutbildningssakkunniga ha emellertid, dock efter det jag väckt motionen, till Kungl. Maj:t hemställt om en allmän översyn av gällande kompetensregler, och utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t sålunda kommer att ta upp denna fråga. Det vågar jag också göra, men icke desto mindre kunde det varit av intresse för riksdagen att göra en hemställan i samma sak; jag utgår ifrån att det alltid har större betydelse för Kungl. Maj:t om riksdagen begär en utredning än om några sakkunniga gör det.

Riksdagen skulle för övrigt ha anledning ägna saken ett särskilt intresse, då även riksdagen har sina verk, där samma principer tillämpas. Ja, det kan ifrågasättas om inte ett av riksdagens egna verk har lämnat ett av de lustigaste exemplen på den formella kompetensens kineserier. Jag skall tillåta mig att i korthet relatera detta fall.

Före 1907 fanns det inga kvinnliga tjänstemän i riksbanken. Man började emellertid då på försök anställa kvinnliga tjänstemän och man gjorde uteslutande goda erfarenheter. Därför beslöt man så småningom att ändra bankoreglementet, så att även kvinnor skulle kunna få anställning vid riksbanken. Med den gamla lydelsen hade det hetat, att den kunde antas till extra ordinarie tjänsteman i riksbanken, som undergått godkänd avgångsexamen från högre allmänt läroverk eller avlagt realskolexamen, o. s. v. Nu ändrades lydelsen 1914, så att det kom att heta, att den kunde antas till extra ordinarie tjänsteman eller extra ordinarie kvinnligt biträde i riksbanken, som avlagt studentexamen eller erhållit avgångsbetyg från åttaklassigt läroverk. Avgångsbetyg

Motion om ändrade bestämmelser angående formell kompetens för anställning i statens verk. (Forts.)

från åttaklassigt läroverk och studentexamen kommo således att likställas. Det berodde på, att de kvinnliga tjänstemännens karriär var begränsad, de kunde aldrig komma upp i den s. k. kammarskrivarkarriären, på grund av behörighetslagen. Sedan inträffade ännu en ändring i bankoreglementet, när 1921 års avlösningsreglemente kom. Då strökos orden »kvinnligt biträde» och alla nämndes tjänstemän. Alltjämt voro emellerid kvinnorna förhindrade avancera till de tjänster, som börja med 16:e lönegraden.

Så kom behörighetslagen, som började tillämpas 1925, och i och med det försvunno hindren för kvinnornas befordran till kammarskrivarkarriären. Kompetensregeln var ju redan tidigare fastställd i bankoreglementet. Huruvida detta berodde på ett förbiseende från bankofullmäktiges sida eller från riksdagens, är inte möjligt att konstatera. Hur därmed än förhåller sig, riksdagen började befordra de tidigare icke kompetenta kvinnorna upp i kammarskrivarkarriären, och av 54 anställda kvinnliga tjänstemän befordrades inte mindre än 26.

Dessa blevo ju faktiskt kompetenta genom ett förbiseende, men detta misstag rättades sedermera till. Det gjordes nämligen invändningar mot dessa befordringar från de manliga befattningshavarna i riksbanken, och man fann sig nödsakad att ändra bestämmelserna. Genom denna ändring upphörde kvinnorna att vara formellt sett kompetenta. Man avskedade gunås inte dem, som redan hade befordrats, men man befordrade heller inga fler kvinnor.

Nu frågar jag: ha sådana bestämmelser och deras tillämpning någon mening vid utväljande av lämpliga statstjänstemän? Det var ingenting som hindrade de kvinnliga tjänstemännen i kammarskrivarkarriären, de saknade sålunda inte kompetens, de saknade bara formell kompetens. Den kompetensen gav man dem av misstag och tog den sedan ifrån dem igen, så att befordringarna upphörde.

Jag skall som ytterligare ett exempel ta upp ett annat fall.

En skeppare anhöll hos kommerskollegium om dispens för förande av samtliga passagerarefartyg tillhöriga Stockholms kustartilleriförsvaret med största bruttodräktighet av 210,44 ton. Det avslogs. Om denna skeppare säger hans förman, som är kapten i marinen, att han är kompetent. Vidare säger kaptenen, och det är det lustiga: »Under den tid jag uppehållit befattningen som transportbefälhavare inom Stockholms kustartilleriförsvaret fr. o. m. den $\frac{1}{7}$ 1942 t. o. m. den $\frac{15}{9}$ 1945 har jag vid val av befälhavare till inom Stockholms skärgård i gång varande fartyg ofta på grund av att de personer med högre kompetens som stått till förfogande varit sämre kvalificerade för den krävande tjänst som förelegat måst gå till personer med lägre kompetens.»

Han måste gå till personer med lägre kompetens, därför att de bättre kunnat utföra arbete, men på grund av bestämmelserna icke kunnat befordras och få papper på sin duglighet!

Jag skall med hänsyn till att tiden framskridit så långt inte längre uppehålla mig vid detta; jag skulle eljest kunna nämna ett otal lika löjliga bestämmelser om formell kompetens. Dessa bestämmelser äro faktiskt i behov av en revision, som anpassar dem något bättre till moderna förhållanden.

Jag hoppas emellertid, liksom utskottet, att Kungl. Maj:t tar socialutbildningssakkunnigas hemställan ad notam, och att riksdagens verk, om utredningen kommer till stånd och leder till positiva resultat, komma att beakta dessa resultat.

Herr **Ståhl**: Herr talman! Då herr Severin inte ställt något yrkande, behöver jag inte ta upp någon diskussion, så mycket mindre som de fall, herr Severin

Motion om ändrade bestämmelser angående formell kompetens för anställning i statens verk. (Forts.)

relaterat, icke på något sätt illustrera en mening som skiljer sig från utskottets. Vad som sagts har säkert sin riktighet i flera fall; det kan också anföras fall där raka motsatsen gäller. Vi ha fått sådana fall relaterade och utförligt behandlade. Då emellertid en utredning redan är begärd hos Kungl. Maj:t, finns det inga skäl att här redovisa diametralt motsatta åsikter.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 17.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 278, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 279, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående tomtmark i Trollhättan;

från andra lagutskottet, nr 280, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m., såvitt angår genom propositionen framlagt lagförslag;

från sammansatta stats- och andra lagutskottet:

nr 281, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd samt om anslag till dyrtidstillägg å ersättning åt blinda, dels och Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1946/47 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.; och

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § 2 mom. lagen den 18 juni 1937 (nr 382) om barnbidrag, m. m.; samt

från riksdagens kansli:

nr 282, angående bättre försörjningsmöjligheter åt änkor;

nr 283, angående kontroll av den privata kursverksamheten; och

nr 284, angående upplysningsfilmer rörande samhällets sociala hjälpverksamhet.

§ 18.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 10.26 em.

In fidem
Gunnar Britth.